

Det skal ikke stå på viljen

- utdanningsplaner og yrkesønsker
blant Oslo ungdom med
innvandrerbakgrunn

Mira Aaboen Sletten

Det skal ikke stå på viljen

– utdanningsplaner og yrkesønsker blant
Osloungdom med innvandrerbakgrunn

MIRA AABOEN SLETTEN

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 8/01

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2001
NOVA – Norwegian Social Research

ISBN 82-7894-115-7
ISSN 0808-5013

Forsidefoto: *ArtVille/Amy DeVoogd*
Desktop: *Torhild Sager*
Trykk: *GCS*

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00

Telefaks: 22 54 12 01

Nettadresse: <http://www.isaf.no/nova>

Forord

Denne rapporten er en omarbeidet utgave av forfatterens hovedoppgave i sosiologi: «Det skal ikke stå på viljen – en studie av utdanningsplaner og yrkesønsker blant ungdom med innvandrerbakgrunn» (Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo, 2000). Temaet i rapporten er ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn i Oslo og deres planer og ønsker for framtidig utdanning og yrke. Rapporten er basert på data fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996. Dette var en spørreskjemaundersøkelse rettet mot tre hele årskull i Oslo-skolene. Til sammen deltok 11 425 ungdommer fra 8. og 9. klasse i grunnskolen (tilsvarende 9. og 10. klasse etter reform 97) og fra første klasses-trinn i videregående skole.

I arbeidet med hovedoppgaven ga hovedveileder Tormod Øia god og konstruktiv veiledning. Anders Bakken bidro med faglige diskusjoner samt praktisk hjelp ved analysene av data, mens biveileder Håvard Helland ga nyttige kommentarer i avslutningsfasen. Ellers takkes NOVA som ga meg tilgang til datamaterialet fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo og stilte kontorplass til disposisjon. NOVA har videre finansiert omarbeidelsen av hovedoppgaven til rapport. I denne sammenheng takkes Tormod Øia og Trude Nergård som har lest gjennom rapporten og gitt nyttige kommentarer og innspill underveis.

Mira Aaboen Sletten

NOVA, april 2001

Innhold:

SAMMENDRAG	7
1 INNLEDNING	11
1.1 Yrkesvalg og identitetskonstruksjon	13
1.2 Utdanningens rolle for reproduksjon av vertikal ulikhet.....	15
1.3 Hvem er ungdom med innvandrerbakgrunn?	17
1.4 Aspirasjonsbegrepet	19
1.5 Tidligere forskning	20
1.6 Empirisk grunnlag	23
1.6.1 Studiens utvalg	24
1.6.2 Yrkesønsker.....	25
1.6.3 Utdanningsplaner.....	26
2 TEORETISKE BIDRAG	28
2.1 Yrkesønsker og horisontale forskjeller	28
2.2 Hvordan kan ulikhet i aspirasjonsnivået forklares?	33
2.2.1 Verditeorier.....	34
2.2.2 Kulturteorier.....	35
2.2.3 Aspirasjon forklart ved sosial posisjon.....	37
2.2.4 Felles verdsettelse eller ulikhet i mål?	38
2.3 Aspirasjonsnivået blant innvandrerungdom	39
2.3.1 Lik verdsettelse og dårligere utgangspunkt.....	39
2.3.2 Ulik verdsettelse og mer driv	42
2.3.3 Mer driv – gjelder det alle?.....	43
3 EMPIRISKE RESULTATER	49
3.1 En sammenligning av utdanningsplaner og yrkesønsker	49
3.2 Horisontale aspirasjonsforskjeller	54
3.2.1 De mest populære yrkene	57
3.3 Vertikale aspirasjonsforskjeller	60
3.3.1 Ulik utgangspunkt?	61
3.3.2 Ulik verdsettelse av utdanning?.....	66
3.3.3 Kan et «innvandrerdriv» veie opp for et dårligere utgangspunkt?	69
3.3.4 Effekten av innvandrerbakgrunn kontrollert for andre forklaringsvariabler.....	70
3.3.5 Innvandrerdriv eller urealistiske ungdommer og metodologiske svakheter? ...	76
3.3.6 Oppsummering	83
3.4 Aspirasjonsforskjeller innad i innvandrergruppa.....	85
3.4.1 Kulturelle modeller eller ulik ressursfordeling?	86
3.4.2 Oppsummering	91
4 AVSLUTNING	92
4.1 Mer driv og trygge yrkesvalg.....	93
4.2 Innvandrerungdom – en heterogen gruppe.....	94
4.3 Det skal ikke stå på viljen.....	95

SUMMARY	97
LITTERATURLISTE	99
VEDLEGG 1: Yrkesklassifisering	105
VEDLEGG 2: Inndeling av yrkesønske etter vertikal status og felt	108
VEDLEGG 3: Metodeforklaring – Logistisk regresjon	109
VEDLEGG 4: Logistisk regresjon med Odds Ratio effekter. Sannsynligheten for å planlegge høy utdanning (mer enn 4 år etter vdg. skole). Ungdom med og uten innvandrerbakgrunn	112
VEDLEGG 5: Logistisk regresjon med Odds Ratio effekter. Sannsynligheten for å planlegge lav utdanning (utdanningen vdg. nivå eller lavere). Ungdom med og uten innvandrerbakgrunn	114
VEDLEGG 6: Logistisk regresjon med signifikante samspillsledd. Høy og lav utdanningsaspirasjon. Ungdom med og uten innvandrerbakgrunn	116
VEDLEGG 7: Logistisk regresjon. Landbakgrunn og aspirasjon til høy utdanning. Ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Kontrollert for sosioøkonomisk bakgrunn, bøker, tiltro til utdanning og skoleholdninger	117

Sammendrag

Det overordnede temaet i denne rapporten er sosial ulikhet. Det dreier seg spesifikt om utdanningsplaner og yrkesønsker blant ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Som gruppe går innvandrere fra ikke-vestlige land i større grad arbeidsledige, har lavere inntekter og får mindre uttelling for utdanning enn andre innbyggere i Norge. Hva med unge innvandrere i Oslo? Tyder deres planer og ønsker for framtiden på at de vil reprodusere foreldrenes marginaliserte posisjon? Planlegger de høyere utdanning i like stor grad som ungdom med norsk bakgrunn, eller sikter de mot andre typer yrker enn sine norske jevnaldrende?

Rapportens formål er todelt. Først ser vi på ulikhet i framtidige yrkesønsker mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn, og deretter hvilket utdanningsnivå de sikter mot. Planlagt *utdanningslengde* brukes for å måle ungdommenes aspirasjonsnivå, dvs. hvilke samfunnsposisjoner og status de ønsker å oppnå. Til slutt blir forskjeller innad i innvandrergruppa belyst. Under dette siste punktet deles ungdommene inn etter foreldrenes landbakgrunn. Av praktiske hensyn kan kun de landgruppene som er representert med et tilstrekkelig antall ungdommer analyseres for seg. Dette gjelder ungdom med bakgrunn fra Pakistan, tidligere jugoslaviske land, Marokko, Vietnam, Tyrkia, Iran og India.

Rapporten er basert på data fra «Ungdomsundersøkelsen i Oslo». Dette er en spørreskjemabasert tverrsnittsundersøkelse utført av NOVA våren 1996. Utvalget utgjør 94,3 prosent av samtlige Oslo-elever på de to siste klassetrinnene på ungdomsskolen og på grunnkurs i videregående skole. Til sammen deltok 11 425 respondenter. 2 315 av disse hadde to foreldre født i et ikke-vestlig land. Vi regner ikke ungdom med én forelder født i Norge som ungdom med innvandrerbakgrunn i denne rapporten. Ungdom med norsk bakgrunn er tatt med som sammenligningsgrunnlag. For analysen av dataene benyttes krysstabeller og logistisk regresjon.

Sentrale funn:

Yrkesønsker

I første del av de empiriske analysene deles ungdommenes yrkesønsker inn i fire ulike yrkesfelt: ett *teknisk felt*, ett *økonomisk felt*, ett *sosialt felt* og ett *humanistisk felt*. Analysene viser størst variasjon mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn blant de som ønsker seg til yrker med høy status. Ungdom med innvandrerbakgrunn ønsker seg i større grad enn ungdom med

norsk bakgrunn til yrker i det sosiale feltet, mens norsk ungdom oftere sikter mot yrker som sorterer under det humanistiske feltet. En nærmere undersøkelse av de mest populære yrkene blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn viste en tendens til at ungdom med norsk bakgrunn i større grad ønsker seg til yrker som kan gi mulighet for eksponering i det offentlige rom. Dette er som regel yrker som sorterer under det humanistiske feltet. Ungdom med innvandrerbakgrunn ser ut til å legge større vekt på materiell trygghet ved valg av yrke. Når de ønsker seg til yrker med en høy status, ønsker de seg oftere til naturvitenskapelige eller tekniske yrker som gir utsikter for stabil tilknytning til arbeidsmarkedet samt høy inntjening.

Utdanningsplaner og ulikhet i aspirasjonsnivået

Andre del av de empiriske analysene tar for seg sannsynligheten for at ungdom med innvandrerbakgrunn planlegger høy og lav utdanning. En teoretisk gjennomgang av ulike forklaringstradisjoner i studiet av sosiale rekrutteringsforskjeller til utdanning, leder fram til to ulike hypoteser om aspirasjonsnivået. Ut fra en tradisjon som forutsetter rasjonelle valg og verdisingularisme antar vi først et lavt aspirasjonsnivå. Dette har sammenheng med at ungdom med innvandrerbakgrunn i stor grad har bakgrunn fra lavere sosio-økonomiske lag samt at de jevnt over oppnår dårligere skoleprestasjoner enn ungdom med norsk bakgrunn. Tidligere forskning tyder imidlertid på svært positive holdninger til skole og utdanning blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Ut fra en tradisjon som forutsetter tradisjonell handling og verdipluralisme blir det derfor, som hypotese nummer to, antatt et høyt aspirasjonsnivå blant innvandrerungdommene.

Den bivariate analysen av utdanningsplaner viser omtrent samme tendens til å planlegge høy utdanning blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Dette til tross for at innvandrerungdom jevnt over får svakere karakterer og har et dårligere sosialt utgangspunkt enn de norske. Når vi videre sammenligner ungdom med likt karakternivå og med opphav i samme sosialgruppe, finner vi at innvandrerungdommene har betydelig høyere aspirasjoner enn de norske. Samtidig er det slik at ungdom med innvandrerbakgrunn justerer sine aspirasjoner etter *samme mønster* som norsk ungdom; de justerer sine planer i forhold til eget prestasjonsnivå og sitt sosiale utgangspunkt. Dermed ser de jevnt over ut til å verdsette utdanning høyere uavhengig av prestasjonsnivå og sosioøkonomisk bakgrunn. En nærliggende tolkning er at et ekstra *driv* (jf. Lauglo 1996) mot å oppfylle foreldrenes og egne forventninger om å lykkes i Norge, inngår i en rasjonell kalkyle over nytte og kostnader ved framtidige utdanningsvalg.

Høye aspirasjoner – gjelder det alle grupper av ungdom med innvandrerbakgrunn?

Bruk av et begrep som *innvandrerdriv* kan gi inntrykk av at det er selve migrasjonsprosessen som fører til høye ambisjoner. Forenklet kunne vi derfor forvente at innvandrerungdom, uansett nasjonalitetsbakgrunn, ville utvise samme driv mot høyere utdanning. Analysene tyder på det motsatte. Det er store forskjeller innad i innvandrergruppa. Blant ungdom med bakgrunn fra Vietnam, India og Iran er det jevnt over en større andel høyt-aspirerende, mens ungdom med bakgrunn fra Tyrkia, Marokko og tidligere jugoslaviske land har lavere aspirasjoner. Dette gjelder også etter en kontroll for sosioøkonomisk bakgrunn og antall bøker i hjemmet. Resultatene tyder på at de mekanismene som ligger bak det relativt høye aspirasjonsnivået i innvandrergruppa sett under ett, ikke virker inn i lik grad for all ungdom med innvandrerbakgrunn.

Det skal ikke stå på viljen

Det er tydelig at ungdom med innvandrerbakgrunn oppfatter utdanning som en strategi for å lykkes i det norske samfunnet. Samtidig ønsker mange seg til trygge yrker som, slik arbeidsmarkedet ser ut i dag, gir utsikter for en stabil tilknytning til arbeidsmarkedet samt høy inntjening. Det må likevel bemerkes at ungdom med innvandrerbakgrunn samlet sett ikke har høyere ambisjoner enn ungdom med norsk bakgrunn. Det er bare seks prosent flere blant innvandrerungdommene som planlegger mer enn fire års utdanning etter videregående. Dessuten er det grunn til å tro at det i utvalget er en viss overvekt av de som klarer seg best blant innvandrerelevne. Det er derfor ingen grunn til å forvente at betydelig flere blant ungdom med innvandrerbakgrunn enn ungdom med norsk bakgrunn, faktisk vil ta høyere utdanning.

Totalt sett gir rapporten likevel et optimistisk bilde av innvandrerungdom i Oslo. Innvandrerforeldre har i dag gjennomgående lavere utdanning, går i større grad arbeidsledige og har dårligere betalte jobber enn nordmenn flest. Utdanningsplaner og yrkesønsker blant ungdom med innvandrerbakgrunn tyder på at situasjonen i foreldregruppa vil endres. Etter som ungdomskullene som er undersøkt her blir eldre, vil det være interessant å se om planer og ønsker for utdanning realiseres. Vil det være slik at ungdom med innvandrerbakgrunn rekrutteres til høyere utdanning i større grad enn norsk ungdom, når andre kjennetegn er like? Denne studien tyder i alle fall på at det ikke er viljen det skal stå på når det gjelder innvandrerungdoms muligheter på utdannings- og arbeidsmarkedet.

1 Innledning

I det sosiologiske forskningsfeltet har studiet av sosial ulikhet stått sentralt (Giddens 1993). Med sosial ulikhet menes strukturerte forskjeller mellom grupper av mennesker. Dette kan for eksempel gjelde ulikhet mellom sosiale klasser, mellom kvinner og menn eller mellom etniske grupper. Særlig har man vært opptatt av vertikal ulikhet. Vertikal ulikhet viser her til at noen grupper har svært lite og andre har svært mye av de materielle eller immaterielle godene (f.eks. helse eller utdanning) som finnes i et samfunn, og at samfunnsgoder slik er hierarkisk fordelt (Ellingsæter 1995). Mens tradisjonelle lagdelingsmodeller i stor grad har vært rettet mot å rangere individer eller grupper i en vertikal dimensjon etter tilgang på samfunnsgoder, finnes det også en tendens til å skille mellom grupper i samfunnet horisontalt. Slike inndelinger viser til ulikhet, ikke bare i *mengden*, men også i *typen* samfunnsgoder ulike sosiale grupper besitter. Et eksempel er den franske sosiologen Pierre Bourdieus skille mellom økonomisk og kulturell kapital. I tillegg kan horisontal ulikhet mer spesifikt gjelde ulikhet i kulturelle mønstre, politiske holdninger og lignende, som ikke er knyttet direkte til den enkeltes posisjon i et vertikalt lagdelingssystem.

Utdanningsplaner og yrkesønsker kan gi innblikk i hvor høyt ungdommene sikter i forhold til en hierarkisk fordeling av samfunnsposisjoner. Fordi skolegang gjerne oppfattes som et virkemiddel til sosial utjevning, har mønsteret i rekrutteringen til høyere utdanning vært viktig i studier av sosial ulikhet. Ved å rangere ungdoms utdanningsplaner i en vertikal dimensjon, får vi et inntrykk av ungdommenes *aspirasjonsnivå*. I denne studien er vi spesielt opptatt av unge innvandrere i Oslo med ikke-vestlig bakgrunn. Som gruppe rekrutteres unge innvandrere i lavere grad til høyere utdanning, de går i større grad arbeidsledige, får lavere inntekter og mindre uttelling for utdanning enn andre norske ungdommer (Brekke 1999). Er det slik at disse ungdommene i mindre grad enn ungdom med norsk bakgrunn oppfatter utdanning som et middel for å lykkes i det norske samfunnet, og at de derfor sjeldnere planlegger høyere utdanning?

Til nå er det gjort lite forskning på utdanningsplaner og yrkesønsker blant ungdom med innvandrerbakgrunn i Norge. Internasjonale undersøkelser av innvandrerungdoms utdannings- og yrkesaspirasjon tyder imidlertid på at denne gruppa ikke ligger tilbake for majoritetsungdommen (Gupta 1977, Solorzano 1991, Penn & Scattergood 1992). Dette kan synes overraskende, fordi ungdom med innvandrerbakgrunn jevnt over ser ut til å

oppnå dårligere karakterer, og oftere har en sosioøkonomisk bakgrunn vi forbinder med lave aspirasjoner. Kanskje er det slik at andre mekanismer forklarer aspirasjon til utdanning og yrke blant ungdom med innvandrerbakgrunn enn de vi vanligvis bruker for å forklare aspirasjonsforskjeller blant norske ungdommer? Er det for eksempel slik at ungdom med innvandrerbakgrunn i liten grad justerer sine utdanningsplaner i forhold til skoleprestasjoner?

I tillegg til vertikale forskjeller i utdanningslengde kan ungdoms ønsker og planer for framtida uttrykke interesseforskjeller. Ungdom ønsker seg til forskjellige yrker også når kravet til utdanning er omtrent det samme. Ulikhet i valg av type yrke kan gjenspeile interesseforskjeller. I dag tilbys ungdom et uttall alternative karriereveier. Fordi mulighetene er så mange, kan et yrke i større grad enn tidligere gi et uttrykk for hvem vi er og hvordan vi ønsker å bli oppfattet av andre. Tanken er at verdier og holdninger virker inn på hvilke yrker ungdom ønsker seg til, uavhengig av lengden på den utdanningen de planlegger. Slike forskjeller omtales i denne rapporten som horisontale aspirasjonsforskjeller, fordi det er variasjon innen hvert enkelt vertikale nivå som står i fokus. Som eksempel er det naturlig å tenke seg at ungdom som er engasjert i internasjonalt solidaritetsarbeid eller i miljøspørsmål, i liten grad sikter mot yrker innen profittbasert virksomhet i det private næringslivet. Det kan likevel være slik at disse ungdommene planlegger like lang utdanning som en ungdom som sikter mot en jobb, for eksempel, innen offshore. Poenget er at valg av yrke kan virke som en identitetsmarkør. Ulike segmenter av ungdomsbefolkningen vil ønske å sende ut ulike signaler til verden om hvem de er og hva de står for. Det blir derfor interessant å undersøke om det finnes horisontale forskjeller mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i deres aspirasjon mot framtidig yrke.

Utdanningsplaner og yrkesønsker kan være et uttrykk både for situasjonsbestemte og mer langsiktige planer. For mange ungdommer er de forestillingene de har om framtida ikke identiske med hvor de ender opp. Selv om ønskene og planene ikke realiseres, kan de likevel fortelle oss noe om motivasjon til utdannings- og yrkesvalg. En fordel ved å studere utdanningsplaner og yrkesønsker framfor rekruttering og gjennomføring, er at vi i større grad får inntak til preferanseforskjeller. Hvilke utdanningsløp ungdom gjennomfører, og hvilke yrker de ender opp med, vil blant annet preges av hvilke muligheter ungdommene har for opptak til ulike studier og i noen grad av tilfeldigheter.

Rapportens siktemål er todelt. For det første undersøker vi hvilken sektor eller horisontalt felt ungdom med og uten innvandrerbakgrunn ønsker

seg til. For det andre belyses vertikale aspirasjonsforskjeller, det vil si de to ungdomsgruppenes tendens til å sikte mot ulike vertikale nivåer i samfunnet. I praksis vil vi først se på kvalitative forskjeller i yrkesønsker, mens planlagt utdanningslengde står i fokus i andre del av analysene. Den siste delen utgjør studiens hovedfokus. Til slutt belyses også forskjeller mellom ungdom med innvandrerbakgrunn når det gjelder tendensen til å planlegge lang utdanning. Spørsmålet som stilles i denne sammenheng er om det også finnes aspirasjonsforskjeller innad i innvandrergruppa, og hvordan slike eventuelle forskjeller kan forklares.

1.1 Yrkesvalg og identitetskonstruksjon

Sentralt i det sosiologiske forskningsfeltet står en tanke om at det moderne samfunnet har endret seg. De siste tretti-førti årene har vært preget av grunnleggende endringer på flere felt. Slike generelle endringer vil også prege ungdom spesielt. En dominerende tolkning av det nye moderne samfunnet vektlegger individets løsrivelse fra de sosiale formene som dominerte industrisamfunnet. Mens moderniteten forbindes med opplysningstidens framtidsoptimisme, blir *det nye moderne* ofte beskrevet som en tid for framtidspessimisme, der troen på absolutte sannheter er svekket. Begrep som brukes for å betegne den nye tid er «postmodernitet» (Baudrillard 1988), «høymodernitet» eller «senmodernitet» og «refleksiv modernitet» (Giddens 1991, Lash 1992, Beck 1992). En fellesnevner for disse begrepene er ulike beskrivelser av samfunnsutviklingen er tanken om at kollektive identiteter knyttet til klasse, familie og kjønn svekkes og i stor grad byttes ut med individuelle aspirasjoner og livsløp.

I tråd med at den enkeltes veivalg i mindre grad følger tradisjonelle og foreskrevne mønstre, preges det nye moderne av en konstant omfortolkning av egen identitet (Giddens 1991). Livet blir et refleksivt prosjekt hvis hovedtema er å skape seg selv og sin egen biografi. Større frihet for enkeltindividet innebærer samtidig en økt risiko for å mislykkes (Beck 1992). Den enkeltes livssituasjon oppfattes i mindre grad som et resultat av kollektive føringer, og dermed individualiseres ansvaret for hva den enkelte får utrettet i livet. Økt vektlegging av individuelt ansvar trenger imidlertid ikke å bety at tradisjonelle skillelinjer ikke lenger bidrar til å forme den enkeltes livssjanser eller til reproduksjon av ulikhet. Furlong og Cartmel (1997) skiller i sin bok, *Young people and social change*, mellom individets subjektive oppfatning av egne muligheter og den objektive realiteten. Selv om en subjektiv følelse av egenansvar dominerer, kan objektive strukturer av sosial ulikhet knyttet til klasse, kjønn og etnisitet fremdeles virke inn. Det er ikke nødvendigvis

dynamikken bak den enkeltes livssjanser som endres, men derimot oppfattelsen og tolkningen av tradisjonelle prosesser som produserer ulikhet mellom mennesker. En meritokratisk ide om at alle kan bli det de vil bare evnene og viljen er til stede, står sterkt i den enkeltes bevissthet.

I tråd med at tradisjonelle identiteter som mann og kvinne, borgerskap og arbeiderklasse tilsynelatende svekkes, får den enkeltes ervervede kvaliteter i form av utdanning og yrkeskarriere større betydning for selvbildet. Valg av yrke er *én* måte å markere hvem man er eller ønsker å framstå som. Det kan selvfølgelig være en rekke alternative måter å uttrykke identitet på. Videre kan det argumenteres for at utdanning og yrke har vært et grunnleggende identitetsuttrykk også i tidligere tider. Poenget i denne sammenheng blir likevel at ungdom som vokser opp i dag kanskje vil føle et større personlig ansvar for hvor de ender opp yrkesmessig enn det foreldre- og besteforeldregenerasjonen gjorde. Samtidig vil de i mindre grad forvente at deres yrkesmuligheter begrenses av andre forhold enn egen vilje og evner.

Ronald Inglehart (1990) har med sin teori om et *kulturelt skifte* i vestlige industrisamfunn i kontrast til det postmodernistiske bildet av et samfunn i oppløsning, skissert en optimistisk samfunnsutvikling. I fokus for Ingleharts beskrivelse av det nye moderne står en nedprioritering av materielle verdier. Isteden finner vi en framvekst av en postmaterialistisk type som Inglehart beskriver slik;

Postmaterialists give a lower priority to economic growth than to the quality of life; and in their personal lives, Postmaterialists give less emphasis to safe jobs and a high income than to interesting, meaningful work and working with congenial people. ... Postmaterialists seek to maximise status rather than income (Inglehart 1990:162).

Framveksten av postmaterialistiske verdier i moderne industrisamfunn skal, i følge Inglehart, henge sammen med endrede materielle oppvekstvilkår. For nærmere å forklare hvordan dette forholder seg, tar han utgangspunkt i Maslows teori om hvordan menneskers grunnleggende behov kan rangeres hierarkisk (Maslow 1968). I Maslows pyramide er fysiologiske behov og behov for trygghet, kjærlighet, tilhørighet og respekt tidlige trinn i et hierarki, mens vi til slutt finner behov for selvrealisering eller et ønske om å fylle vårt egentlige potensial. Når mer grunnleggende behov dekkes, vil mer sekundære behov bli viktigere for oss. Trygghet over lang tid på det materielle plan vil derfor resultere i et skifte fra materialistiske til mer postmaterialistiske prioriteringer. Hvis Ingleharts teori om et kulturelt skifte overføres direkte til ungdoms framtidsplaner, kan det antas at materiell trygghet og stabilitet er eksempler på verdier som var viktigere for tidligere

ungdomsgenerasjoner. Selvrealisering, kreativitet og myke verdier vil derimot være typiske kvaliteter dagens ungdom verdsetter ved et valg av utdanning og yrke.

Enten vi følger en tolkning som vektlegger svekkelse av tradisjonelle identiteter eller Ingleharts teori om hvordan den økonomiske utviklingen skaper et potensiale for postmaterielle verdier, ser en fellesnevner ut til å være økt individualisme. Hos Inglehart er det imidlertid ikke slik at individualisme oppstår i kjølevannet av at tradisjonelle identiteter svekkes og at den enkelte dermed også blir pålagt en større risiko. Snarere ligger fokuset på de positive effektene av en samfunnsmessig utvikling som gir individet større mulighet til å «realisere seg selv». Når det er snakk om utdanning og yrke spesielt, kan en fellesnevner for de «avtradisjonerte» og for de «postmaterialistiske» individene likevel være at yrke i tillegg til å være et middel til å oppnå andre goder, også oppfattes som et identitetsuttrykk.

Et viktig spørsmål for denne studien er om identitetskonstruksjon i valg av yrke slår ulikt ut for ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Er det slik at yrkesønsker blant ungdom med innvandrerbakgrunn gir uttrykk for andre verdier og holdninger enn andre norske ungdommers ønsker for framtidige yrker?

1.2 Utdanningens rolle for reproduksjon av vertikal ulikhet

Sentralt for en beskrivelse av vertikal ulikhet står klassebegrepet. De klassiske bidragsyterne i denne sammenheng er Marx og Weber. En av hovedforskjellene mellom det marxistiske og det weberianske klasseskjema er deres ulike vektlegging av eiendomsforhold. I en marxistisk tradisjon knyttes ulikhet direkte opp mot den kapitalistiske produksjonsmåten. Klasseposisjon dannes ved den enkeltes forhold til produksjonsmidlene og ulike gruppers motstridende interesser i produksjonsprosessen. Et hovedpoeng blir hvordan eiere av produksjonsmidlene utbytter eiendomsløse arbeidere. I en weberiansk tradisjon er selve eiendomsforholdet mindre sentralt for konstruksjonen av klasser. Det legges isteden vekt på den enkeltes stilling på ulike markeder. Eiendomsforhold betinger ikke livssjanser alene. Ferdigheter, utdanning og kvalifikasjoner kan også være med å styre den enkeltes markedsposisjon. Klasser vil da utgjøre grupper av mennesker som har omtrent de samme konkurransemuligheter på markedet.

Et karakteristisk trekk ved den økonomiske utviklingen det siste hundreåret i de fleste industrialiserte land er et økende krav om kompetanse og formelle kvalifikasjoner. Overgangen i produksjonsmåten fra «fordisme»

til «postfordisme» står sentralt når de økonomiske endringer som har funnet sted skal beskrives. Stikkord for fordismen som preget etterkrigstiden er samlebåndsproduksjon og massekonsum. Trender i postfordismen er motsatt, nemlig fleksibel produksjon og produksjon i mindre skala for mer spesialiserte behov. Mer konkret gjenspeiler overgangen til postfordismen en nedgang i antallet sysselsatte i industrien og et økende behov for spesialisert arbeidskraft. Dette har ført til et behov for et weberiansk klasseskjema som inkluderer utdanning og arbeidslivserfaring (Goldthorpe 1987).

Når det gjelder utdanningens rolle på arbeidsmarkedet, har følgene av økonomiske endringer og en ny yrkesstruktur vært tolket noe ulikt (Rasmussen 1998). En optimistisk modell legger vekt på økt kompetanse blant arbeidstakere som en positiv effekt av den økonomiske utviklingen. Økende spesialisering fører til mer varierte arbeidsoppgaver. I denne sammenheng snakkes det om en av-taylorisering av arbeidsmarkedet. Som en følge av nye produksjonsmåter, erstattes arbeid ved samlebåndet med mer helhetlige og menneskevennlige oppgaver, der arbeidstakerens kompetanse står i fokus. I en mer pessimistisk modell fokuseres det på utdanning som en viktig betingelse for å få innpass på arbeidsmarkedet. Det snakkes i denne sammenheng om en utvikling av et arbeidsmarked med en «insider-outsider» profil; voksende muligheter for de som er innenfor, med trygge jobber og høye lønninger, men mer usikkert for de som aldri får permanent tilknytning til arbeidslivet (Esping-Andersen 1993). Deltidsarbeid, korttidskontrakter, vikarbyråer og lengre perioder med ledighet preger yrkeskarrieren til den gruppa som står utenfor. En slik marginalisering på arbeidsmarkedet knyttes i stor grad til lav eller manglende utdanning.

Selv om fokuset for de ulike tolkninger av den økonomiske utviklingen varierer noe, ser det ut til å være enighet om at spesialisering gjennom utdanning er viktig, og blir enda viktigere i et framtidig arbeidsmarked (Ellingsæter 1995). Noen vil imidlertid hevde at verdien av utdanning reduseres som en følge av at stadig flere tar lengre utdanning (f.eks. Bourdieu 1990). I dag fortsetter de fleste norske ungdommer i videre skolegang etter at de har fullført grunnskolen. Videregående skole oppfattes derfor ikke lenger som spesielt høy utdanning. Heller ikke utdanning på universitets- eller høyskolenivå er i dag en sikker vei til de beste jobbene i samfunnet (Hansen 1999). Når stadig flere tar slik utdanning, blir konkurransen større og verdien av utdanning devaluert. Dette betyr imidlertid ikke at det å ha en høyere utdanning er mindre viktig i dag en tidligere. Snarere er det slik at betydningen av utdanning øker for de som ikke har utdanning, mens verdien av høyere utdanning er redusert for de som har slik utdanning.

Ovenfor har vi argumentert for at utdanning er viktigere i dag enn tidligere. Et strukturelt trekk er likevel at Norge, og Oslo spesielt, i dag er preget av høykonjunktur og små ungdomskull. Dette har ført til et strammere arbeidsmarked og en kamp om å rekruttere ung arbeidskraft. Kanskje fører dette til at utdanning har mindre å si for ungdoms innpass på arbeidsmarkedet i dag enn for kullene før dem. På den annen side vil ikke alle yrker være like populære blant ungdommene. Selv om det i dag kan være lett å få innpass i yrkeslivet, er konkurransen om de mest attraktive jobbene fremdeles stor. Utdanningens rolle i denne sammenheng vil variere fra yrke til yrke. For inntreden til en del yrker vil for eksempel personlig egnethet være av større betydning enn formelle kvalifikasjoner. I det store og det hele er det likevel grunn til å forvente at utdanning i dag spiller en viktig rolle for unge menneskers muligheter i yrkeslivet.

1.3 Hvem er ungdom med innvandrerbakgrunn?

Rent språklig er en innvandrer en som har flyttet til Norge fra et annet land. En del forskning omkring innvandring har gjort et skille mellom mennesker med norsk statsborgerskap og *utlendinger*. Dette har blant annet vært tilfelle i kriminalitetsforskningen fram til 1990-tallet. Etter hvert har flere med utenlandsk bakgrunn fått norsk statsborgerskap, og begrepet innvandrer benyttes oftere i forskning og dagligtale som en grov betegnelse på mennesker som ikke har norsk opphav. I Statistisk sentralbyrås analyser omfatter kategorien innvandrer kun personer som reelt har innvandret. Men de anvender også den mer omfattende kategorien *innvandrerbefolkning*, der både førstegenerasjons innvandrere og andre personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre regnes med (Vassenden 1997). I den sistnevnte gruppa inkluderes også personer som er norske statsborgere og har levd hele livet i Norge. Utenlandsfødte med norsk bakgrunn holdes utenfor.

At det er behov for en betegnelse som innvandrerbefolkningen, tyder på at det ikke alltid er selve innflytteraspektet som bestemmer hvem som oppfattes som innvandrer eller ikke. Det er ofte andre trekk ved migrasjonssituasjonen som har innvirkning på hvordan innvandrerbegrepet brukes både i dagligtale og i forskning. Hudfarge, klesstil og framferd er knagger vi henger forestillinger om innvandrerbakgrunn på. I en studie av nordmenns reaksjoner på flyktninger, asylsøkere og andre innvandrere anvender Hernes og Knudsen begrepet *synlige minoriteter* for å skille mellom ulike innvandrergrupper (Hernes og Knudsen 1990). Poenget med denne betegnelsen er at noen grupper av innvandrere er mer synlige enn andre. Mange innvandrere

fra våre naboland eller andre vestlige land skiller seg svært lite fra nordmenn flest når det gjelder ytre trekk, og blir derfor i mindre grad oppfattet som fremmede. Innflyttere som kommer langveis fra, har en annen hudfarge eller kler seg annerledes og er derimot mer synlige. Ofte er det disse menneskene vi forbinder med innvandrerbegrepet i dagligtalen.

På lignende måte kan det skilles mellom innvandrere med bakgrunn fra *nærkulturelle* og *fjernkulturelle* land. Tanken bak dette mye omdiskuterte begrepsparet er at noen kulturer befinner seg nærmere den norske enn andre. Når kulturbegrepet brukes i samfunnsvitenskapene, betegner det som regel det mønsteret som danner grunnlaget for vår bearbeiding av den ytre verden, og for overføring av erfaringer, kunnskap og verdier (Øia 1998). Rent praktisk fyller kulturen to hovedfunksjoner. Dels legger den grunnlag for vår tolkning av omverdenen, det vil si for hvilken mening vi legger i ytre hendelser, og dels representerer kultur et knippe normer som mennesker handler etter (Korsnes et. al. 1997). Et skille mellom nærkulturelle og fjernkulturelle innvandrere vil dermed innebære at noen innflyttere vil ha en måte å oppfatte verden på samt ha et normsett som i større grad ligner på norske væremåter enn andre.

Økonomiske skiller kommer ofte i tillegg til kulturelle forskjeller. Det er rimelig å forvente at innvandrere som kommer fra land med en moderne økonomi og et godt utviklet utdanningssystem, relativt lett vil finne seg til rette i Norge. Innflyttere som kommer fra land som befinner seg på et lavere utviklingsnivå økonomisk, vil kanskje ha en utdanning eller en kompetanse som er lite egnet for et norsk arbeidsmarked. For å markere forskjeller i *hjemlandets utviklingsnivå*, er det vanlig å skille mellom innvandrere fra vestlige og ikke-vestlige land. Vestlige land omfatter vanligvis nordiske land, Vest-Europa ellers, Nord-Amerika og Oceania. Ikke-vestlige land er da land i Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Østeuropeiske land (Vassenden 1997).

I tillegg til at nordmenn oppfatter personer med utenlandsk bakgrunn ulikt, vil ungdom med innvandrerbakgrunn sannsynligvis ha varierende forestillinger om *etnisk tilhørighet*. En gruppe mennesker med forestilling om felles opphav og historie, samt felles språk, religion og/eller livsform, betegnes som regel som en etnisk gruppe (Eriksen og Sørheim 1994). Av og til kan forestillinger om etnisitet knyttes direkte til nasjonalitet, men det er like ofte slik at vi finner flere ulike etniske grupper innen et land. Det er særlig med hensyn til gruppeforskjeller innen én og samme stat at etnisitetsbegrepet brukes flittig. I kontrast til andre etniske grupper blir behovet for å markere egen etnisk identitet større. Selv om avstanden mellom ulike

etniske grupper kan oppleves som relativt stor, er det ikke nødvendigvis slik at de samme gruppene skiller seg særlig fra hverandre i en mer objektiv forstand. Når det snakkes om etnisk tilhørighet, er det altså de subjektivt opplevde kultur- og identitetsforskjellene som blir bestemmende for om ulike grupper av innvandrere føler nærhet eller avstand til det norske majoritetssamfunnet.

Ovenfor har vi sett at en rekke ulike aspekt som statsborgerskap, selve flytteprosessen, synlige ytre forskjeller, distanse i kultur, hjemlandets utviklingsnivå og en subjektiv følelse av etnisk tilhørighet, har innvirkning på hvordan betegnelsen innvandrer brukes både i dagligtale og i forskning. Dilemmaet med bruk av en slik kategori, er at den postulerer likhet mellom individer innen kategorien og forskjeller til de utenfor. I en rapport som denne har vi likevel av operasjonelle og praktiske årsaker, behov for en samlebetegnelse. Hvilke trekk som vektlegges i hvert enkelt tilfelle vil ha sammenheng med formålet bak undersøkelsen. I denne studien står verken statsborgerskap eller det at den enkelte selv har flyttet til Norge i fokus. Det essensielle er at ungdommenes familier har gjennomgått en migrasjonsprosess. Ungdom med innvandrerbakgrunn slik kategorien brukes i denne studien, vil derfor både være førstegangs innflyttere og personer født i Norge som har foreldre født i utlandet. Ungdom der bare én av foreldrene har utenlandsk bakgrunn, adopterte og personer født i utlandet av norske foreldre, regnes ikke å ha innvandrerbakgrunn. Selv om noen av disse kanskje ikke vil oppfatte seg som norske, og heller ikke blir kategorisert slik av andre, har mange vokst opp med norske foreldre. Dette gjør det problematisk å plassere dem sammen med andre unge med innvandrerbakgrunn. Ungdom med bakgrunn fra vestlige land utelates også. Det forventes at disse ungdommene i større grad vil ligne på norsk ungdom når det gjelder planer for utdanning og yrke. Når betegnelsen innvandrerungdom brukes i denne studien, vil det derfor gjelde ungdom som har to foreldre født i et ikke-vestlig land.

1.4 Aspirasjonsbegrepet

Forestillinger om framtid kan reflekteres på mange måter. De kan omhandle alt fra dagdrømmer til mer realistiske forventninger. Når framtidsplaner behandles i denne studien, vil betegnelsen aspirasjon brukes framfor planer, fordi det for de fleste dreier seg om avgjørelser som ennå ikke er tatt. Aspirasjon står for et sterkt ønske eller en streben om å oppnå noe (Kunnskapsforlagets fremmedordbok 1993). I denne studien er det motivasjon til utdanning og yrke blant ungdom som skal vektlegges, ikke først og fremst

deres opplevde muligheter. Fokuset vil derfor ligge på ønsker for framtida framfor forventning. Forventninger til framtida gir i større grad uttrykk for hva man oppfatter som realistisk. Når ungdom planlegger utdanning på et gitt nivå og ønsker seg til ulike yrker, er de som regel ikke sikre på å lykkes.

I den andre ytterkanten avgrenses aspirasjon fra urealistiske drømmerier. Rolf Edvardsen bruker i en rapport om utdanning og yrkesplaner blant norsk ungdom et begrep om «drømmeyrker» (Edvardsen 1993). I den undersøkelsen Edvardsen bygget på, ble ungdommene spurt hva de helst ville bli forutsatt at de ikke behøvde å ta hensyn til for eksempel eksamenskarakterer, utdanningens lengde, lønn, jobbmuligheter, familieforhold eller om de var gutt eller jente. Når slike forbehold ikke gis, er det sannsynlig at ungdommene i større grad tar hensyn til hvordan de opplever sine muligheter på utdannings- og arbeidsmarkedet. Det er derfor sannsynlig at drømmer justeres ned for å unngå altfor store skuffelser (MacLeod 1995). Ungdom med svært lave karakterer vil for eksempel sjelden aspirere mot yrker som krever en lengre teoretisk utdanning. Aspirasjon til utdanning og yrke vil altså ikke bare være ubetingede drømmerier, men også inneholde en refleksjon over egen kapasitet. Oppsummerende kan det sies at aspirasjon uttrykker en streben mot noe den enkelte ikke er sikker på å lykkes med, men som likevel oppfattes som relativt oppnåelig.

1.5 Tidligere forskning

De senere års utdanningspolitikk i Norge har lagt til rette for at stadig flere skal få mulighet til å ta høyere utdanning. Andelen elever i videregående utdanning og studenter på høyskoler og universitet har økt betraktelig (Lauglo 1994). I 1995 var hele 90 prosent av alle 16–19-åringer i utdanning (Roaldsø 1997). Forskning viser likevel at en stor del av de utdannings- og yrkesvalg som gjøres, har sammenheng med sosial bakgrunn (Grøgaard 1993, Bergwitz 1994, Edvardsen 1993 og 1995, Hansen 1995, Skjersli og Aamot 1997). Når det gjelder forholdet mellom kjønnene, er menn og kvinner omtrent likt representert i videregående, mens litt flere kvinner enn menn tar høyere utdanning (Monsen 1993, SSB 2000). Vi finner fortsatt forskjeller mellom by og land, selv om disse også ser ut til å være svekket (Jørgensen 1993).

Sosiale forskjeller i rekruttering til utdanning gjenfinnes i ungdoms planlagte utdanningsnivå og i deres ønsker for framtidig yrke (Eeg-Henriksen 1983, Edvardsen 1991, 1995, Falch-Pedersen 1998). Videre er det slik at ungdom fra høyere sosiale lag jevnt over presterer bedre i skolen

(Knudsen 1980, Skjersli 1996, Strandbu 1997). Dette kan til dels forklare at de i større grad planlegger høy utdanning. Men også blant ungdom med like prestasjoner varierer andelen som sikter mot en utdanning på høyskole- og universitetsnivå med foreldrenes yrke og utdanning (Edwardsen 1995, Falch-Pedersen 1998). At vi finner skjevheter i ungdoms yrkes- og utdanningsaspirasjoner betyr likevel ikke at sosial status reproduseres i et én-til-én-forhold fra foreldre til barn. Særlig i ønsker eller planer for framtiden, ser ungdom ut til å uttrykke en oppadgående mobilitet, mens reelle linjevalg i videregående utdanning i noe større grad reflekterer foreldrenes posisjon (Bjørnson 1995). Hovedpoenget blir at ungdoms framtidsplaner likevel henger sammen med familiebakgrunn, dels gjennom prestasjoner og dels som selvstendig faktor.

De klassiske ulikhetsproduserende dimensjonene er sosial bakgrunn, kjønn, generasjon og geografi. I norsk samfunnsforskning har rase og etnisitet hatt en lite sentral plass historisk sett. Dette er i ferd med å endre seg, blant annet som en følge av innvandring. Når det gjelder innvandrerungdoms planer og ønsker for utdanning og yrke, er kunnskapsgrunnet fremdeles svært lite. En ungdomsundersøkelse fra Bergen i 1995 viste imidlertid at ungdom med innvandrerbakgrunn gjennomgående har høyere ambisjoner i utdanningsammenheng enn deres norske medelever (Hegna & Helland 1998). I tråd med dette funnet tyder en landsdekkende undersøkelse av minoritetsungdom i den videregående skolen på at innvandrerungdom setter seg høye utdanningsmål (Phil 1998).

Når det gjelder rekruttering til utdanning, er kunnskapsgrunnet noe større. Innvandrerungdoms faktiske deltagelse i utdanning ser imidlertid ikke ut til å sammenfalle med studier som tyder på et høyt aspirasjonsnivå i denne gruppa. I følge Statistisk sentralbyrås analyser fra 1995 er andelen i videregående utdanning lavere blant ungdom født i utlandet uansett landbakgrunn, enn for de norskfødte (Vassenden 1997). Mens nesten alle norske 16-åringer (94%) var i videregående utdanning dette året, var bare to av tre innvandrere¹ i samme aldersgruppe registrert i slik utdanning. Oddbjørn Raaum og Jørn Iver Hamre har i en annen studie basert på registerdata, funnet at ungdom med ikke-vestlig bakgrunn har betydelig svakere utdanningskarrierer enn norskfødte ungdom (Raaum og Hamre 1997). Blant første-generasjons innvandrerungdom valgte færre videregående utdanning, og i tillegg falt en større andel av de som startet slik utdanning fra underveis. For utdanning på universitets- eller høyskolenivå er mønsteret noe av det samme

¹ Her er innvandrere fra andre nordiske land utelatt.

som for rekrutteringen til videregående utdanning (Vassenden 1997). 15 prosent av ikke-vestlige innvandrere mellom 19 og 24 år var å finne i høyere utdanning i 1995, mot 25 prosent blant de norskfødte samme året. Blant innvandrerne var mannlige studenter overrepresentert, mens de kvinnelige studentene utgjorde flertallet i den norske gruppa.

Vi finner altså en underrepresentasjon av unge innvandrere både i videregående skole og i utdanning på universitets- og høyskolenivå. En mulig forklaring er at innvandrerungdom legger mindre vekt på utdanning i sine framtidsplaner. De to studiene av innvandrerungdoms aspirasjon til utdanning det refereres til ovenfor, tyder imidlertid på at dette ikke stemmer.

Statistisk sentralbyrås tall over ungdoms utdanningsvalg og effektivitet i skolesammenheng indikerer store forskjeller mellom første- og annengenerasjons innvandrere (Vassenden 1997). For grunnskolekullet 1989 kom førstegenerasjons innvandrere dårligst ut i utdanningssammenheng, uansett landbakgrunn. I denne gruppa fullførte en tredjedel videregående skole, mens 11 prosent fullførte et annet studieforløp. Tilsvarende tall for annengenerasjons innvandrere var 43 og 22 prosent, altså en mye høyere andel. Første generasjon viste dessuten minst tilbøyelighet til å gå rett over i videregående utdanning. Særlig gjaldt dette de som hadde bodd i landet mindre enn fire år. I denne gruppa var det 24 prosent som forlot det norske utdanningssystemet samme år som de fullførte grunnskolen. Forskning viser at botid i Norge også virker inn på innvandrerungdoms skoleprestasjoner (Krange & Bakken 1998). Det er derfor naturlig å tenke seg at en del av rekrutteringsulikheten mellom innvandrergruppene skyldes prestasjonsforskjeller knyttet til botid i Norge. Gruppa av annengenerasjons innvandrere som allerede har påbegynt utdanning er relativt liten. Det er derfor for tidlig å si om også disse ungdommene, på tross av sin oppvekst i Norge, vil være underrepresentert i høyere utdanning i forhold til ungdom med norsk bakgrunn. I tillegg til botid blir utdanningsnivå og lav sosioøkonomisk status blant ungdommenes foreldre ofte brukt som delforklaring på ikke-vestlige innvandreres svakere rekruttering og gjennomstrømming i utdanning (Similä 1994).

På bakgrunn av innvandrerungdoms faktiske valg av utdanningsretning, kan det forventes aspirasjonsforskjeller mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn også i en horisontal dimensjon. Ungdom med og uten innvandrerbakgrunn velger til en viss grad forskjellige utdanningslinjer (Vassenden 1997). Allment fagfelt, administrasjon og økonomi samt yrkesfaglig utdanning innen industri, håndverk og teknikk er de største fagfeltene i videregående utdanning. Tall fra 1995 indikerer at det var forholdsvis flere norske ungdommer enn ungdom med innvandrerbakgrunn som tok yrkesfag-

lige studieretninger framfor allmenne fag. For innvandrere fra land i den tredje verden hadde 55 prosent valgt allmennfag, mens 65 prosent av elevene født i Øst-Europa var registrert i allmennfaglige studieretninger. Til sammenligning var det bare 40 prosent av de født i Norge eller et annet nordisk land som var registrert i allmennfaglige studieretninger i videregående skole. Ungdomsgruppens ulike rekruttering til fagfelt i videregående utdanning kan være en indikasjon på preferanseforskjeller i en horisontal dimensjon.

Tallene ovenfor gjelder imidlertid alle i videregående utdanning og ikke en bestemt aldersgruppe. Når vi i tillegg vet at hver tiende elev i videregående skole går på et AMO-kurs, kan dette forklare noen av forskjellene mellom landgruppene. Det er forholdsvis flere med utenlandsk bakgrunn som går på AMO-kurs, og de fleste av disse har bakgrunn fra ikke-vestlige land. Videre er det slik at hele to tredjedeler av ikke-vestlige AMO-kursdeltagere tar allmennfaglige kurs, mens de fleste med norsk bakgrunn velger en yrkesfaglig linje (Vassenden 1997). Selv om variasjon i rekrutteringen til ulike linjer i videregående utdanning kan ha sammenheng med andelen AMO-kursdeltagere i de to ungdomsgruppene, tyder tall fra innvandreres deltagelse i utdanning på universitets- og høyskolenivå fremdeles på ulikhet i valg av studieretning mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Langt flere studenter med bakgrunn fra ikke-vestlige land var i 1995 registrert på studier innen industri, naturvitenskap og teknikk (Vassenden 1997). Prosentandelen registrert ved denne typen fag var dobbelt så stor som for de norskfødte studentene. Blant de norskfødte var gruppa som studerte fag innen administrasjon, økonomi, samfunnsvitenskap og jus størst.

1.6 Empirisk grunnlag

Datamaterialet som brukes i denne studien stammer fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996. Dette er en spørreskjemabasert tverrsnittsundersøkelse som hadde til hensikt å belyse flest mulige aspekt ved ungdoms oppvekst-situasjon². Hovedresultatet fra undersøkelsen foreligger i NOVA-rapporten *Ungdomstid i storbyen* (Bakken 1998) og boka *Generasjonskløften som ble borte* (Øia 1998). Merethe Falch-Pedersen har tidligere undersøkt ungdoms yrkesønsker og yrkesforventning med utgangspunkt i det samme datamaterialet (Falck-Pedersen 1998). I Falch-Pedersens studie ble det imidlertid ikke gjort separate analyser for ungdom med innvandrerbakgrunn.

² Spørreskjemaet gjengis i sin helhet i NOVA Rapport 7/98 «Ungdomstid i storbyen» (Bakken 1998).

Utvalget for Ungdomsundersøkelsen i Oslo var tre hele årskull av ungdom bosatt i Oslo. I praksis var dette elever ved samtlige skoler i Oslo på 3. klassetrinn våren 1996; de to siste klassetrinnene i grunnskolen (8. og 9.) og første trinn på videregående skole (grunnkurs)³. I tillegg til vanlige offentlige skoler var private skoler, spesialskoler og Osloelever plassert i institusjon i og utenfor Oslo inkludert i utvalget. Til sammen deltok 11 425 ungdommer. Dette tilsvarer en oppslutning i overkant av 94 prosent, noe som må karakteriseres som svært godt. Når skolen brukes som innsamlingsarena på denne måten, fører det til at ungdom som ikke lenger befinner seg i skolesystemet utelates. I 1995 gjaldt dette litt under 5 prosent av avgangskullet i Oslo (Statistisk årbok 1999). Det er ikke grunn til å anta at denne typen utvalgsskjevheter gjør seg mer gjeldende blant ungdom med innvandrerbakgrunn (Lødding 1998).

Det vil sannsynligvis være en systematisk skjevhet i frafallet med hensyn til typiske skulkere. Det er naturlig å tenke seg at ungdom som skulker ofte, vil ha litt andre planer og forestillinger med hensyn til utdanning og yrke enn ungdom generelt. Dette kan ha ført til at undersøkelsen viser et noe høyere aspirasjonsnivå enn det som er representativt for hele gruppa av Osloungdom. Dette er imidlertid ikke problematisk så lenge det ikke også er systematiske skjevheter i forhold til landbakgrunn. Hvis andelen som ikke lenger er i utdanning eller skulker er tilnærmet lik i de to ungdomsgruppene, vil effekten av utvalgsskjevhetene veie hverandre opp og dermed ikke forstyrre sammenligningen.

1.6.1 Studiens utvalg

Målgruppen for denne studien er Osloungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Ungdom med norsk bakgrunn brukes som sammenligningsgrunnlag. Studiens komparative element blir dermed om foreldrene er født i Norge eller ikke. Innvandrerbakgrunn bestemmes av foreldrenes fødeland fordi det er oppvekstmiljø som skal stå i fokus. Hovedregelen er at ungdom med to utenlandsfødte foreldre får kategorien innvandrerbakgrunn. Noen ganger kommer mor og far fra forskjellige land. En krysskjøring av svarene på spørsmålet om foreldrenes fødeland viser at dette bare gjelder for 9 % av ungdommene. Med unntak av de tilfellene der ungdommene oppgir at de kun bor sammen med mor, blir fars fødeland da bestemmende for landbakgrunn. Når én av foreldrene er norsk, plasseres ungdommen imidlertid i den norske

³ Datainnsamlingen ble gjennomført før Reform-97 ble innført.

gruppa. Dette gjelder med mindre de bare bor sammen med den forelderen som ikke er norsk, da regnes de likevel å ha innvandrerbakgrunn. Når det kun finnes opplysninger om én av foreldrene, er det denne som gjelder. 208 ungdommer oppgir at de er adoptert fra et annet land. Disse ungdommene regnes ikke å ha innvandrerbakgrunn, og er tatt ut av analysen. Når disse ungdommene trekkes fra, sitter vi igjen med et nettoutvalg på 10990 personer.

Tabell 1.5.1 Utvalgets sammensetning. Absolutte tall og prosent.

Ungdomsgruppe	Frekvens	Prosent
Norge	8675	79
Ikke-vestlige land	2315	21
Totalt	10990	100

Det er naturlig å tenke seg at ungdom i grunnskolen og i videregående utdanning har ulike forutsetninger for å ønske seg til utdanning og yrke. Ungdom fra begge skoletyper tas likevel med fordi det også er ønskelig å dele inn gruppa av innvandrerungdom etter hvilke enkeltland foreldrene kommer fra. Av statistiske grunner må disse gruppene være så store som mulig, og flest mulig med innvandrerbakgrunn inkluderes derfor i utvalget. Dette blir mindre problematisk fordi fordelingen på de to skoletypene er tilnærmet lik blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Det kan derfor antas at aspirasjonsskjevheter knyttet til skoletype vil virke inn i omtrent like stor grad i de to ungdomsgruppene.

1.6.2 Yrkesønsker

I undersøkelsen skulle ungdommene oppgi hvilket yrke de ønsket seg og hvilket de forventet å ende opp med som voksne. Ordlyden for disse spørsmålene var som følger; *Hvilket yrke ønsker du deg som voksen?* og *Hvilken jobb eller hvilket yrke tror du det er mest sannsynlig at du har når du er 40 år? Selv om du slett ikke er sikker så skriv det du tror eller gjetter på.* Det var ikke mulig å krysse av for «vet ikke» på spørsmålene om yrke. Dette kan ha ført til at mange unnlot å svare rett og slett fordi de ikke visste hva de ønsket eller forventet seg yrkesmessig. Det er derfor ikke overraskende at i overkant av 27 prosent ikke har svart på dette spørsmålet.

Sammenhengen mellom svaratferd og innvandrerbakgrunn varierer noe for de to spørsmålene om yrke. På spørsmålet om ønsker for framtidige yrker har rundt 73 prosent både blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn

svart, mens svarprosenten er nede i 58 prosent på spørsmålet om forventet yrke for innvandrerungdom, mot 76 blant de norske. At det er såpass mange som ikke har svart på spørsmålet om *sannsynlig yrke* blant innvandrerungdommen, kan henge sammen med at de er mer usikre med hensyn til hvor de vil ende opp yrkesmessig. Fordi svarprosenten på spørsmålet om forventet yrke særlig ser ut til å gjenspeile usikkerhet med hensyn til framtida, blir dette spørsmålet mindre anvendelig til bruk for å gjenspeile yrkesaspirasjon. Aspirasjon oppfattes, som redegjort for under punkt 1.4, som et sterkt ønske eller streben om å oppnå noe. Til en viss grad vil en slik streben preges av hvilke yrker ungdommene oppfatter som oppnåelige. Vi skal likevel legge vekt på preferanser, og vi vil derfor kun benytte oss av spørsmålet om ønsket yrke for å reflektere yrkesaspirasjon. Svarene på spørsmålet om yrkesønske er kodet etter en fornorsket utgave av yrkesklassifikasjonssystemet ISCO-88 (Hoffman 1993). Ungdommenes yrkesønsker utgjorde da 200 forskjellige yrker. For å kunne brukes i de empiriske analysene må disse opplysningen forenkles gjennom at det lages samle kategorier. Den praktiske kategoriseringen av ungdommenes yrkesønsker beskrives nærmere senere i rapporten.

1.6.3 Utdanningsplaner

Kunnskap om ungdommenes utdanningsplaner baserer seg på spørsmålet: *Hvilken utdanning har du tenkt å ta?* Her kunne respondentene velge mellom følgende svaralternativer: *Har ikke bestemt meg, Universitet eller høyskoleutdanning av høyere grad, Universitet eller høyskoleutdanning på mellomnivå, Videregående allmennfag/økonomiske administrative fag, Yrkesfaglig utdanning på videregående skole, Vil slutte etter grunnkurset eller Niårig grunnskole.* Det var også mulig å føye andre typer utdanningsplaner til i en åpen rubrikk. Disse ble kodet tilsvarende en av de ovennevnte svaralternativene.

Det foreligger opplysninger om utdanningsplaner bare for 9649 av utvalget på 10990 ungdommer. Dette skyldes hovedsakelig at en del har fylt ut et forkortet spørreskjema der spørsmålet om utdanningsplaner utgikk. Disse forkortede skjemaene ble gitt til elever som lærerne antok ville få problemer med å komme gjennom den mer omfattende varianten. Dette kunne for eksempel skyldes språk- eller konsentrasjonsvansker og gjaldt hovedsakelig innvandrelever samt elever i spesialklasser (Bakken 1998). I tillegg unnlot 5,5 prosent av ungdommene som fikk det ordinære skjemaet å svare på spørsmålet om utdanningsplaner.

Andelen som ikke har svart blant ungdom med bakgrunn fra ikke-vestlige land er større (ca 11 prosent) enn andelen blant de norske (ca 4 prosent). Det kan være ulike grunner til denne forskjellen i svaratferd. For det første er det mulig at ungdom med innvandrerbakgrunn fant spørsmålene om utdanning og skole spesielt problematiske, og at andelen som ikke har svart er større av den grunn. Videre kan det være slik at flere med ikke-vestlig bakgrunn egentlig skulle hatt den kortere varianten av spørreskjemaet. Spørsmålene om utdanning befinner seg i den siste tredjedelen i det ordinære spørreskjemaet (sidene 23-24 av i alt 32 sider). At disse spørsmålene kom såpass sent forsterker mistanken om at en del av innvandrerelevne har unnlatt å svare som en følge av språkproblemer. De hadde kanskje ikke mulighet eller ork til å fullføre. Mest sannsynlig vil også ungdom som fikk det forkortede skjemaet, og ikke har besvart spørsmålet om utdanningsplaner av den grunn, også ha større språkproblemer enn resten. Fordi innvandrerungdom er i flertall både i gruppa som fikk det forkortede skjemaet og blant de som ikke har svart, vil en eventuell skjevhet i forhold til populasjonen sannsynligvis være større for denne gruppa enn for de norske. Det kan se ut som det er en viss overvekt av de som klarer seg best blant innvandrerelevne. Hvis formålet er å undersøke ungdom med og uten innvandrerbakgrunn som ellers har like kjennetegn er dette imidlertid ikke problematisk. Det kan endog argumenteres for at vi gir et mer rettferdig bilde av innvandrerungdoms aspirasjon til utdanning og yrke ved å utelate dem som sannsynligvis vil stille svakest på utdannings- og arbeidsmarkedet. Poenget i denne sammenheng er ikke nødvendigvis å kartlegge aspirasjon i hele gruppa av unge med innvandrerbakgrunn i Oslo. Formålet er heller å undersøke om den ulikheten vi finner mellom voksne innvandrere og nordmenn med hensyn til arbeid og utdanning, finnes igjen blant ungdom i deres ønsker og planer for framtida.

2 Teoretiske bidrag

Det empiriske siktemålet for studien er å undersøke horisontale og vertikale forskjeller mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i deres forestillinger om framtida. Forskjeller i det vertikale aspirasjonsnivået kan måles direkte ved hvor lang utdanning ungdommene planlegger. Vi har altså en kvantitativ standard å vurdere aspirasjonsforskjellene i forhold til. Når det gjelder kvalitative forskjeller i valg av yrke, er det mindre klart hva som skiller et yrke fra et annet. Nedenfor behandles først noen dimensjoner som tidligere er trukket fram når horisontal ulikhet mellom grupper i samfunnet har vært studert.

I den andre delen av dette kapittelet diskuteres teoretiske bidrag til forklaringen av en sosial skjevrekuttering til høyere utdanning. Selv om aspirasjon til utdanning kan være lett å måle i form av utdanningslengde, er det vanskelig å forklare hvorfor noen grupper av ungdom i større grad aspirerer mot høyere utdanning enn andre. Som nevnt innledningsvis, tyder forskning på at en stor del av de utdanningsvalg ungdom gjør har sammenheng med familiebakgrunn. En slik sosial skjevrekuttering til utdanning har i det sosiologiske forskningsfeltet vært forklart på ulike måter. Et hovedskille går mellom teorier som hevder at utdanningsvalg kan forklares ved verdier og bidrag som vektlegger rasjonelle valg.

I kapittelets tredje del redegjør vi for hva som kan forventes om aspirasjonsnivået blant ungdom med innvandrerbakgrunn ut fra to ulike teoretiske ståsted innen rekrutteringsforskningen. I denne sammenheng behandles også teoretiske bidrag som omhandler innvandrerungdom og utdanning spesielt.

2.1 Yrkesønsker og horisontale forskjeller

Med sin bok *Distinksjonen* har Pierre Bourdieu (1995) gitt et bidrag til det sosiologiske studiet av horisontale forskjeller mellom samfunnsgrupper. I likhet med Weber er Bourdieu opptatt av at klasseforskjeller ikke bare kan relateres til økonomiske størrelser, men også omfatter immaterielle forhold som utdanning, kultur og sosiale bekjentskaper. I tråd med dette argumenterer Bourdieu for at livsstil, mer bestemt menneskers smak, forbruks- og atferdsmønster, er en arena for ulikhet mellom samfunnsklasser.

Det spesielle hos Bourdieu er bl.a. hans konstruksjon av et flerdimensjonalt sosialt rom (Bourdieu 1995). I tillegg til en vertikal ulikhetsdimensjon

skiller han mellom kapitalformer i en horisontal dimensjon. Den første dimensjonen er den tradisjonelle lagdelte, der mengden kapital rangeres hierarkisk. I den andre dimensjonen er det ulikhet i kapitalsammensetning som står i fokus. De viktigste kapitaltypene i Bourdieus skjema er *økonomisk* og *kulturell kapital*. Økonomisk kapital refererer til vanlige sosiologiske indikatorer på økonomisk verdi som penger, eiendom etc. Kulturell kapital er mindre håndfast kapital, som både kan omfatte formell utdanning i form av eksamenspapirer, og en mer diffus evne til å opptre korrekt i en rekke sosiale sammenhenger både av formell og uformell art. Til det siste aspektet hører også kjennskap til den intellektuelle verden og høykulturen med.

Begge kapitalformer betegner ressurser som styrker individets konkurransemuligheter i kampen om samfunnsgoder, men tillegges ulik vekt på forskjellige områder eller felt i samfunnet. Sosiale felt kan forstås som den sosiale rammen for menneskers handlinger. Dette kan for eksempel være utdanningssystemet eller et stort multinasjonalt selskap. For å eksemplifisere skillet mellom kulturell og økonomisk kapital tar Bourdieu for seg universitetslærere og arbeidsgivere. Disse gruppene ligger omtrent på samme nivå når det gjelder en vertikal inndeling av mengden kapital de to gruppene besitter. Sett fra en annen vinkel vil det likevel være slik at universitetslærere relativt sett er rikere på kulturell kapital, mens arbeidsgiverne har en større mengde økonomisk kapital. Ifølge Bourdieu vil både universitetslærere og arbeidsgivere søke å beskytte sin egen posisjon gjennom å oppjustere verdien av den typen kapital de selv har mest av. Poenget blir altså at hvilken type kapital som gir status og de virkemidlene som tas i bruk for å oppnå prestisje, varierer mellom samfunnsgrupper. Mer eksplisitt fører dette til at menneskers plassering i forhold til den kvantitative mengden kapital de besitter og deres tilknytning til kvalitativt ulike sosiale felt i samfunnet, direkte kommer til uttrykk i deres oppfatninger og disposisjoner (smak):

I alminnelighet kommer rommet for sosiale posisjoner til uttrykk i rommet for standpunkter via rommet for disposisjoner (eller habitus). ... til enhver klasse av posisjoner svarer det en type habitus (eller en type smak), som er blitt frambrakt av den sosiale betingelsen som knytter seg til de tilsvarende betingelsene (Bourdieu 1995:36).

Det viktige i denne sammenheng blir hvordan mennesker som befinner seg på samme vertikale nivå likevel kan opprettholde ulike disposisjoner, særlig i forhold til hvordan de to kapitaltypene verdsettes. Mens mer intellektuelle grupper vil verdsette boklig lærdom og kjennskap til høykulturene, vil ledende grupper innen industri og privat næringsliv i større grad verdsette uttrykk for økonomisk velstand.

Også andre bidragsytere til studiet av klasseforskjeller har vært opptatt av horisontal ulikhet. Særlig gjelder dette forsøk på å skille mellom grupper innad i middelklassen. Middelklassen fungerer som en slags diffus rest-kategori mellom det tradisjonelle skillet mellom kapitalister og arbeidstakere. At begrepet følgelig omfatter en rekke mennesker eller posisjoner som ikke har mer til felles enn at de verken kan klassifiseres som arbeidsgivere eller arbeidere, har skapt et behov for å påpeke forskjeller mellom deler av middelklassen. I denne sammenheng har enkelte forsøkt å skille mellom de delene av middelklassen som bygger på formelle kvalifikasjoner ervervet i utdanningssystemet, og de deler av middelklassen som gjennom praksis og erfaring tilegnet på arbeidsplassen har oppnådd ledende posisjoner i privat og offentlig virksomhet (jf. Wright 1997, Martin 1998 ref. Skogen 1999). Mer spesifikt gjelder dette profesjonsyrker som advokat, lege eller prest på den ene siden, og sjefsstillinger som ikke er knyttet til eierskap på den andre.

Det kan stilles spørsmålsteget ved hvor relevant et skille mellom utdanningsbaserte og ledelsesbaserte posisjoner er i dag. Formell utdanning er viktig for inntreden til de fleste middelklasseyrker. Dette betyr imidlertid ikke at behovet for å holde ulike middelklassegrupper fra hverandre er mindre. Et alternativ til skillet mellom en ledelsesbasert og en utdanningsbasert middelklasse er Gouldners (1979) skille mellom en *teknisk intelligentsia* og en *humanistisk intelligentsia*. Begge middelklassegrupper har oppstått som et resultat av et økende behov for spesialisering i samfunnet, men knyttes til ulike felt. «Den tekniske intelligentsia» er et resultat av industriens økende behov for spesialisert arbeidskraft på det tekniske og det administrative feltet, mens den humanistiske intelligentsia i større grad er knyttet til vekst innen utdanning og forskning. I så måte står de to fraksjonene innen middelklassen i et ulikt forhold til den kapitalistiske produksjonsmåten. Den tekniske intelligentsia er tettere knyttet til den økonomiske og produserende sektoren i samfunnet, mens den humanistiske intelligentsia hovedsakelig er sysselsatt i ikke-produktiv sektor.

Sammenlignet med Bourdieus vektlegging av livsstil og smaksforskjeller er Gouldners modell et mer eksplisitt uttrykk for samfunnsgruppers ulike politiske holdninger. Den humanistiske intelligentsia står som regel i en mer opposisjonell posisjon i forhold til samfunnsordenen, mens den tekniske intelligentsia i større grad er talsmenn for det bestående. Slik gir en spesifisering av distanse versus nærhet til markedsøkonomiske prosesser konnotasjoner til Marx' vektlegging av samfunnsgruppers stilling i produksjonsprosessen. Likevel kan vi forvente at Bourdieus skille mellom kulturell og økonomisk kapital i stor grad gjenfinnes i Gouldners skille mellom en

humanistisk intelligentsia og en teknisk intelligentsia. I denne rapporten oppfattes de to måtene å dele inn samfunnsgrupper i en horisontal dimensjon på først og fremst som variasjoner over samme tema. Sentralt står en tanke om at menneskers preferanser eller politiske orienteringer vil henge sammen med hvor de befinner seg på en horisontal akse.

Når det gjelder norsk samfunnsforskning spesielt, har blant andre Marianne Nordli Hansen brukt en klassemodell som i tillegg til en vertikal inndeling tar hensyn til Bourdieus kapitaltyper (Hansen 1995). Hansen lar også dette skillet til dels falle sammen med et skille mellom yrker i offentlig og privat sektor. Videre har Kjetil Skogen (1999) laget en klassemodell som reflekterer horisontale forskjeller i middelklasseyrkers tilknytning til økonomiske markedsprosesser. Med inspirasjon fra Gouldner, skiller Skogen i sin klassemodell mellom medlemmer av et *teknisk-økonomisk mellomlag* og et *humanistisk-sosialt mellomlag i Norge*. Det teknisk-økonomiske mellomlaget er tettere knyttet til den økonomiske og produserende sektoren i samfunnet, mens det humanistisk-sosiale mellomlaget hovedsakelig er sysselsatt i ikke-produktiv sektor, samt at medlemmene i den sistnevnte gruppa forventes å være mer teoretisk orientert. Skogens skille mellom et teknisk-økonomisk og et humanistisk-sosialt mellomlag kan i stor grad gjenfinnes i Hansens skille mellom en økonomisk og en kulturell sektor.

De teoretiske og mer praktiske bidragene til studiet av horisontal ulikhet som har vært behandlet ovenfor, omhandler forskjeller mellom grupper av mennesker som allerede har et yrke. For en studie av yrkesaspirasjon er det isteden forventning om hvordan en gitt yrkessituasjon vil være, eller hvilke goder ungdommene kan oppnå ved å velge et gitt yrke, som er av betydning. Når horisontal ulikhet undersøkes i denne sammenheng, er det viktige hvilke horisontale samfunnsgrupper ungdommene *sikter mot* når de oppgir sine yrkesønsker.

To dimensjoner skal vektlegges når horisontal ulikhet mellom yrker klassifiseres. For det første skilles yrkesønskene fra hverandre etter nærhet til markedsøkonomiske prosesser. Et slikt skille vil i stor grad falle sammen med Bourdieus skille mellom økonomisk og kulturell kapital. I tillegg skilles det mellom yrker der mer menneskeorienterte eller tjenesteytende aktiviteter inngår og yrker som i større grad reflekterer en rendyrket teoretisk orientering, fagkunnskap eller talent. Denne siste dimensjonen bygger ikke på den teoretiske diskusjonen ovenfor, men er isteden en forsøksvis inndeling laget spesielt for denne studien av ungdoms yrkesønsker. I denne rapporten blir en inndeling av yrkesønsker i en horisontal dimensjon dermed seende ut

som i figur 2.1.1. Betegnelsen humanistisk følger her ingen streng definisjon av begrepet, og kunne like gjerne fått betegnelsen kulturelt felt.

Figur 2.1.1 En modell over inndelingen av ulikhet i horisontale felt

For det første skal det undersøkes om yrkesønsker blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn skiller seg fra hverandre i deres tilknytning til markedsøkonomiske prosesser. For det andre undersøkes det om yrkene ungdom i de to gruppene ønsker seg til er av mer praktisk eller tjenestebasert art, eller om de i større grad sikter mot yrker som reflekterer rendyrket faglig kunnskap eller talent.

Klassifisering av yrkesønsker må nødvendigvis baseres på en del usikkerhet og kompromisser. Dette skyldes at mange yrker ligger i grenselandet mellom de ulike feltene. Yrker innen et horisontalt felt vil for eksempel ha varierende mengde av kulturelle og økonomiske ressurser, og i tillegg vil tilknytningen til markedsøkonomiske prosesser også variere innen hvert enkelt felt. De ulike dimensjonene må derfor oppfattes som mer eller mindre kontinuerlige. Et yrke får sin plassering ut fra hvilket ytterpunkt det ligger nærmest. Selv om plasseringen av de fleste yrkene kan diskuteres, er det likevel verdt å huske på at det dreier seg om en klassifisering av yrkesønsker og ikke av oppnådde posisjoner. Inndelingen baseres altså først og fremst på antagelser om hvilken oppfattelse ungdommene har av de for-

skjellige yrkene. Dette gjør at det i mindre grad må tas hensyn til alle ulike forhold en gitt yrkesrolle kan reflektere i realiteten. Dessuten vil det først og fremst være de populære yrkene, altså de som mange har ønsket seg til, som gir utslag i en slik fordeling. Disse er som regel lettere å klassifisere, mens en del mer uvanlige yrkesvalg byr på større problemer.

2.2 Hvordan kan ulikhet i aspirasjonsnivået forklares?

Som nevnt innledningsvis er det liten tvil om at valg av høyere utdanning er viktig for ungdoms posisjoner og muligheter på arbeidsmarkedet. Vi har videre sett at en stor del av de utdanningsvalg ungdom gjør kan relateres til familiebakgrunn. At den enkeltes posisjon på arbeidsmarkedet slik til en viss grad reproduseres fra foreldre til barn, er et sentralt tema i det sosiologiske forskningsfeltet. Forenklet kan det skilles mellom to hovedtradisjoner i forklaringen av sosiale rekrutteringsforskjeller til utdanning. Teorier som tenker seg at det ligger strukturelle føringer mer eller mindre «innbakt» i ungdommene utgjør den ene leiren, mens teorier som oppfatter strukturelle forhold som ytre omgivelser individer tar hensyn til når de velger utdanning eller ikke, utgjør den andre. De fleste bidragsyttere til studiet av sosial reproduksjon vil selvfølgelig ikke ha en enten-eller tilnærming til forholdet mellom struktur og individ. På en akse vil de ulike bidragene likevel plassere seg nærmest ett av de to ytterpunktene.

Raymond Boudon (1974) har plassert forklaringer på rekrutteringsforskjeller inn i tre hovedtradisjoner. De ulike bidragene kaller han; *verditeorien*, *kulturteorien* og *sosial posisjonsteorien*. Boudons skille mellom rekrutteringsteorier er knyttet til handlingstyper. Til grunn for verditeorien ligger det Weber betegner som tradisjonell handling. Tradisjonell handling kan kort beskrives som ureflektert handling basert på inngrodde vaner eller tradisjon. Innen denne retningen forklares ulikhet i utdanningsvalg som et direkte resultat av normer og verdier knyttet til utdanning og akademisk kunnskap. Innen kulturteorien fokuseres det derimot på hvordan sosiale prestasjonsforskjeller begrenser muligheten til valg av utdanning. Ungdom med en annen kulturbakgrunn enn den dominerende i samfunnet møter større motstand i skolesystemet, og oppnår derfor svakere skoleprestasjoner. Ungdom som presterer svakt, vil enten ikke ha mulighet til å gå videre i skolesystemet, eller mister troen på egne akademiske ferdigheter. De rekrutteres derfor i mindre grad til høyere utdanning. Både verditeorien og kulturteorien kan knyttes opp mot en strukturorientert handlingsforståelse. Som en motvekt har sosial posisjonsteorien vektlagt det nyttemaksimerende

aspektet ved ungdoms aspirasjon til utdanning. Ungdom velger utdanning i ulik grad ut fra de vurderinger de gjør av sine muligheter for framtidig kostnad og nytte. Her beskrives individuelle utdanningsvalg som en formålsrasjonell handling. Sosial posisjonsteorien står i sterkest kontrast til verditeorien, som hevder at utdanningshandlinger kan forklares ved andre handlingstyper enn den formålsrasjonelle. Kulturteorien skiller seg fra de to andre forklaringstradisjonene da den kun sier noe om begrensede muligheter til utdanningsvalg.

2.2.1 Verditeorier

Tore Lindbekk peker seg ut som en av talsmennene for den verditeoretiske retningen i Norge. I sine bidrag fra seksti- og syttitallet vektlegger han hvordan oppdragelsespraksis og sosialt miljø fører til at ungdom med arbeiderbakgrunn preges av et mindre driv i utdanningssammenheng (se f.eks. Lindbekk 1962, Lindbekk 1977). De har ikke samme konkurranseinstinkt eller samme høye vurdering av akademisk kunnskap som middelklasseungdommen. Dette fører både til at de får dårligere skolekarakterer, og at de i mindre grad velger høyere utdanning.

Schneider og Lysgaard har videre bidratt til studiet av sosial reproduksjon med sitt begrep om «deferred gratification» (Schneider og Lysgaard 1953). Tanken bak dette begrepet er at ulikhet i evnen til å utsette behovstilfredsstillelse skaper forskjeller mellom sosiale grupper. Ungdom fra høyere sosiale lag planlegger mer langsiktig, er mindre opptatt av å tilfredsstille materielle behov i øyeblikket, og satser derfor i større grad på høyere utdanning som en investering for framtida. En kort tidshorison, lavt aspirasjonsnivå og impulsivt forbruk er derimot atferd og holdninger som forbindes med ungdom fra lavere sosiale lag. Disse holdningene legger grunnlag for aspirasjon mot yrker som krever lite formell utdanning og umiddelbar økonomisk uttelling.

I studiet av sosial reproduksjon gjennom utdanning har det også mer eksplisitt vært operert med teorier om en «motstandskultur» i forhold til skolen blant ungdom fra lavere sosiale lag. Paul Willis har med sin bok «Learning to labour» (1977) vært en viktig bidragsyter i denne sammenheng. Boka bygger på en fenomenologisk studie av arbeiderklassegutter i England, og setter fokus på hvordan kulturelle føringer former holdninger til utdanning og yrke. Den dominerende ideologi i samfunnet verdsetter akademiske prestasjoner høyt. Dette betyr imidlertid ikke at alle grupper i samfunnet har like stor tiltro til akademiske prestasjoner. Fordi produksjon

av verdier og normer henger sammen med strukturelle forhold, vil den akademiske kultur ikke nødvendigvis stå like sterkt i alle samfunnsgrupper. Willis hevder i tråd med dette at viktige verdier i arbeiderklassekulturen ikke nødvendigvis er prestasjon innenfor utdanningssystemets rammer, men heller maskulinitet og en motstand mot ikke-manuelt arbeid. En slik anti-skolekultur kan være et handikap når det gjelder den enkeltes mulighet for sosial mobilitet.

Verdier kan både virke inn på ungdommenes prestasjoner i skolen og på endelige valg av utdanning. En nedvurdering av akademiske ferdigheter vil gi mindre «driv» mot gode prestasjoner blant ungdom fra lavere sosiale lag. Det viktige poenget innen den verditeoretiske retningen blir likevel at verdier også skaper aspirasjonsforskjeller mellom ungdom uavhengig av eventuell innvirkning på prestasjonsnivået. Ifølge Hansen beskrives utdanningshandlinger innen verditeorien «... å være resultat av normer og verdier som i liten grad er blitt gjort til gjenstand for refleksjon» (Hansen 1986:7). Slik kan verditeorier knyttes opp mot tradisjonell handling. Tanken er at rekruttering til utdanning er et direkte resultat av verdiforskjeller. Ungdom fra lavere klasser verdsetter ikke utdanning og akademiske ferdigheter i like stor grad som ungdom fra middelklassen. De vil derfor i liten grad planlegge lang utdanning også når muligheten for videre utdanning er tilstede.

2.2.2 Kulturteorier

Bak de kulturteoretiske bidragene til studiet av rekrutteringsforskjeller ligger en tanke om at ikke alle barn er sosialisert til å takle det som kreves i akademisk sammenheng. Elever med bakgrunn fra lavere lag presterer svakere i skolen fordi de mangler den type kompetanse som verdsettes i skolen. Bernsteins (1970) studier av hvordan barn utvikler språklige koder er sentrale i denne sammenheng. Ifølge Bernstein utvikler barn fra arbeiderklassen en *begrenset språkkode*, i forhold til elever fra middel- og overklassen som utvikler en *utvidet kode*. Dette får igjen konsekvenser for skoleprestasjonene fordi det er den utvidede koden, karakterisert som eksplisitt, abstrakt og nøyaktig, som sammenfaller med den akademiske uttrykksmåten.

I Norge har blant andre Gudmund Hernes med sitt direkte fokus på prestasjoners betydning blitt forbundet med en slik tilnærming (Hernes & Knudsen 1979). For Hernes har det vært et poeng at et skolesystem med likhet som ideal bidrar til å reprodusere ulikheten i samfunnet (Hernes 1974). Dette skyldes at ungdom med bakgrunn fra lavere sosiale lag er svakere utrustet til å kunne lykkes i det norske skolesystemet. De har allerede ved

skolestart et dårligere utgangspunkt, som vil forsterkes gjennom skolegangen, hvis det ikke settes inn ekstra ressurser for å hjelpe denne gruppa. Dette kan igjen føre til en reproduksjon av foreldrenes sosiale posisjon ved at de i mindre grad får innpass i videre utdanning.

Bourdieu og Passeron (1990) er andre talsmenn for en kulturtilnærming i studiet av sosial reproduksjon. Ifølge deres bidrag forfordes ungdom fra høyere sosiale lag i utdanningssystemet. Skolen formidler den dominerende kultur, og elever som fra tidlig barndom er sosialisert inn i denne, vil ha større sjanse for å lykkes enn ungdom med bakgrunn fra andre kulturgrupper. Skolekarakterer oppfattes likevel som et objektivt mål på elevenes evner. Slik unngår elever fra lavere sosiale lag å se at deres resultater i skole-sammenheng har sammenheng med at skolen krever en type kulturelle ferdigheter som de i mindre grad er utstyrt med hjemmefra. De nedvurderer egne prestasjoner og satser derfor i mindre grad på høyere utdanning enn sine jevnaldrende fra middelklassen.

Anton Hoëm har anvendt en lignende tilnærming i sine studier av samiske elever i den norske skolen (Hoëm 1984). For den samiske gruppa kommer etniske og geografiske forhold i tillegg til klasserelaterte kulturforskjeller. Hoëm legger i denne sammenheng vekt på minoritetsgruppers følelse av fremmedgjøring i enhetsskolen. Problemet oppstår når hjemmemiljøet i stor grad skiller seg fra den virkeligheten de samiske elevene møter i skolen. Mens norsk ungdom fra urbane middelklassehjem opplever at den primære sosialiseringen i familien videreføres i skolen, representerer møtet med den norske enhetsskolen et brudd med de samiske elevenes kulturelle bakgrunnsmiljø. Grunnen til at de samiske elevene får større problemer med å lykkes i skolen, er at deres kulturelle bakgrunn skiller seg fra den kulturen de møter i norsk skole.

En revurdering av skillet mellom verdi- og kulturteorier

Fordi bidrag som fokuserer på verdiulikheter også til dels bruker prestasjonsforskjeller som forklaring, finner vi paralleller til de kulturteoretiske bidragene. Hos Hoëm kan det for eksempel anes en likhet med Willis teori. Hoëm legger vekt på minoritetsungdoms passive fremmedgjøring i et skolesystem som reflekterer majoritetskulturen. Også hos Willis sees konturene av den samme dynamikken når han argumenterer for dannelsen av en motkultur til skolen. Ungdom fra lavere sosiale lag opplever at deres bakgrunn og ferdigheter ikke verdsettes i skolen. De har derfor som en reaksjon på sin underlegne posisjon, utviklet et forsvar mot middelklassekulturen i sine anti-skoleholdninger. Verditeorier ligner kulturteorier i den grad de fokuserer på

hvordan verdiforskjeller hemmer skoleprestasjon. Et resonnement som fokuserer på holdninger til skole og utdanning, kan imidlertid også trekkes et skritt videre. Den samme typen holdninger som fører til at ungdom fra lavere sosiale lag ikke alltid gjør så godt de kan i skolen, kan også virke direkte på valg av utdanning og yrke. Det grunnleggende for Boudons skille mellom verditeori og kulturteori er at verditeorien forklarer utdanningsvalg som et resultat av tradisjonelle handlinger. Hvis det er slik at verdier styrer handling direkte, kan aktøren ikke samtidig være formålsrasjonell. Kulturteorien kan derimot forenes med en formålsrasjonell aktør. Kunnskap om egne prestasjoner kan være en av faktorene ungdom tar hensyn til når de vurderer nytten og kostnadene ved å velge høyere utdanning.

2.2.3 Aspirasjon forklart ved sosial posisjon

Ifølge Boudon (1974) kan verken verditeorien eller kulturteorien gi en fullgod forklaring på en sosial skjevrekuttering til utdanning. Både blant ungdom med like gode karakterer og mellom ungdom med lik sosioøkonomisk bakgrunn, finner vi rekrutteringsforskjeller. Det kan derfor ikke være en direkte linje verken fra prestasjoner eller verdier til rekruttering. Forklaringen på sosiale utdanningsforskjeller må være mer kompleks, slik at det også åpnes opp for individuelle løsninger uavhengig av sosioøkonomisk bakgrunn og prestasjonsnivå. En slik mer kompleks forklaringsmodell bør baseres på ungdoms rasjonelle vurderinger omkring framtidig kostnad og nytte.

Ifølge Boudon virker ungdoms sosiale bakgrunn inn på aspirasjonsnivået fordi;

...reaching a given education level or a given status means being exposed to costs and benefits that are going to differ according to social background (Boudon 1974:23).

Nytten de ulike framtidvalg gir og de kostnadene som forventes, vil farges av den enkeltes sosiale utgangspunkt. Aspirasjonsnivå og individuell søken må alltid relateres til opprinnelse. Dette har sammenheng med et universelt ønske om å opprettholde sosial status, eventuelt om å avansere sosialt i forhold til sitt utgangspunkt. Et høyt aspirasjonsnivå tilsvarer ikke samme utdanningslengde eller samme yrke for alle grupper av ungdom. Dette betyr imidlertid ikke at verdien av utdanning er ulik. Det er heller slik at det aspirasjonsnivået som er tilstrekkelig for å opprettholde sosial status, endrer seg i forhold til den enkeltes sosiale utgangspunkt. I tillegg er det et poeng for Boudon at kostnadene forbundet med å ta høyere utdanning er større for

ungdom fra lavere sosiale lag, fordi det innebærer at de må distansere seg fra eget oppvekstmiljø. Ungdom fra middel- eller overklassen vil på sin side oppleve negative effekter ved ikke å velge utdanning. Sannsynligvis vil mange i deres omgangskrets fortsette i videre utdanning. De vil derfor risikere å miste kontakten med sine venner hvis de gjør ukonvensjonelle yrkesvalg.

Ifølge Boudon vil sosioøkonomisk bakgrunn både ha en primær og en sekundær effekt. Prestasjonsforskjeller er en primær effekt av sosioøkonomisk bakgrunn, mens den enkeltes sosiale utgangspunkt oppfattes som en sekundær effekt av sosioøkonomisk bakgrunn. Når ungdom velger utdanning og yrke, vil prestasjonsforskjeller i likhet med sosial utgangsposisjon inngå i en rasjonell vurdering av framtidig nytte og kostnad. Fordi ungdom også tar hensyn til egne prestasjoner, vil det ikke være en perfekt sammenheng mellom aspirasjon og sosioøkonomisk bakgrunn. Ungdom fra lavere sosiale lag som presterer svært godt, vil vurdere det lønnsomt å satse på videre utdanning selv om det betyr at de må distansere seg fra oppvekstmiljøet. På en lignende måte vil middelklasseungdom med svært svake skoleprestasjoner redusere sitt aspirasjonsnivå, fordi kostnaden ved videre utdanning vurderes høyere enn gevinsten. Prestasjonsforskjeller betinger imidlertid ikke aspirasjon alene, men inngår i en helhetlig kostnadsvurdering. Den sosiale strukturen påvirker de objektive mulighetene ungdommene tar stilling til, men er ikke internalisert i ungdommenes verdier og holdninger.

2.2.4 Felles verdisett eller ulikhet i mål?

Det sentrale skillet mellom rekrutteringsteorier ser ut til å gå mellom verdi-teori og sosial posisjonsteori. Når Boudon forklarer sosiale prestasjonsforskjeller, ligger det en tanke til grunn om at alle ungdomsgrupper verdsetter utdanning likt. Fordi prestasjonsnormen er universell, handler ungdom fortrinnsvis for å optimere sine muligheter, og derfor aspirerer de mot det utdanningsnivået som gir størst forventet utbytte i forhold til deres sosiale utgangspunkt. Det kan være vanskelig å få tak i hva Boudon egentlig mener når han resonnerer på denne måten. Det kan se ut som det sentrale for sosial posisjons-teorien er at variasjonene mellom ungdom fra ulike sosiale lag finnes i rammebetingelsene for utdanningsvalgene, men ikke i beslutningsmekanismen. Alle vil opp og fram og utdanning oppfattes som veien, men ikke alle trenger å vandre like langt for å avansere sosialt. Slik sier forklaringsmodellen ikke noe om verdiforskjeller, bare at ressursfordeling og utgangspunkt varierer. Ikke desto mindre kan vi sette spørsmålstegn ved tesen om en universell prestasjonsnorm. Det er ikke utenkelig at ungdom fra

ulike sosiale lag verdsetter utdanning ulikt uavhengig av hvilke forventninger de har til framtidig utbytte. Verditeorien forutsetter derimot verdipluralisme. Det er ungdommenes ulike verdsetting av akademiske ferdigheter som skaper rekrutteringsforskjeller.

Som en oppsummering kan det skilles mellom to teoretiske ståsted i rekrutteringsforskningen; ett som forutsetter *verdisingularitet* og *rasjonelle valg* og et annet som antar *verdipluralisme* og *tradisjonell handling*. Det kan imidlertid stilles spørsmålsteget ved nytten av en slik inndeling. Blant andre Helland (1997) har argumentert mot et rigid skille mellom rekrutteringsteorier i forhold til handlingstyper. Han hevder blant annet at Webers verdirasjonelle handlingstype er en mer korrekt beskrivelse enn en tradisjonell handlingstype, av logikken bak en verditeoretisk tilnærming. Når ungdom fra lavere sosiale lag i mindre grad velger utdanning, er dette ikke nødvendigvis en ureflektert handling. Utdanningshandlinger begrunnes isteden rasjonelt ut fra en normativ overbevisning om hva som er rett eller galt, fint eller stygt. Til tross for at individene resonnerer rasjonelt styres den verdirasjonelle handlingen ikke kun av handlingens *konsekvens* slik det skjer hos Boudons formålsrasjonelle individer, men av *verdier*. Opplevelsen av nytte og kostnader vil ikke bare variere i forhold til utgangspunktet, men også i forhold til gruppespesifikke normer og holdninger. En del av sosial posisjonsteoriens resonnementer kan slik gjennomføres uten å forutsette et felles verdsett eller formålsrasjonell handling.

2.3 Aspirasjonsnivået blant innvandrerungdom

Hvis vi følger den teoretiske diskusjonen ovenfor, blir det avgjørende for de antagelser som kan gjøres om aspirasjonsnivået blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn om det forutsettes at verdien av utdanning er lik i de to ungdomsgruppene eller ikke. På den ene siden kan det antas at ungdom med og uten innvandrerbakgrunn verdsetter utdanning og yrke likt, og at aspirasjon derfor hovedsakelig vil variere i forhold til sosialt utgangspunkt og skoleprestasjoner som et resultat av en formålsrasjonell vurdering. Motsatt kan det forventes verdiforskjeller mellom ungdomsgruppene. Slike forskjeller vil virke inn på ungdommenes aspirasjon til utdanning uavhengig av det utbyttet ungdommene forventer å få ved å ta høyere utdanning.

2.3.1 Lik verdsetting og dårligere utgangspunkt

Tidligere forskning viser at ungdoms utdanningsplaner varierer både i forhold til skoleprestasjoner og sosioøkonomisk bakgrunn. Når det gjelder

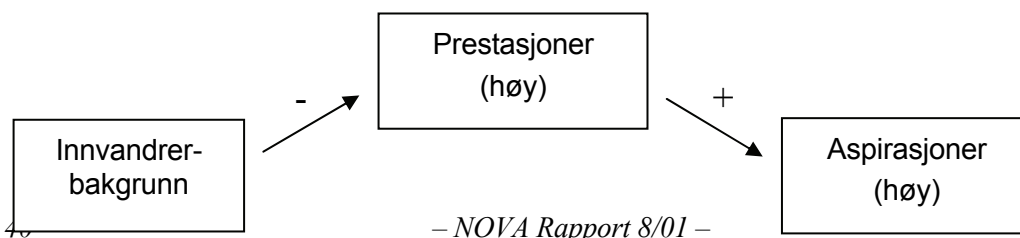
skoleprestasjoner, viser norske undersøkelser at innvandrerungdom presterer svakere i skolesammenheng enn majoritetselever (Øia 1993, Lødding 1994, Høgmo 1995, Lauglo 1996, Helland 1997). Krange og Bakken har i en artikkel om innvandrerungdom og skoleprestasjoner i Oslo vist at ungdom med innvandrerbakgrunn jevnt over får dårligere karakterer også når det kontrolleres for sosial bakgrunn (Krange og Bakken 1998). De konkluderte derfor med at innvandrerelevene, uansett sosioøkonomisk bakgrunn, så ut til å mangle noe de norske høystatusbarna oftere har; kulturell kapital som er anvendelig i det norske skolesystemet.

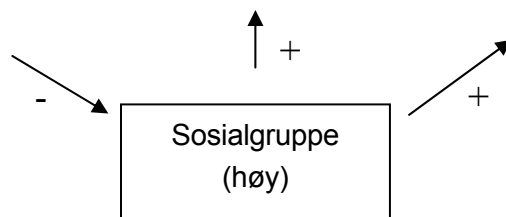
Som gruppe kommer innvandrerforeldre dårligere ut enn norske foreldre, på en rekke levekårskomponenter. De går i større grad arbeidsløse, er overrepresentert i lavstatusyrker, har generelt lavere inntekter og bruker mer sosialhjelp (Vassenden 1997). Opplysninger om utdanning mangler for forholdsvis mange av de som har fullført sin høyeste utdanning i utlandet. Statistisk sentralbyrås tall fra 1995 indikerer likevel at en del innvandrergrupper med opprinnelse fra den tredje verden har et forholdsvis lavt utdanningsnivå.

Videre vet vi at innvandrerandelen varierer i Oslos bydeler. Størst er andelen i indre øst og i de nye drabantbyene i nordøst og sør. I disse boområdene utgjør innvandrerbefolkningen mellom 20 og 30 prosent av det totale folketallet (Vassenden 1997). Prosentandelen unge innvandrere er enda høyere. Dette skyldes at andelen barn og unge er større i innvandrerbefolkningen enn for resten av innbyggerne i Oslo. For bydelene Gamle Oslo og Grünerløkka-Sofienberg utgjorde innvandrere i grunnskolealder henholdsvis 67 og 58 prosent i 1996 (Løset og Gundersen 1996:15). Samtidig er det store forskjeller i ungdoms sosioøkonomiske bakgrunn etter boområde (Bakken 1998). Andelen fra lavere sosiale lag er størst i øst og flere går arbeidsledige her enn i vestlige bydeler.

På bakgrunn av det foregående kan det antas at ungdom med innvandrerbakgrunn har lavere aspirasjoner enn ungdom med norsk bakgrunn. Dette skyldes for det første deres sosioøkonomiske utgangspunkt. For mange blir det ikke nødvendig å planlegge lang utdanning for å opprettholde familiens sosiale posisjon. For det andre tilsier lavere skoleprestasjoner høyere kostnader ved videre utdanning.

Figur 2.3.1 Modell over en hypotese om lavt aspirasjonsnivå

Ungdom med innvandrerbakgrunn er videre overrepresentert i østlige bydeler. Hvis det er slik at ungdom som bor på østkanten har lavere aspirasjoner, kan kostnaden ved å miste kontakt med barndomsvenner også bidra til at ungdom med innvandrerbakgrunn har lave aspirasjoner. Oppsummerende leder kunnskap om innvandrerungdoms oppvekstsituasjon til en antagelse om et relativt lavt aspirasjonsnivå. En forutsetning for denne konklusjonen vil være at vi ikke finner verdiforskjeller knyttet til utdanning i de to ungdomsgruppene. Den kausale sammenhengen er som vist i figur 2.3.1.

Det er grunn til å problematisere denne hypotesen noe. For det første er det ikke sikkert at effekten av sosialt utgangspunkt i Norge betyr det samme for innvandrerungdom som for ungdom med norsk bakgrunn. Sannsynligvis har en del et høyere utdanningsnivå eller en relativt bedre økonomisk posisjon i hjemlandet enn det som kommer fram i norsk statistikk. Innvanderernes sosiale status i Norge reflekterer derfor ikke nødvendigvis de eventuelle forventninger som stilles til ungdommene eller de ressurser som finnes i familien. Det trenger heller ikke å være slik at innvandrerungdom i like stor grad som norsk ungdom tar hensyn til skoleprestasjoner når de oppgir utdanningsplaner og yrkesønsker. Prestasjonsforskjeller kan bare forklare eventuelle aspirasjonsforskjeller hvis det er slik at også innvandrerungdom justerer eget aspirasjonsnivå i forhold til hvordan de lykkes i skolesammenheng.

Også andre forhold, i tillegg til karakterer og sosioøkonomisk utgangspunkt, vil spille inn når ungdom vurderer sine egne muligheter. Forventning om diskriminering kan for eksempel føre til at innvandrerungdom gjør andre valg med hensyn til utdanning enn ungdom med norsk bakgrunn. Når det viser seg at mange innvandrere får lav uttelling for utdanning (Hagen, Djuve og Vogt 1994) kan dette føre til at utdanning som en investering for framtida virker mindre forlokkende for innvandrerungdom. Motsatt kan utdanning oppfattes som en særlig viktig investering hvis ungdommene forventer at de vil møte spesielle vanskeligheter i ansettelsessammenheng, «*For ellers får jeg ikke jobb etterpå...*» jf. Lødding (1997).

Hansen (1986) argumenterer for at en teori som vektlegger sosial posisjon vil være best egnet til å forklare norske utdanningsmønstre. Dette begrunner hun med at det norske samfunnet er mindre preget av klart atskilte sosiale grupper enn land som de fleste kultur- og verdifokuserte bidrag til studiet av rekrutteringsforskjeller stammer fra. Dessuten foregår grunnundervisningen i et offentlig skolesystem. Dette fører til et utbredt samkvem mellom mennesker fra ulike sosiale grupperinger og dårlig grobunn for sterkt avgrensede norm- og verdisystemer. Til slutt hevder hun at «*svært få barn i Norge vokser opp i spesielt dårlige kulturelle miljøer*» (Hansen 1986). Hansens bidrag baseres på data fra de som avsluttet grunnskolen i 1974. Spørsmålet som må stilles er derfor hvordan et slikt syn stemmer for Osoulungdom i dag og for innvandrerungdom spesielt? Andelen innvandrere fra ikke-vestlige land har økt betraktelig de siste tiårene. Det norske samfunnet, og særlig hovedstaden, er ikke like kulturelt homogen i dag som for tyve år siden. Kanskje er det nettopp slik at ungdom med innvandrerbakgrunn har andre holdninger til skole og utdanning enn ungdom med norsk bakgrunn?

2.3.2 Ulik verdsetting og mer driv

Flere internasjonale studier tyder på at ungdom med innvandrerbakgrunn er særlig positive til skole og utdanning (Gupta 1977, Solorzano 1991, Penn & Scattergood 1992). Jon Lauglos (1996) forskning på ungdom med innvandrerbakgrunn i den norske skolen viser liknende resultater. I en studie av elever i ungdomsskolen og i videregående skole utført i 1992 peker han på flere trekk som går i retning av et ekstra skoledriv blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Undersøkelsen viser blant annet at innvandrelever oftere karakteriserer skolen som spennende og oppgir at de trives bedre enn sine norske medelever.

Resultater fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo går også i retning av et ekstra skoledriv blant innvandrerungdom. I sin bok *Generasjonskløften som ble borte* skriver Tormod Øia følgende om innvandrerungdom og deres holdninger til skolen;

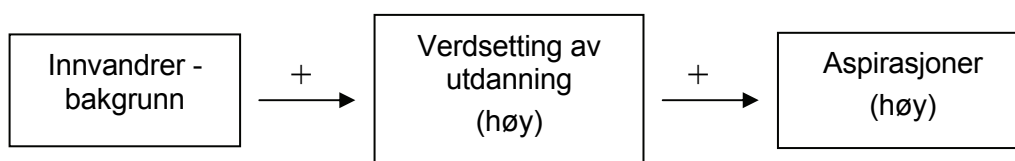
Innvandrerne slutter opp om skolen som verdi, ikke bare gjennom at det er viktig for dem å gjøre det godt på skolen, men også ved at de legger stor vekt på flid, og at mange av dem bruker mye tid på lekser. ... Skolen er et felles prosjekt mellom foreldre og barn (Øia 1998:184).

Innvandrerforeldre gir mer ros for skolearbeidet og større moralsk støtte enn norske foreldre. Det kan altså se ut som om ungdom med innvandrer-

bakgrunn og deres foreldre legger større vekt på verdier som er knyttet til utdanning enn andre norske familier.

Når ungdom med innvandrerbakgrunn ser ut til å være særlig positive til skole og utdanning, kan det kanskje også forventes at de i særlig grad planlegger høyere utdanning. Hvis det er slik at verdiforskjeller virker inn på aspirasjonsnivået ved at ungdom med innvandrerbakgrunn legger mer flid i skolearbeidet, burde innvandrerungdom også oppnå bedre skoleprestasjoner. Ungdom med innvandrerbakgrunn har likevel gjennomsnittlig lavere skoleprestasjoner enn norske elever. Poenget i denne sammenheng er imidlertid ikke forholdet mellom holdninger og prestasjoner, men hvordan aspirasjon kan forklares. Det essensielle i den verditeoretiske retningen er at verdier virker inn på aspirasjon til utdanning uavhengig av prestasjoner. Hvis det er slik at verdien av utdanning og yrke er ulik i de to ungdomsgruppene kan det følgelig forventes aspirasjonsforskjeller. Ungdom med innvandrerbakgrunn vil ha høyere aspirasjoner enn sine norske medelever uavhengig av prestasjonsforskjeller, hvis det er slik at utdanning verdsettes høyere i deres oppvekstmiljø. Den kausale sammenhengen vil da bli som vist i figur 2.3.2.

Figur 2.3.2 Modell over en hypotese om et høyt aspirasjonsnivå

2.3.3 Mer driv – gjelder det alle?

Yngve Lithman (1992) har anvendt et begrep om «kulturell kreativitet» for å illustrere hvilke mekanismer som kan settes i gang i en migrasjonsprosess. Tanken er at migrasjon skaper en mer åpen kulturell situasjon, der den enkelte ikke holdes tilbake av sin tradisjonelle posisjon i hjemlandet samtidig som hun står utenfor det sosiale hierarkiet i Norge. Innvandrerungdoms valg av utdanning og yrke styres i mindre grad av et foreskrevet handlingsprogram. Foreldrenes utdanningsnivå og yrke i Norge brukes ikke som referanse når ungdom med innvandrerbakgrunn oppgir egne aspirasjoner. Slik kan det argumenteres for et spesielt «innvandrerdriv» i forhold til utdanning og yrke blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Bak betegnelsen «innvandrerdriv» kan det også ligge en tanke om at selve migrasjonsprosessen fører til seleksjon av en gruppe mennesker med store ambisjoner for seg selv og sine

barn. Nettopp ønsket om forbedrede utdannings- og karrieremuligheter for barna oppgis ofte som et motiv for migrasjon (Gibson 1991).

Den typen mekanismer som skisseres ovenfor vil i utgangspunktet gjelde alle grupper av innvandrere. Vi kan imidlertid også vente aspirasjonsforskjeller innad i innvandrergrupper. Hvis dette er tilfellet, kan en slik forklaringsmodell bli for grovkornet. Tidligere forskning har blant annet vist at ungdom med vietnamesisk/konfusiansk bakgrunn kommer bedre ut i skolesammenheng enn andre innvandrergrupper (Lauglo 1996, Helland 1997). I en undersøkelse av årskullene som fullførte grunnskolen i 93 og 94 ble det utført separate analyser for elever med persisk, tyrkisk, urdu og vietnamesisk som morsmål (Engen & Kuldbrandstad & Sand 1996). Den iranske språkgruppa viste seg her å prestere relativt godt i norsk, mens de vietnamesiske presterte best i matematikk. De tyrkiske elevene kom dårligst ut i begge fag. I denne studien ble det lagt vekt på at relasjonen mellom skolen og eleven/hjemmet var avgjørende for skoleprestasjonene, og at dette kunne svare for noen av prestasjonsforskjellene mellom elever med bakgrunn fra ulike landgrupper. Dette er i tråd med flere utenlandske studier som hevder at ulikhet i kulturelle modeller knyttet til skolen kan forklare prestasjonsforskjeller mellom elever med ulik landbakgrunn (f.eks. Kuusela 1993).

Ulikhet i kulturelle modeller

I migrasjonsforskningen har kultur som regel en litt annen betydning enn når vi snakker om kulturforskjeller mellom sosiale lag i samfunnet. Similä skiller i en svensk studie mellom to typer av kulturskiller: intranasjonale og internasjonale kulturskiller (Similä 1994). De intranasjonale skillene vil for eksempel være skiller mellom by og land, mellom næringer eller mellom klasser. Det vi vanligvis henviser til som kulturskiller i forskning om innvandrere, er derimot de gjennomsnittlige kulturskillene mellom ulike land og verdensdeler, altså internasjonale kulturskiller.

Hvis innvandrerforeldre tar med seg og opprettholder trekk ved hjemlandskulturen og overfører disse til sine barn, er det naturlig å tenke seg at også ungdommenes yrkespreferanser vil være preget av dette. Slike internasjonale kulturskiller vil ha betydning for aspirasjonsforskjeller i den grad *verdien* av utdanning og yrkesposisjoner varierer fra land til land. Eksempelvis er ungdom med vietnamesisk bakgrunn og deres gode resultater i det norske utdanningssystemet, forsøkt forklart med foreldrenes bakgrunn i en konfusiansk kulturkrets (Helland 1997). Dette har sammenheng med at læring og utdanning ofte beskrives som de viktigste verdiene i

konfutsianismen. Foreldrenes hjemlandskultur trenger imidlertid ikke å virke inn på samme måte i Norge som i hjemlandet. Vi har en tendens til å tenke oss kultur som noe helhetlig, preget av en indre logikk. Kultur må imidlertid alltid sees i forhold til den aktuelle situasjonen (Eriksen & Sørheim 1994). I dag behandles det kulturelle mer som aspekter av felles mening, og det fokuseres på verdier og interesser framfor fastlåste kulturelle skjemaer. Her kan det tenkes lettere og tyngre etos. Noen trekk ved vår kulturbakgrunn vil være vanskelig å kvitte seg med, andre er det lettere å overskride.

John. U. Ogbu (1991) har forsøkt å forklare hvorfor noen minoritetsgrupper lykkes bedre enn andre i det amerikanske utdanningssystemet. Prestasjonsforskjeller mellom ulike etniske grupper kan ifølge Ogbu verken forklares med intelligens- og språkforskjeller eller med forskjeller i opphavs-kulturen alene. I følge Ogbu er det de kulturelle modellene som dannes i migrasjonssituasjonen som er utslagsgivende for innvandrerungdoms holdninger til skole og utdanning. Ogbu deler minoritetsgrupper inn i to hovedtyper. Den ene gruppa kaller han *frivillige minoriteter*. Denne gruppa kjennetegnes ved at de av egen vilje har flyttet til USA, enten for å forbedre sin økonomiske situasjon eller som et resultat av politisk flukt. Dette vil altså både gjelde arbeidsimmigranter og flyktninger. Den andre gruppa omfatter *ufrivillige minoriteter*, som urbefolkningen og etterkommere av folk som ble ført til Amerika som slaver. Det kan imidlertid diskuteres hvorvidt politiske flyktninger bør betegnes som frivillige immigranter. Mange av disse vil ha et ønske om å vende hjem så snart den politiske situasjonen i hjemlandet har stabilisert seg.

Ifølge Ogbu vil de to minoritetsgruppene møte omtrent de samme kulturelle, språklige og strukturelle barrierene i det amerikanske samfunnet. Likevel ser det ut til at de frivillige minoritetene gjør større suksess i den amerikanske skolen enn de ufrivillige. Dette forklares med at de to minoritetsgruppene opprettholder forskjellige kulturelle modeller i forhold til skole og utdanning. Begrepet «kulturelle modeller» viser her til en gruppes kollektive forståelse av den sosiale realiteten. Spesifikt gjelder dette forståelsen av hvordan utdanningssystemet virker:

...the more academically successful minorities differ from the less academically successful minorities in the type of cultural model that guides them, that is the type of understanding they have of the workings of the larger society and of their place as minorities in that working order (Ogbu 1991:8).

Frivillige minoriteter oppfatter gjerne den motstanden de møter i det amerikanske samfunnet som midlertidig. Økonomiske eller språklige pro-

blemer oppfattes som et nødvendig onde knyttet til det å flytte til et nytt land. Barna vil imidlertid ha sjansen til å avansere sosialt, og utdanning oppfattes som et viktig virkemiddel i denne sammenheng. Ogbu legger dessuten vekt på at immigranter bruker situasjonen i hjemlandet som referanse når de vurderer framtidsutsiktene i USA. Som regel er sjansen for sosial mobilitet mindre i opprinnelseslandet. Amerika oppfattes derimot som et mulighetenes land der den enkelte har ansvar for egen suksess. Ogbu tenker seg videre at de samme holdningene går igjen blant skoleelever med innvandrerbakgrunn, og at dette gir et ekstra driv mot gode prestasjoner. Videre bringer frivillige minoritetsgrupper med seg en positiv kulturell identitet fra hjemlandet. En følelse av å tilhøre et kollektiv gir dem en ekstra beskyttelse mot assimileringsspress fra det amerikanske samfunnet. Trygge på sin egen etniske identitet anvender immigranter, ifølge Ogbu, som regel en pragmatisk holdning til majoritetsskolen. De er i stor grad positive til skolens innflytelse, fordi de oppfatter utdanning som en nødvendighet for barna.

Ufrivillige minoritetsgrupper har på sin side et mer statisk bilde av sin underlegne posisjon. De kan ikke forklare problemer i utdannings- eller yrkessammenheng med en migrasjonssituasjon. Motgang forstås i større grad som diskriminering, og utdanningssystemet gir først og fremst en mulighet til sosial mobilitet for majoriteten. Heller enn den enkeltes ansvar for egen suksess i utdanningssystemet, legges det vekt på kollektiv kamp mot et diskriminerende system. For ufrivillige minoriteter blir det viktig å markere avstand til majoritetssamfunnet. De har ikke på samme måte direkte referanser til et «hjemland», og vil derfor distansere seg fra majoritetssamfunnet for å opprettholde sin etniske identitet. Liten tiltro til egne muligheter i utdanningssystemet, i tillegg til en opposisjonell identitet, skaper videre en negativ holdning til skolen blant ungdom fra denne minoritetstypen.

Hos Ogbus ufrivillige minoriteter anes det en parallell til Willis teori om en anti-skolekultur blant arbeiderklasseungdom. Det som verdsettes er ikke å spille på lag med skolen, men å markere avstand og vise styrke i opposisjon til majoritetssamfunnet. Dette er en strategi som verken gir grobunn for høye prestasjoner eller for et driv mot sosial mobilitet. Norsk ungdom fra lavere lag kan ha trekk av det Willis kaller en anti-skolekultur, og slik skille seg fra overklasse- og middelklasseungdom. De fleste innvandrere i Norge vil være det Ogbu kaller frivillige minoriteter. På tross av at ungdom med innvandrerbakgrunn også har større problemer med å lykkes i skolesammenheng, er det ikke sikkert at dette demper aspirasjonsnivået på samme måte som vi kan forvente at det gjør det blant de

norske. En migrasjonssituasjon kan isteden legge til rette for utvikling av kulturelle modeller som skaper spesielt utdanningsmotiverte ungdommer. Det kan imidlertid tenkes at frivillige minoritetsgrupper over tid også utvikler seg i retning av å ligne mer på Ogbus ufrivillige minoriteter. Hvis ungdom med innvandrerbakgrunn opplever at andre med lignende bakgrunn ikke slipper til på det norske arbeidsmarkedet kan de utvikle en mer fatalistisk holdning til sine muligheter for å avansere sosialt.

Ulik ressursfordeling som forklaring på aspirasjonsforskjeller?

Hvis det finnes aspirasjonsforskjeller mellom innvandrergrupper, hvor stor er sannsynligheten for at disse skyldes ulikhet i kulturelle modeller? Det kan også tenkes andre årsaker til et slikt mønster. De ulike landgruppene kan være ulikt sammensatt med hensyn til en del andre ressurser som også påvirker ungdommenes prestasjonsnivå. Eksempelvis vil det i noen landgrupper være flere foreldre som har høy utdanning enn i andre. Videre kan fordelingen av personer med bakgrunn fra rurale og urbane strøk være ulik i de forskjellige landgruppene.

Statistisk sentralbyrås tall fra 1995 indikerte forskjeller mellom landgrupper med hensyn til utdanning (Vassende 1997). I den tyrkiske og pakistanske gruppa er utdanningsnivået lavt. Relativt mange har grunnskolen som høyeste utdanningsnivå og relativt få har utdanning fra universitet. Også vietnameserne kommer dårlig ut når det gjelder universitetsutdanning. Blant iranere, chilenerne, somaliere og innen gruppa av innvandrere fra Sri Lanka har litt flere utdanning utover grunnskolen. Blant iranerne er det dessuten spesielt mange med universitetsutdanning sammenlignet med andre ikke-vestlige innvandrergrupper.

Ulik ressursfordeling mellom landgruppene kan henge sammen med gruppenes motiv for å komme til Norge. Det vil være forskjell på arbeidsimmigranter og flyktninger. Innvandring til Norge fra Pakistan og Tyrkia har hovedsakelig vært økonomisk motivert. Blant disse har mange bakgrunn fra arbeiderklassen eller har vært sysselsatt i primærnæringene. Denne typen innvandring har videre hovedsakelig fungert som uskolert arbeidskraft til industri og tjenesteytende sektor. Vietnamesere, iranere, tamiler og chilenerne er i større grad politiske flyktninger (Hagen, Djuve, Vogt 1994). De har som regel en mer variert bakgrunn med hensyn til utdanning og sosial status.

Vi finner også forskjeller når det gjelder de ulike gruppenes botid i Norge. De fleste arbeidsimmigrantene kom til Norge fra 70-tallet og lenger tilbake. Etter innvandringsstoppen i 1975 har politisk asyl og familiegjenforening vært de viktigste grunnene til oppholdstillatelse (Engen,

Kulbrandstad og Sand 1996). Dette tyder kanskje på at det blant gruppa av arbeidsimmigranter vil være flere som har vært i landet lenger. Førstegenerasjons innvandrerungdom presterer generelt dårligere i skolen enn andre-generasjon. I tillegg rekrutteres de i mindre grad til høyere utdanning. Vi kan derfor tenke oss at de enkelte landgruppens gjennomsnittlige botid i Norge også vil virke inn på innvandrerungdoms utdanningsplaner og yrkesønsker, først og fremst gjennom effekten på skoleprestasjoner.

Viljen til å investere i et liv i Norge kan også påvirke utdanningsaspirasjon. For innvandrere som planlegger å vende tilbake, kan størst mulig gevinst på kortest mulig tid være ønskelig. Utdanning er derimot en langsiktig investering. Et slikt argument vil imidlertid være avhengig av utdanningens nytteverdi i hjemlandet. Ofte vil det være nyttig å satse på utdanning i Norge, selv om ungdommene planlegger å flytte til et annet land senere.

Når sosioøkonomisk bakgrunn, utdanningsnivå, botid i Norge og framtidsplaner sannsynligvis varierer i forhold til landbakgrunn på denne måten, vil slike skiller komme i tillegg til de kulturelle. Det blir derfor nærliggende å tenke seg at aspirasjonsforskjeller mellom grupper av innvandrere også kan forklares ved andre forhold enn gruppenes ulike kulturelle modeller. Rent praktisk blir spørsmålet om eventuelle aspirasjonsforskjeller mellom ungdom med ulik nasjonalitetsbakgrunn reduseres eller forsvinner når vi tar hensyn til sosioøkonomisk bakgrunn, foreldrenes utdanningsnivå, ungdommenes botid i Norge og deres framtidsplaner.

3 Empiriske resultater

Rapportens formål er å undersøke om Osloungdom med innvandrerbakgrunn skiller seg fra andre norske ungdommer når det gjelder aspirasjon til utdanning og yrke. I første del av de empiriske analysene sammenligner vi andelen som planlegger høy, middels og lav *utdanning* med andelen som ønsker seg til *yrker* med høy, middels og lav status i de to ungdomsgruppene.

I annen del undersøkes *horisontale forskjeller* i yrkesønsker. Her er ungdommenes svar på ønsket yrke sortert etter teknisk-, økonomisk-, sosialt- og humanistisk felt.

I tredje del av de empiriske analysene ser vi nærmere på sannsynligheten for å oppgi *utdanningsplaner* på et høyt nivå blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Utdanningsplaner antas å ha sammenheng med prestasjonsnivå, sosioøkonomisk bakgrunn, antall bøker i hjemmet, bo-område og holdninger til skole og utdanning. Først undersøkes derfor fordelingen på disse forklaringsvariablene blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Videre undersøkes effekten av innvandrerbakgrunn på aspirasjonsnivået når det kontrolleres for de andre forklaringsvariablene.

Til slutt undersøkes *forskjeller mellom innvandrerungdom* med ulik nasjonalitetsbakgrunn.

3.1 En sammenligning av utdanningsplaner og yrkesønsker

Som tidligere nevnt, kunne ungdommene velge mellom sju svaralternativer på spørsmålet om *utdanningsplaner*. I analysene er disse slått sammen til tre nivåer av planlagt utdanning og en kategori for *vet ikke*-svar;

- *Høy*: Universitets- eller høyskoleutdanning av høyere grad.
- *Middels*: Universitets- eller høyskoleutdanning på mellomnivå.
- *Lav*: Videregående utdanning eller lavere.
- *Vet ikke*

De som planlegger utdanning på videregående nivå er slått sammen med de som ønsker å avslutte før videregående. Dette baseres på at få (0,5 prosent) planlegger lavere utdanning enn videregående. De fleste ungdommene ser ut til å oppfatte videregående skole som et minimumskrav. Slik utdanning kan derfor oppfattes som lav.

Videre har vi laget en vertikal skala over yrkesstatus. Denne er inndelt i nivåene *høy*, *middels* og *lav*. Nivåene reflekterer først og fremst utdanningskrav:

- *Høy*: universitets- eller høyskoleutdanning med en varighet på mer enn 4 år.
- *Middels*: yrker som krever universitets- eller høyskoleutdanning inntil 4 år.
- *Lav*: yrker som vanligvis krever videregående utdanning eller lavere.

En del yrker er vanskelige å plassere i forhold til utdanningsnivå. Dette skyldes blant annet at det ikke er spesielle krav til utdanning, eller at de har en status som i liten grad svarer til utdanningslengden. I slike tilfeller foretas en skjønnsmessig vurdering av status. Som eksempel er forfatter, kunstner og skuespiller yrker som oppfattes å ha relativt høy status uavhengig av utdanningsnivå, og disse plasseres derfor i høystatusgruppa. Det samme gjelder flygeryrket, som krever en utdanning på mindre enn fire år, men som likevel kan regnes å ha høy status. Vedlegg 1 viser en fullstendig oversikt over hvordan yrkesønsker er klassifisert.

En første analyse av utdanningsplaner og yrkesønsker viser at aspirasjonsnivået framstår noe ulikt når vi bruker yrkesønsker framfor utdanningsplaner som indikator på aspirasjon. Samlet sett sitter vi likevel igjen med et inntrykk av at Oslo ungdom med og uten innvandrerbakgrunn oppgir omtrent det samme aspirasjonsnivået både når det gjelder utdanning og yrke.

Tabell 3.1.1 Utdanningsplaner etter ungdomsgruppe. Ungdom med norsk og ikke-vestlig bakgrunn. Prosentandel, prosentdifferanser og χ^2 -kvadrattest (χ^2).

Utdanningsnivå	Ikke-vestlig bakgrunn	Norsk bakgrunn	% dif.	Alle
Høyt	33	27	6	28
Middels	10	12	-2	11
Lavt	32	34	-2	33
Ubestemt	26	28	-2	28
Totalt	100	100		100
N	1587	8061		9648

$\chi^2 = 26,505$ $df=3$ $P<,000$

Tabell 3.1.1 viser andelen blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn som planlegger utdanning på ulike nivåer. Andelen som aspirerer mot utdanning på høyeste nivå er litt større blant innvandrerungdommen. 33 prosent planlegger en universitets- eller høyskoleutdannelse av høyere grad,

mot 27 prosent blant ungdom med norsk bakgrunn. Riktignok er det litt flere blant de norske ungdommene som planlegger en utdanning på opp til fire år etter videregående skole. Dette gjør at forskjellene blir noe mindre når planlagt utdanning på høyt og middels nivå slås sammen. Tendensen er imidlertid fortsatt den samme. 43 prosent av innvandrerungdommen planlegger utdanning etter videregående, mens tilsvarende tall for de norske er 39 prosent. Når det gjelder de som ikke har bestemt seg for utdanning, er andelen størst blant de norske.

Når det gjelder yrkesønsker, er andelen som aspirerer mot yrker med høy og middels status størst blant de norske ungdommene. Sammenlagt ønsker i overkant av fem prosent flere av de norske ungdommene seg til denne typen yrker. Tilsvarende er det en del færre blant de norske som ønsker seg til yrker med lav status. Andelen som ikke har svart på spørsmålet om ønsket yrke er omtrent lik blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Ungdommene hadde ikke mulighet til å krysse av for vet ikke på dette spørsmålet.

Tabell 3.1.2 Yrkesønsker (vertikal inndeling) etter ungdomsgruppe. Ungdom med norsk og ikke-vestlig bakgrunn. Prosentandel, prosentdifferanser og kji-kvadrattest (χ^2).

Yrkesstatus	Ikke-vestlig bakgrunn	Norsk bakgrunn	% dif.	Alle
Høy	39	43	-2	42
Middels	31	34	-3	33
Lav	30	23	7	25
Totalt	100	100		100
N	1678	6365		8043

$$\chi^2 = 33,044 \text{ df}=2 \text{ P}=.000$$

I utgangspunktet ville det være naturlig å forvente at resultatene for yrkesaspirasjon i stor grad ville falle sammen med resultatene for utdanningsplaner. Vi har brukt forventet utdanningslengde for å skille mellom de ulike nivåene av yrkesstatus. En undersøkelse av hvordan aspirasjonsmålene⁴ korrelerer i de to ungdomsgruppene ga en korrelasjon på ,598 i den norske gruppa og ,620 i innvandrergruppa. Det ser altså ut til at de gjennomsnittlige planer for utdanning og ønsker for framtidig yrke stemmer litt bedre over ens i innvandrergruppa. Resultatene fra tabell 3.1.1 og 3.1.2 ovenfor gir inntrykk av at en lavere korrelasjon i den norske gruppa skyldes at disse ungdommene

⁴ Her er ungdom som ikke hadde bestemt seg for planlagt utdanningslengde utelatt.

i mindre grad planlegger høy utdanning, samtidig som de i større grad ønsker seg til høystatusyrker.

Tabell 3.1.3 Andelen som ønsker seg til høystatusyrker etter ungdomsgruppe og utdanningsplaner. Ungdom med norsk og ikke-vestlig bakgrunn. Prosentandel, prosentdifferanser og kji-kvadrattest (χ^2).

Utdanningsplaner	Ikke-vestlig bakgrunn	Norsk bakgrunn	% dif.	χ^2
Høyt nivå	79	82	-3	9,487 (p =,009)
Middels nivå	19	24	-5	2,376 (p =,305)
Lavt nivå	18	21	-3	6,125 (p =,047)
Ubestemt	35	41	-6	11,653 (p =,003)

Tabell 3.1.3 viser hvordan ungdom som aspirerer mot høystatusyrker fordeler seg i forhold til planlagt utdanning i de to ungdomsgruppene. For alle nivåer av planlagt utdanning er det slik at ungdom med norsk bakgrunn i større grad ønsker seg til høystatusyrker. Selv om forskjellene er små, ser det ut til å være en tendens til at flere ungdommer med norsk bakgrunn ønsker seg til yrker med høy status, uansett hvilket utdanningsnivå de planlegger. Når det samlet sett likevel er en tilnærmet lik andel som aspirerer mot høystatusyrker innen de to ungdomsgruppene, har dette sammenheng med at flere med innvandrerbakgrunn planlegger utdanning på et høyt nivå. Forskjellene mellom ungdomsgruppene er imidlertid bare signifikant på et 5 prosents nivå blant ungdom som planlegger utdanning på høyeste nivå og blant ungdom som ikke har bestemt seg for utdanning. At forskjellene ikke blir signifikante blant ungdom som planlegger utdanning på middels nivå, har sammenheng med at det er et relativt lite antall (24) blant innvandrerungdommene som ønsker seg til høystatusyrker i denne gruppa.

Det er naturlig å tenke seg at det ligger mer tyngde eller driv bak et yrkesønske når ungdommene også oppgir at de planlegger utdanning på et nivå som gjør det mulig å realisere dette ønsket. Situasjonen kan tolkes dit hen at innvandrerungdommene har et mer realistiske bilde av sammenhengen mellom utdanning og yrkesmuligheter enn de norske. Her må det imidlertid tas en del forbehold. For det første er spørsmålene stilt på en slik måte at svarene ikke *må* korrelere for ikke å være selvmotsigende. Når det kommer til stykket, kan ønsker og planer være ganske forskjellige. En ungdom kan godt svare at hun ønsker å bli lege uten at det betyr at hun planlegger lang utdanning av den grunn. Videre er det verdt å merke seg at utvalgsgrunnlaget er noe ulikt for de to spørsmålene. Mange av de som fikk det forkortede skjemaet, der spørsmålet om utdanningsplaner var utelatt, har bakgrunn fra

ikke-vestlige land. Sannsynligvis gjaldt dette også først og fremst de svakeste blant innvandrerelevne. Når svar på ønsket yrke fra ungdom som besvarte det forkortede spørreskjemaet utelates, stiger aspirasjonsnivået med hensyn til ønsket yrke noe i begge ungdomsgruppene. Like fullt er det flere blant de med ikke-vestlig bakgrunn som ønsker seg til yrker på det laveste nivået, mens andelen blant de norske er høyere på midlere nivå. Andelen som ønsker seg til yrker med høy status, er nå omtrent lik for ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Sammenligner vi med spørsmålet om utdanningsplaner, er det likevel slik at ungdom med norsk bakgrunn samlet sett oppgir et høyere aspirasjonsnivå enn innvandrerungdommene når yrkesønsker brukes som aspirasjonsmål framfor utdanningsplaner.

Til slutt må det bemerkes at forskjellene mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn tross alt ikke er stor. Det er videre slik at den kunnskapen vi har om utdanningsplaner og yrkesønsker bygger på forskjellige typer spørsmål, lukket for utdanningsplaner versus åpent for yrkesønskene. Selve kategoriseringen av svarene på spørsmålet om yrkesønske kan ha ført til at det ikke er en fullstendig sammenheng mellom de to aspirasjonsmålene. Det er gjort skjønnsmessige vurderinger både ved registreringen av svarene i forhold til yrkesklassifiseringssystemet ISCO-88 og ved plasseringen av yrkesønskene i tre statusnivåer. Selv om yrkene i den vertikale dimensjonen i hovedsak er inndelt med referanse til utdanningskrav, er enkelte yrker med ukjent eller lavt utdanningsnivå plassert mer skjønnsmessig. For eksempel er yrker som kunstner, skuespiller og forfatter plassert i høystatusgruppa. Ungdom som har ønsket seg til denne typen yrker, kan godt planlegge lav utdanning uten at dette gjør yrkesønskene mindre realistiske.

Ulike forstyrrende element kan ha ført til at ungdom med og uten innvandrerbakgrunn svarer noen ulikt på spørsmålene om yrke og utdanning. De norske ungdommene trenger ikke å ha et mer urealistisk syn på sammenhengen mellom utdanning og yrke enn innvandrerungdommen. Kanskje er det slik at ungdomsgruppene har omtrent like høye aspirasjoner, men at norsk ungdom legger mindre vekt på utdanning. Dette kan skyldes at flere blant de norske aspirerer mot yrker som har udefinerte eller lave krav til utdanning, men som likevel er plassert i høystatusgruppa. I neste kapittel undersøker vi horisontale forskjeller i ungdommenes yrkesønsker. Disse analysene vil gi et bedre inntrykk av hvilke *typer* yrker ungdom med og uten innvandrerbakgrunn ønsker seg til.

3.2 Horisontale aspirasjonsforskjeller

Rekruttering til linjer i høyere utdanning tyder på at innvandrerungdom er orientert mot yrker i industri, håndverk, naturvitenskap og teknikk. Norsk ungdom velger i større grad økonomiske og samfunnsfaglige studieretninger. Under punkt 2.1 ble det redegjort for hvordan ungdoms aspirasjon til yrke er delt inn etter samfunnsfelt i denne studien. Det skilles først mellom yrkenes nærhet til markedsøkonomiske prosesser. I den andre dimensjonen skilles det mellom yrker med en menneske- eller tjenesteorientert profil og yrker som i større grad er teoretisk-, fag- eller talentorientert. En slik måte å dele inn yrker på ga en inndeling som vist i vedlegg 2. Det tekniske og det økonomiske feltet tenkes her å stå i et nærmere forhold til økonomiske markedsprosesser enn det humanistiske og det sosiale. Samtidig er det slik at yrker i det økonomiske og det sosiale feltet ligner på hverandre i kraft av at de har en mer tjenestebasert profil, mens det tekniske og det humanistiske feltet reflekterer fag og talent.

Tabell 3.2.1 Yrkesaspirasjon etter felt og ungdomsgruppe. Ungdom med norsk og ikke-vestlig bakgrunn. Prosentandel, prosentdifferanser og χ^2 -kvadrattest (χ^2).

	Ikke-vestlig bakgrunn	Norsk bakgrunn	% dif.	Totalt
Teknisk felt	27	24	3	25
Sosialt felt	36	28	8	30
Økonomisk felt	20	16	4	17
Humanistisk felt	17	32	-14	29
N	1670	6334		8004

$$\chi^2 = 137,027 \text{ df}=3 \text{ P}<,000$$

Tabell 3.2.1 viser en vesentlig variasjon i de to ungdomsgruppenes utdanningsvalg i forhold til horisontale felt. Ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn ønsker seg noe oftere til yrker i det tekniske, sosiale og økonomiske feltet, mens ungdom med norsk bakgrunn i større grad aspirerer mot yrker i det humanistiske feltet. Særlig er det slik at ungdom med innvandrerbakgrunn ønsker seg oftere til yrker i det sosiale feltet. Muligens gjelder dette særlig medisinske yrker, som altså innebærer en naturvitenskapelig orientering.

Hvert enkelt felt inneholder yrker på ulike statusnivåer. Det kan være hensiktsmessig å sammenligne yrkesønsker som reflekterer omtrent samme vertikale aspirasjonsnivå. Er det for eksempel slik at ungdom med norsk

bakgrunn ønsker seg oftere til yrker i det humanistiske feltet uavhengig av det ønskede yrkets forventede vertikale status?

Tabell 3.2.2 Yrkesaspirasjon etter felt og ungdomsgruppe. Separate analyser for yrkesstatusgruppene; høy, middels og lav. Prosentandel, prosentdifferanser og kji-kvadrattest (χ^2).

	Ikke-vestlig bakgrunn	Norsk bakgrunn	% dif.	Totalt
Statusgruppe Høy				
Teknisk felt	13	14	-1	14
Sosialt felt	53	29	24	34
Økonomisk felt	7	8	-1	8
Humanistisk felt	27	49	-22	45
N	655	2718		3373
$\chi^2 = 150,419$ $df=3$ $P=,000$				
Statusgruppe Middels				
Teknisk felt	32	22	10	24
Sosialt felt	37	36	1	36
Økonomisk felt	10	13	-3	12
Humanistisk felt	21	30	-9	28
N	517	2159		2676
$\chi^2 = 29,564$ $df=3$ $P=,000$				
Statusgruppe Lav				
Teknisk felt	42	48	-6	46
Sosialt felt	12	16	-4	14
Økonomisk felt	46	35	11	39
Humanistisk felt	0	1	-1	1
N	498	1457		1955
$\chi^2 = 19,177$ $df=3$ $P=,000$				

Tabell 3.2.2 viser yrkesaspirasjon blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn etter hvilket horisontalt felt de ulike yrkesønskene sorterer under for hvert vertikale aspirasjonsnivå. Det er særlig blant ungdom som ellers har høye aspirasjoner at vi finner forskjeller mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i forhold til felt. Hovedsakelig gjelder dette i distinksjonen mellom det humanistiske og det sosiale feltet. Hele 24 prosentpoeng flere blant ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn ønsker seg til yrker i det sosiale feltet. De norske ungdommene ønsker seg derimot i betraktelig større grad til yrker i det humanistiske feltet. Andelen blant ungdom med norsk bakgrunn som ønsker seg til denne typen yrker, er 22 prosentpoeng større enn andelen blant innvandrerungdom. I det tekniske og

det økonomiske feltet er det kun små forskjeller mellom andelene i de to ungdomsgruppene.

Når det gjelder yrker på de lavere statusnivåene, er forskjellene mindre. Ungdom med innvandrerbakgrunn ønsker seg noe oftere til yrker i det tekniske feltet når det gjelder yrker med midlere status, og oftere til yrker i det økonomiske feltet med lav status. Blant ungdom som aspirerer mot yrker med høy status, er det derimot slik at norsk ungdom i noe større grad ønsker seg både til det tekniske og det økonomiske feltet. Det ser derfor ikke ut til å være slik at ungdom med innvandrerbakgrunn i særlig større grad enn de norske ungdommene er orientert mot markedsøkonomiske prosesser, slik et skille mellom et teknisk-økonomisk felt og et humanistisk-sosialt felt er ment å gjenspeile. Variasjonen i andelen som ønsker seg til ulike felt blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn er signifikant på et 5 prosentnivå, både når det gjelder yrker som uttrykker et høyt, et midlere og et lavere aspirasjonsnivå. I og med at utvalget for undersøkelsen er såpass stort, vil også relativt små prosentdifferanser bli signifikante.

Ved en nærmere gjennomgang av de enkelt yrkene som sorterer under hvert felt (vist i vedlegg 2), ser vi at yrker med midlere og lavere status i det tekniske feltet tradisjonelt er mannsdominerte yrker, mens yrker som sorterer i det sosiale feltet, særlig på midlere og lavere statusnivåer, i større grad er typiske kvinneyrker. Yrker i det økonomiske og det humanistiske feltet har en mindre klar kjønnsprofil. Det kunne tenkes at eventuelle kjønnsforskjeller ville konfundere egentlige forskjeller, særlig mellom yrker på midlere og lavere aspirasjonsnivå. En undersøkelse av yrkesønsker blant jenter og gutter i de to ungdomsgruppene viser imidlertid at kjønnsmønsteret er relativt likt når det gjelder aspirasjon mot ulike horisontale felt for ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Kjønnsforskjeller behandles derfor ikke nærmere i denne sammenheng.

Oppsummerende kan vi si at det særlig er i skillet mellom det humanistiske og det sosiale feltet at vi finner forskjeller mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Andelen som ønsker seg til det humanistiske feltet er størst i den norske gruppa på alle statusnivåer, mens ungdom med innvandrerbakgrunn i større grad sikter mot yrker i det sosiale feltet. Vi finner de største forskjellene blant ungdom som ønsker seg til yrker med høy vertikal status. Dette kan ha sammenheng med at den inndelingen vi har brukt er spesielt egnet for å skille mellom typiske høystatus- eller middelklasseyrker. Kanskje er det enkelte spesielt populære yrker i de to ungdomsgruppene som gir de prosentdifferansene vi finner mellom det humanistiske og det sosiale feltet. For å få større klarhet i hva dette skillet representerer

skal vi nedenfor undersøke hvilke enkeltyrker ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i hovedsak ønsker seg til.

3.2.1 De mest populære yrkene

En frekvensfordeling over de 75 prosent mest ønskede yrkene, vist i tabell 3.2.3 (neste side), forteller at ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i stor grad ønsker seg til de samme yrkene. Av i alt 34 yrker som inngår blant de 75 prosent mest populære yrkene, går 19 av disse igjen blant de mest populære yrkene i begge ungdomsgrupper. I første rekke er det typiske høystatus profesjonsyrker som lege, advokat, flyger og sivilingeniør som er populære. I tillegg ønsker mange seg til yrker som kan gi kjendisstatus eller som vi ofte forbinder med en mulighet for selvrealisering. Dette gjelder både mer kunstneriske yrker som musiker, skuespiller og designer, i tillegg til yrker som journalist og profesjonell idrettsutøver. Felles for disse yrkene er at de som regel krever et personlig talent som blir beundret av andre, og de gis derfor betegnelsen *eksponeringsyrker*. Det er også slik at en del tradisjonelle yrker som krever midlere og lavere utdanning, er populære blant ungdommene. Politi er for eksempel det yrket flest ungdommer i begge ungdomsgrupper ønsker seg til, nest etter advokatyret og legeyrket. Relativt mange vil også bli mekanikere, bygningsarbeidere, frisører, kokker, sykepleiere og barnehageassistenter. Yrker innen reiseliv og data er også ettertraktede.

I stor grad er det de samme yrkene som er populære blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Hvis vi likevel skal lete etter forskjeller, er det som forventet en tendens til at yrker i det som tidligere er betegnet som det humanistiske feltet, sorterer høyere på listen over de mest populære yrkene blant ungdom med norsk bakgrunn. Dette gjelder yrker som forfatter eller journalist, dekoratør eller designer, skuespiller eller regissør, komponist, musiker eller sanger, og yrker innen fotografi, lyd og billedinnspilling. I tillegg er kokkeyrket populært blant de norske. Flere av disse er yrker med udefinerte eller relativt lave krav til utdanning, men kan likevel regnes å ha høy status. Sannsynligvis kan dette forklare at vi fant et dårligere samsvar mellom norsk ungdoms utdanningsplaner og deres ønsker for framtidig yrke enn for innvandrerungdommene. Det skal imidlertid nevnes at også yrker med klarere krav til utdanning, som for eksempel jurist eller advokat, veterinær og anleggsarbeider, rangerer høyt blant ungdom med norsk bakgrunn.

Tabell 3.2.3 De 75 % mest ønskede yrkene i de to ungdomsgruppene. Frekvens og prosentandel.

Ungdom med norsk bakgrunn				Ungdom med ikke-vestlig bakgrunn			
YRKESØNSKE	Fre- kvens	Pro- sent	Kum. %	YRKESØNSKE	Fre- kvens	Pro- sent	Kum. %
Advokater og andre juridiske yrker	594	9,3	9,3	Leger og psykiatere	270	16,1	16,1
Leger og psykiatere	325	5,1	14,4	Advokater og andre juridiske yrker	107	6,4	22,4
Politimenn/kvinner	309	4,8	19,3	Politimenn/kvinner	82	4,9	27,3
Forfattere, journalister og andre skribenter	281	4,4	23,7	Ingeniører(treårig) og teknikere	67	4,0	31,3
Proff. idrettsutøver, trenere, o.l.	250	3,9	27,6	Proff. idrettsutøver, trenere, o.l.	63	3,7	35,0
Dekoratorer/ kommersielle designere	239	3,8	31,4	Frisører, skjønnhetspleie o.l.	60	3,6	38,6
Flyger	196	3,1	34,4	Flyger	59	3,5	42,1
Arkitekter; sivilingeniører	189	3,0	37,4	Sykepleiere	59	3,5	45,6
<i>Bygnings- og anleggsarbeidere</i>	175	2,7	40,1	Elektromekaniker, -installatør, -reparatør o.l.	49	2,9	48,5
<i>Veterinærer</i>	173	2,7	42,9	Kjøretøymekaniker	41	2,4	51,0
Skuespiller, regissører	170	2,7	45,5	Dekoratorer/kommersielle designere	37	2,2	53,2
Elektromekaniker, -installatør, -reparatør o.l.	155	2,4	48,0	<i>Mekanikere</i>	37	2,2	55,4
Ingeniører(treårig) og teknikere	150	2,4	50,3	Reiseledere, guider, fly- og andre reiseverter	34	2,0	57,4
<i>Kokker o.l.</i>	145	2,3	52,6	Psykologer	33	2,0	59,4
Økonomer	135	2,1	54,7	Arkitekter; sivilingeniører	32	1,9	61,3
Psykologer	123	1,9	56,6	Datamaskinoperatører (lavere akademiker)	32	1,9	63,2
<i>Komponister, musikere og sangere</i>	119	1,9	58,5	Økonomer	28	1,7	64,8
Frisører, skjønnhetspleie o.l.	109	1,7	60,2	<i>Flymekaniker</i>	22	1,3	66,2
<i>Lavere akademisk utdann.; biologi/medisin</i>	107	1,7	61,9	<i>Kontorarbeidere og lavere funksjonærer</i>	21	1,2	67,4
Datamaskinoperatører (lavere akademiker)	106	1,7	63,6	<i>Tannleger</i>	20	1,2	68,6
<i>Fotografer/lyd/ bildeinnspill. operatør</i>	106	1,7	65,2	Barnehageassistenter og dagmammaer	20	1,2	69,8
<i>Sosialarbeidere</i>	94	1,5	66,7	<i>EDB; systemutviklere, (Høyere akademiker)</i>	19	1,1	70,9
Sykepleiere	89	1,4	68,1	Forfattere, journalister og andre skribenter	19	1,1	72,0
Barnehageassistenter o.l.	86	1,3	69,4	Skuespiller og regissører	19	1,1	73,2
Reiseledere, guider, fly- og andre reiseverter	76	1,2	70,6	<i>Legesekretærer</i>	19	1,1	74,3
<i>Andre pleie og omsorgsykker</i>	70	1,1	71,7	<i>Andre persontjenesteyrker</i>	18	1,1	75,4
Kjøretøymekaniker	70	1,1	72,8				
<i>Funk. finansvesen/ salg</i>	68	1,1	73,9				
<i>Allmennlærere</i>	59	0,9	74,8				
<i>Lede mindre virks. og mellom leder i større</i>	58	0,9	75,7				
N	6372			N	1681		

Uthevet skrift = andelen som ønsker seg til en yrkesgruppe er størst i denne ungdomsgruppa.

Kursiv skrift = yrker som bare finnes blant de 75 % mest ønskede yrkene i denne ungdomsgruppa.

Blant innvandrerdømmene sorterer naturvitenskapelige og tekniske yrker særlig høyt hvis vi sammenligner med de norske ungdommenes liste. Dette gjelder først og fremst medisinske yrker som leger, psykiater eller tannleger, yrker som ingeniør, teknikker og mekaniker samt yrker innen data. Flere av disse er yrker med klare krav til høyere utdanning. I tillegg er det en tendens til at tradisjonelt kvinnedominerte yrker som sykepleier, frisør, skjønnhetspleier, reiseleder og kontorarbeider sorterer høyere blant ungdom med innvandrerbakgrunn enn ungdom med norsk bakgrunn.

Selv om mange også ønsker seg til andre yrker, skal vi fokusere på de typiske eksponeringsyrkene og naturvitenskapelige profesjonsyrker som leger, ingeniør og tannleger etc. samt yrker innen data. Alle disse yrkestypene representerer høye aspirasjoner, noe som gjør dem lette å sammenligne. Samtidig gir de uttrykk for et noe ulikt fokus ved valg av yrke. Kanskje er det slik at det å ønske seg til yrker som skuespiller, musiker eller forfatter i større grad reflekterer et ønske om å vise omverdenen hvem man er og et behov for identitetskonstruksjon. Dette er yrker som både kan gi mulighet for å dyrke personlige interesser og for selveksponering i det offentlige rom. Her er det selvfølgelig glidende overganger, og ingen fasit for hvilke yrker som har en slik funksjonen for enkeltindivider.

Innledningsvis ble det redegjort for Ingleharts skille mellom materialistiske og postmaterialistiske verdier. Yrker som forfatter, skuespiller og musiker vil kanskje i større grad reflektere det Inglehart kaller postmaterialistiske verdier. Naturvitenskapelige profesjonsyrker som leger, tannleger og ingeniør samt yrker innen data kan motsatt representere den materialistiske siden av Ingleharts verdiskille, fordi slike yrker i større grad reflekterer trygghet og materiell velstand. Ifølge Inglehart blir de materielle oppvekstvilkårene viktige for våre verdiprioriteringer. Oppvokst under trygge økonomiske forhold, får de fleste norske ungdommer tilfredsstilt behov på de nederste trinnene i Maslows behovspyramide, og vel så det, i hverdagen. Kanskje fører dette til at de i større grad enn tidligere generasjoner føler at en framtidig yrkesposisjon bør gi mulighet til realisering av personlige interesser, og at mange derfor aspirerer mot yrker som de forventer fyller slike behov.

Ifølge Inglehart vil et kulturelt skifte mot mer postmaterialistiske verdier først og fremst foregå mellom generasjoner. For denne studien er det ikke endring i verdier over tid som står i fokus, men hvordan ungdom med og uten innvandrerbakgrunn sikter ulikt i sine framtidsplaner. Det er imidlertid ikke umulig å tenke seg gruppebaserte verdiendringer, der noen grupper i befolkningen i større grad enn andre utvikler postmaterialistiske verdier.

Hvis det er slik at flere med innvandrerbakgrunn vokser opp i familier med små økonomiske ressurser og der foreldrene ofte har en svakere tilknytning til arbeidsmarkedet, kan dette være noe av grunnen til at de i større grad vektlegger materiell trygghet i sine framtidige yrkesvalg. Mer spesifikt kan det være slik at enkelte foreldres erfaringer vedrørende materiell uttrygghet i hjemlandet virker inn på ungdommenes yrkesaspirasjoner. Sist, men ikke minst, kan forventning om diskriminering i innvandrerbefolkningen føre til at ungdom med innvandrerbakgrunn i større grad ønsker seg til «trygge» yrker. I en slik situasjon vil ungdom med innvandrerbakgrunn ønske seg til typiske profesjonsyrker som lege, tannlege og sivilingeniør eller til yrker innen data, fordi de forventer at slike yrker gir mulighet for en sikker jobb med relativt høy inntjening. Samtidig er det høyst usikkert hvordan det framtidige arbeidsmarkedet vil arte seg og hvilken yrkesvei som vil være den mest lønnsomme eller trygge. Hovedpoenget i denne sammenheng blir imidlertid ikke hvordan arbeidsmarkedet vil utvikle seg de facto, men hvilke forventninger ungdommene har til sin framtidige arbeidsmarkedssituasjon.

3.3 Vertikale aspirasjonsforskjeller

Vi har sett at Osloungdom med innvandrerbakgrunn noe oftere planlegger høy utdanning, samtidig er det en tendens til at de velger trygge yrker med klare krav til utdanning i sine yrkesønsker. I det store og det hele sitter vi likevel igjen med et inntrykk av at det samlede aspirasjonsnivået er tilnærmet likt i de to ungdomsgruppene. Vår tidligere gjennomgang av bidrag til studiet av sosial reproduksjon munnet imidlertid ut i to ulike hypoteser om aspirasjonsnivået blant ungdom med innvandrerbakgrunn. På ulikt grunnlag ble det både forventet et lavere og et høyere aspirasjonsnivå blant ungdom med innvandrerbakgrunn enn blant de norske ungdommene. I tråd med en forklaringstradisjon som fokuserer på rasjonelle valg, antok vi først at verdien av utdanning var lik blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Fordi ungdom med innvandrerbakgrunn er overrepresentert blant ungdom med svake prestasjoner, med bakgrunn fra lavere sosioøkonomiske lag og at de overveiende er bosatt i områder der aspirasjonsnivået jevnt over forventes å være lavt ble det antatt et lavere aspirasjonsnivå blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Når vi motsatt forventet høye aspirasjoner i innvandrergruppa, bygget dette på en antagelse om at innvandrerungdom og deres foreldre gjennomsnittlig har mer positive holdninger til skole og utdanning enn ungdom med norsk bakgrunn og deres foreldre. Spørsmålet blir derfor først hvordan ungdom med og uten innvandrerbakgrunn posisjonerer seg i forhold

til de målene som brukes for karakterer, sosioøkonomisk bakgrunn, sosio-geografisk boområde og holdninger i vårt materiale.

3.3.1 Ulikt utgangspunkt?

Skoleprestasjoner

Vi har opplysninger om karakterer for høstterminen i fagene norsk, matematikk, samfunnsfag, engelsk og naturfag. Som et samlet mål på prestasjoner brukes karaktergjennomsnittet for alle fem fagene. I materialet er det ungdom både fra grunnskolen og fra videregående. Dette medfører at det må tas enkelte forbehold når det lages et samlet mål for skoleprestasjoner. Karakterskalaene varierer noe for de to skoletypene (1 til 5 i grunnskolen og 0 til 6 i den videregående skolen). Det er dessuten ikke opplysninger om samfunnsfagskarakterer for ungdom i videregående utdanning. Vi justerer for slike forskjeller ved å dele ungdom i hver skoletype inn i fem prestasjonsgrupper. Rundt 20 prosent av ungdommene som besvarte spørsmålet om karakterer, inngår i hver gruppe. Gruppene med sterkest og svakest karakterer er gjort litt mindre enn de andre prestasjonsgruppene. Prestasjonsgruppene fra ungdomstrinnet og fra videregående slås deretter sammen og gis betegnelsene *svak* (18 prosent), *middels svak* (22 prosent), *middels* (21 prosent), *middels god* (23 prosent) og *sterk* (16 prosent) etter økende prestasjonsnivå.

Tabell 3.3.1 Skoleprestasjoner etter ungdomsgruppe. Norsk og ikke-vestlig bakgrunn. Prosentandel, prosentdifferanser og kji-kvadrattest (X^2).

Skoleprestasjoner	Ikke-vestlig bakgrunn	Norsk bakgrunn	% dif.
Sterk	10	17	-7
Middels god	14	25	-11
Middels	19	22	-3
Middels svak	26	21	5
Svak	31	15	16
Totalt	100	100	
N	1704	8250	

$X^2 = 326,739$ $df=4$ ($p<,000$)

Som det framgår av tabell 3.3.1 er det betydelige prestasjonsforskjeller mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. De norske ungdommene fordeler seg relativt jevnt over skalaen. Dette er ikke uventet da inndelingen er laget med utgangspunkt i hele utvalget, og de norske klart er i flertall her.

Blant innvandrerdømmene oppgir derimot en relativt stor andel «middels svake» eller «svake» prestasjoner.

Karakterer er først og fremst viktige i den grad de er med å forme ungdommens akademiske selvbylde. Identitet skapes i dialog med omverdenen og skolen er *en* viktig arena for identitetsdannelse. Karakterer bidrar til å danne ungdommens oppfatning av hvor vellykket de er i utdannings-systemet. Ungdommens akademiske selvbylde vil igjen reflekteres i deres planer og ønsker for framtida.

Sosioøkonomisk bakgrunn

Fars yrke brukes som mål på sosioøkonomisk bakgrunn. Der opplysninger om fars yrke mangler, har vi brukt mors yrke. Ungdommene ble bedt om å oppgi foreldrenes forhold til arbeidsmarkedet i tillegg til foreldrenes yrke. De skulle også gi en kort beskrivelse av hva foreldrene gjorde på jobben. Disse opplysningene ble så kodet ved hjelp av yrkesklassifiseringssystemet ISCO-88 (ILO 1990). Med utgangspunkt i dette klassifiseringssystemet har Kjetil Skogen (1999) laget en seksdelt modell over sosialgrupper som brukes i denne studien.

Tabell 3.3.2 Sosioøkonomisk bakgrunn etter ungdomsgruppe. Norsk og ikke-vestlig bakgrunn. Prosentandel, prosentdifferanser og kji-kvadrattest (X^2).

Sosio-øko. bakgrunn	Ikke-vestlig bakgrunn	Norsk bakgrunn	% dif.
Høyere adm. Stillinger	2	10	-8
Tekn./Øko. Mellomlag	13	35	-22
Hum./Sos. Mellomlag	9	21	-12
Lavere funksjonærer	12	11	1
Arbeidere	41	22	19
Utenfor arbeidsmarkedet	23	1	22
Totalt	100	100	
N	2025	8400	

$X^2 = 2236,467$ $df=5$ ($p<,000$)

Det øverste sjiktet, *høyere administrative stillinger*, utgjør ungdom med foreldre som har ledende stillinger i offentlig eller privat sektor. Ungdom med middelklasseforeldre deles videre i to grupper, et *teknisk-økonomisk mellomlag* og et *humanistisk-sosialt mellomlag*. De to mellomlagsgruppene ligger på samme nivå i klassemodellen og omfatter stillinger som vanligvis

krever minst tre års utdanning på universitets- eller høyskolenivå⁵. På neste trinn er *lavere funksjonærer*. Dette gjelder foreldre ansatt i tjenesteytende virksomhet både i offentlig og i privat sektor. Dernext kommer gruppa av *arbeidere*. Dette er faglærte og ufaglærte i manuelle yrker. Til slutt kommer foreldre som har sitt virke i primærnæringene. Denne siste gruppa slås sammen med arbeiderforeldrene, da det viser seg å være svært få som oppgir å ha foreldre med en slik bakgrunn. Fordi det er spesielt mange innvandrerforeldre som står utenfor arbeidsmarkedet, lager vi en statusgruppe for ungdom med slik bakgrunn. I denne statusgruppa inngår ungdom som ikke har svart på spørsmålet om fars yrke, samtidig som de oppgir at far er arbeidsløs, hjemmeværende, trygdet eller i utdanning. Dermed kan ungdommene sortere i en av seks grupper for sosioøkonomisk bakgrunn som vist i tabell 3.3.2.

Også når det gjelder sosioøkonomisk bakgrunn viser materialet en skjev fordeling med hensyn til innvandrerbakgrunn. Mens bare en liten andel av de norske fedrene står utenfor arbeidsmarkedet, er prosenten av ikke-arbeidende innvandrerforeldre betydelig større. I tillegg befinner majoriteten av de sysselsatte fra den siste foreldregruppa seg i typiske arbeideryrker, som faglært eller ufaglært arbeidskraft i manuelle yrker. Blant de norske er det derimot flest som oppgir at foreldrene har yrker i mellomlagene. Det er også slik at relativt mange blant ungdom med norsk bakgrunn har foreldre i høyere administrative stillinger. Mens hovedvekten av de norske ungdommene således har bakgrunn fra høyere eller mellomliggende lag, har relativt få innvandrerungdommer en tilsvarende bakgrunn.

Å bruke foreldrenes yrke som indikator på sosioøkonomisk bakgrunn er ikke uproblematisk. På den ene siden kan det hevdes at foreldrenes yrke forteller en del både om utdanning og lønn. Det kan slik gjøres antagelser om nivå av kulturell og økonomisk kapital i hjemmet (jf. Bourdieu). Sosioøkonomisk bakgrunn handler likevel ikke bare om yrkesstatus. Økonomisk bakgrunn kan for eksempel også beskrives ved formue og eiendom, mens kulturell kapital kan knyttes til andre forhold i hjemmet enn lengden på foreldrenes utdanning. Særlig når det gjelder innvandrerforeldrene må det settes spørsmålstegn til hvor godt kulturell kapital i hjemmet måles ved å se på foreldrenes yrkesstatus. Mange innvandrere har problemer med å få et arbeid i Norge som tilsvarer deres utdanningsnivå og erfaring fra hjemlandet. Slik kan det tenkes at enkelte av de forhold som virker inn på ungdommenes

⁵ Yrkesklassifiseringen tilsvarer ikke alltid utdanningslengde. Innvandrerforeldre som driver butikk vil for eksempel også inkluderes i den teknisk-økonomiske mellomlaget.

aspirasjonsnivå systematisk underrapporteres blant innvandrerungdommene når det brukes en sosialgruppeinndeling som utelukkende baserer seg på yrke.

Materialet som ligger til grunn for denne studien gir ikke direkte opplysninger om foreldrenes utdanningsnivå. Forskning har imidlertid vist en klar sammenheng mellom bøker i hjemmet og foreldrenes utdanningsnivå (NSD 1997). Som et tilleggsmål på sosioøkonomisk bakgrunn brukes derfor opplysninger om antall bøker i hjemmet. Det skilles her mellom de som oppgir færre enn 100 bøker, fra 100 til 500, og de som har mer enn 500 bøker.

Tabell 3.3.3 Antall bøker i hjemmet etter ungdomsgruppe. Norsk og ikke-vestlig bakgrunn. Prosentandel, prosentdifferanser og kji-kvadrattest (X^2).

Bokrikdom	Ikke-vestlig bakgrunn	Norsk bakgrunn	% dif.
100 eller færre	61	16	45
100 – 500	24	34	-10
mer enn 500	15	49	-34
Totalt	100	100	
N	2224	8543	

$X^2 = 1948,399$ $df=2$ ($p < ,000$)

Som det framgår av tabell 3.3.3 rapporterer nesten halvparten av de norske ungdommene at familien har mer enn 500 bøker, mens bare 15 prosent av innvandrerungdommene har krysset av for det samme. For begge grupper er korrelasjonen mellom fedrenes yrkesgruppe og antall bøker i hjemmet relativt lav, henholdsvis ,230 og ,288 blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Dette tyder på at vi får tilleggsinformasjon om familiesituasjonen i begge ungdomsgruppene når vi også tas hensyn til antall bøker i hjemmet. Like fullt kan også antall bøker i hjemmet fungere som et skjevt mål når ungdom med og uten innvandrerbakgrunn sammenlignes. Som et resultat av selve flyttingen kan det for eksempel tenkes at en innvandrerfamilie i Norge har færre bøker enn den samme familien ville hatt i hjemlandet. Ut fra det vi vet om utdanningsnivået blant ikke-vestlige innvandrere i Norge, er det likevel sannsynlig at det faktisk er slik at færre blant innvandrerforeldrene enn blant andre Oslo-foreldre har høyere utdanning (Vassenden 1997).

Sosiogeografisk boområde

Jevnaldrende venner kan også påvirke ungdommenes aspirasjonsnivå. Boudon legger vekt på de negative effektene som følger av det å aspirere mot

høyere eller lavere utdanning enn sine venner. Ifølge Boudon er dette et element som tas med når ungdom vurderer nytten av å velge utdanning og yrke. Hvem man blir venner med henger til en viss grad sammen med hvor man bor. I spørreskjemaet ble ungdommene bedt om å krysse av for hvilken bydel de bodde i. I tillegg skulle de oppgi postnummer for hjemmeadressen. For å undersøke aspirasjonsforskjeller med hensyn til boområde, brukes en grov inndeling av ungdommene etter om de bor i østre eller vestre samt indre eller ytre deler av Oslo:

- *Indre vest:* Bygdøy-Frogner, Urianienborg-Majorstua, St. Hanshaugen-Ullevål.
- *Ytre vest:* Ekeberg-Bekkelaget, Nordstrand, Grefsen-Kjelsås, Sogn, Vinderen, Røa, Ullem.
- *Indre øst:* Sagene-Torshov, Grünerløkka-Sofienberg, Gamle Oslo.
- *Ytre øst:* Søndre Nordstrand, Lambertseter, Bøler, Manglerud, Østensjø, Helsefyr-Sinsen, Hellerud, Furuset, Stovner, Romsås, Grorud, Bjerke.

En tilsvarende inndeling er blant andre brukt av Bakken (1998) på samme materialet. Skillet mellom øst og vest reflekterer ikke kun et geografisk skille i denne sammenheng, men er også et uttrykk for gjennomsnittlige levekårsforskjeller. Befolkningen i de bydelene som her er registret som vestlige, har gjennomgående høyere inntekter og et høyere utdanningsnivå enn befolkningen i de østlige bydelene (Hagen m.fl. 1994).

Tabell 3.3.4 Boområde etter ungdomsgruppe. Norsk og ikke-vestlig bakgrunn. Prosentandel, prosentdifferanser og kji-kvadrattest (X^2).

Boområde	Ikke-vestlig bakgrunn	Norsk bakgrunn	% dif.
Ytre vest	8	40	-32
Indre vest	4	9	-5
Indre øst	26	6	20
Ytre øst	62	46	16
N	2282	8395	

$X^2=1431,588$ $df=3$ ($p<,000$)

88 prosent blant ungdom med innvandrerbakgrunn bor i østlige bydeler. De fleste, 62 prosent, er bosatt i ytre øst, mens en betydelig andel, 26 prosent, er bosatt i indre østlige bydeler. Blant de norske er omtrent like mange bosatt i østlige og vestlige bydeler. En relativt liten andel, 15 prosent, av ungdom

med norsk bakgrunn er bosatt i indre by. Norsk ungdom er således overrepresentert både i vest og i de ytre bydelene.

3.3.2 Ulik verdsetting av utdanning?

Foreldrenes holdninger til skole og utdanning kan gi en pekepinn på hvilke føringer som ligger i hjemmemiljøet. Foreldrenes holdninger er målt ved ungdommenes svar på de fire utsagnene;

- *Foreldrene mine er svært interessert i skolearbeidet mitt*
- *Foreldrene mine synes det er bortkastet å ta lang utdanning*
- *Foreldrene mine snakker sjelden med meg om skolen*
- *Foreldrene mine oppmuntrer meg ikke til å fortsette på skolen*

Ungdommene ble bedt om å krysse av for om de ulike påstandene stemte *svært godt*, *ganske godt*, *ganske dårlig* eller *svært dårlig* for deres oppfatning av foreldrene. Svarene er videre kodet slik at en skåre nær 4 gir uttrykk for at utsagnet stemmer svært godt, mens en skåre ned mot 1 reflekterer at utsagnet stemmer svært dårlig.

Ungdommenes egne holdninger til utdanning er målt ved hjelp av følgende påstander;

- *Skolen kommer godt med uansett hva jeg skal drive med senere*
- *Å møte venner er viktigere for meg enn å lære alt og å gjøre det godt på skolen*
- *Mye av tiden på skolen er bortkastet*
- *Jeg tror jeg kommer til å få store problemer med å skaffe meg arbeid selv om jeg tar utdanning*

Svarene rangeres også her fra 1 til 4, der ungdom som mener utsagnet stemmer svært godt får verdien 4, mens ungdom som mener utsagnet stemmer svært dårlig får verdien 1.

Tabell 3.3.5 viser gjennomsnittlig skåre for de åtte påstandene blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Differansene mellom ungdomsgruppene er relativt små når det gjelder påstandene om foreldrenes holdninger til skole og utdanning. Bare når det gjelder utsagnet *Foreldrene mine snakker sjelden med meg om skolen* skårer ungdom med norsk bakgrunn noe høyere enn innvandrerungdommene. Spørsmålet blir imidlertid om denne forskjellen egentlig gjenspeiler ulikhet i holdninger til skolen. Det kan like gjerne være slik at innvandrerforeldrene snakker mindre med barna om

skolen av andre grunner. En årsak kan være at de har dårligere kjennskap til det norske skolesystemet, og at skolen derfor i mindre grad er et samtalemønne mellom barn og foreldre. Uansett kan det konkluderes med foreldrenes skoleholdninger slik de er målt her, i liten grad ser ut til å reflektere holdningsforskjeller mellom innvandrerforeldre og norske foreldre. Mål på foreldrenes holdninger til skole og utdanning utelates derfor i de videre analysene.

Tabell 3.3.5 Påstander om skole og utdanning etter ungdomsgruppe. Norsk og ikke-vestlig bakgrunn. Gjennomsnitt og gjennomsnittsdifferanser.

Påstand* (1-4)	Ikke-vestlig	Norsk	Dif.
Foreldre indeks			
Foreldre interessert i barnets skolearb.	3,34	3,32	0,02
Foreldre synes lang utd. er bortkastet	1,33	1,28	0,05
Foreldre og barn snakker sjelden om skolen	1,94	1,84	0,10
Foreldre oppmuntrer til fortsatt skole	3,58	3,55	0,03
Ungdoms indeks			
Mye av tiden på skolen er bortkastet	2,01	2,60	-0,59
Store problemer på arb.mark. trass i utdanning	2,26	2,01	0,25
Skolen kommer godt med uansett	3,32	3,44	- 0,12
Viktigere å møte venner enn å lære alt	1,90	2,47	-0,57

De fire påstandene som omhandler ungdommenes holdninger til skole og utdanning, ser i større grad ut til å vise holdningsforskjeller mellom ungdomsgruppene. Ungdom med innvandrerbakgrunn er mindre enige i at skolen kommer godt med uansett hva de skal drive med senere, samtidig tror de i større grad at de vil få store problemer med å skaffe seg arbeid selv om de tar utdanning. Dette ser ut til å være et uttrykk for at innvandrerungdom forventer et lavere utbytte av skolegang og utdanning enn norsk ungdom. En slik forventning trenger imidlertid ikke å bety at de er mindre motivert for å ta høyere utdanning. Særlig i forhold til den siste påstanden kan det motsatt være en nøktern forventning om at de vil ha særskilte problemer på arbeidsmarkedet som en følge av sin bakgrunn. De to siste påstandene *Å møte venner er viktigere for meg enn å lære alt* og *Å gjøre det godt på skolen* og *Mye av tiden på skolen er bortkastet* kan i større grad være et mål på holdninger til skole og akademisk kunnskap. Det er ungdom med norsk bakgrunn som er mest enig i at disse påstanden stemmer. Det er nærliggende å anta at ungdom som skårer høyt på disse spørsmålene til en viss grad gir uttrykk for det Willis kaller anti-skole holdninger.

Når sammenhengen mellom holdninger og aspirasjoner undersøkes i de videre analysene, brukes to mål på ungdoms holdning til skole og utdanning; et for ungdommenes *tiltro til utdanning* og et for *skoleholdninger*. Ungdommenes tiltro til utdanning måles med ungdommenes holdninger til påstandene; *skolen kommer godt med uansett hva jeg skal drive med senere og jeg tror jeg kommer til å få store problemer med å skaffe meg arbeid selv om jeg tar utdanning*. Skoleholdninger måles ved hjelp av påstandene; *å møte venner er viktigere for meg enn å lære alt og å gjøre det godt på skolen og mye av tiden på skolen er bortkastet*.

Tabell 3.3.6 *Tiltro til utdanning (1-4) etter ungdomsgruppe. Norsk og ikke-vestlig bakgrunn. Gjennomsnitt, gjennomsnittsdifferanser og t-test (t).*

	Ikke-vestlig bakgrunn	Norsk bakgrunn	dif.	Totalt
Gjennomsnitt	3,03	3,22	-0,19	3,18
Standardavvik	0,69	0,61	0,08	0,63
N	2046	8362		10408

$F=908,1$ $df=1$ $p<,000$

Ungdomsgruppenes skåre på de to målene er vist i tabell 3.3.5 og 3.3.7. Svarene er kodet slik at ungdom som har svært negative holdninger til skole og utdanning får verdien 1, mens ungdom som er svært positive får verdien 4.

Tabell 3.3.7 *Skoleholdninger (1-4) etter ungdomsgruppe. Norsk og ikke-vestlig bakgrunn. Gjennomsnitt, gjennomsnittsdifferanser og t-test (t).*

	Ikke-vestlig bakgrunn	Norsk bakgrunn	dif.	Totalt
Gjennomsnitt	3,03	2,46	0,57	2,57
Standardavvik	0,85	0,74	0,11	0,79
N	2022	8292		10314

$F=148,9$ $df=1$ $p<,000$

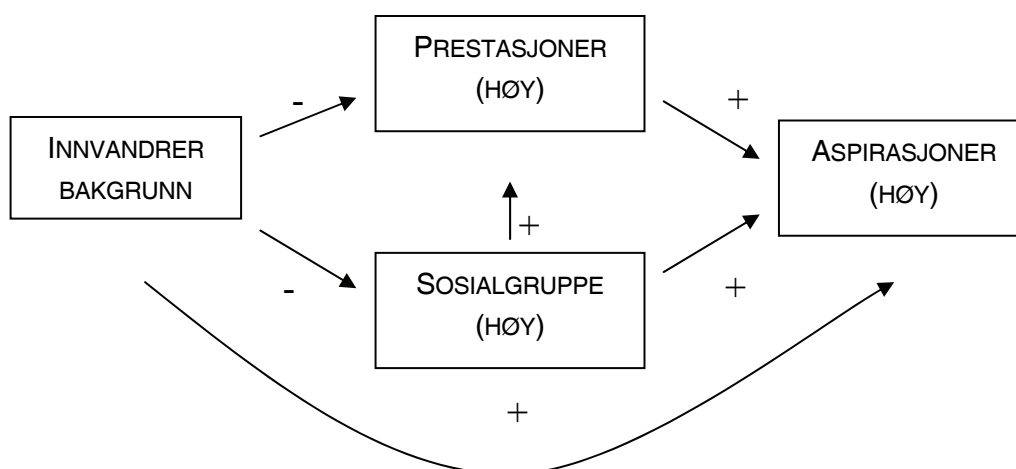
Gjennomsnittsdifferansen mellom de to ungdomsgruppene er signifikant for begge holdningsmål. Som forventet ut fra tabell 3.3.5 er forskjellene mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn størst når det gjelder ungdommenes skoleholdninger. Når det gjelder det å ha positive holdninger til skolehverdagen, kommer innvandrerungdommen markant bedre ut. I tillegg ser ungdom med innvandrerbakgrunn ut til å være litt mer skeptiske til hvordan de vil lykkes på arbeidsmarkedet selv om de tar utdanning.

3.3.3 Kan et «innvandrerdriv» veie opp for et dårligere utgangspunkt?

Det å ha en innvandrerbakgrunn korrelerer systematisk både med svakere karakterer og en tilhørighet til lavere sosialgrupper i vårt materiale. Ut fra en teori som forutsetter rasjonelle valg skulle vi derfor forvente et lavere aspirasjonsnivå i denne ungdomsgruppa. På tross av dette planlegger Oslo-ungdom med innvandrerbakgrunn litt oftere utdanning på høyeste nivå, enn ungdom med norsk bakgrunn. Videre oppgir ungdom med innvandrerbakgrunn en mer positiv innstilling til skolen. I en streng verditeoretisk forstand kunne det derfor forventes et høyere aspirasjonsnivå i denne ungdomsgruppa. Når det gjelder utdanning har innvandrerungdom faktisk noe høyere aspirasjoner enn ungdom med norsk bakgrunn. Forskjellene er imidlertid ikke store.

Tilsynelatende kan verken rekrutteringsteorier som vektlegger rasjonelle valg eller teorier som tolker utdanningsvalg som tradisjonell handling, forklare at ungdom med og uten innvandrerbakgrunn oppgir omtrent samme aspirasjonsnivå i vårt materiale. En mulighet kan være at utdanning faktisk verdsettes ulik i de to ungdomsgruppene, samtidig som både ungdom med og uten innvandrerbakgrunn gjør rasjonelle vurderinger når de planlegger utdanning og ønsker seg til yrker. Det tilnærmet like aspirasjonsnivå i de to ungdomsgruppene kan skyldes at et positivt «innvandrerdriv» (jf. Lauglo 1996) i skolesammenheng veier opp for det dårligere utgangspunktet blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Sagt med andre ord kan den positive effekten av det å ha innvandrerbakgrunn veie opp for den negative virkningen av et lavt prestasjonsnivå og et dårligere sosialt utgangspunkt.

Figur 3.3.1 Modell over en hypotese om et innvandrerdriv som veier opp for et dårligere utgangspunkt

Et slikt resonnement støtter en verditeoretisk forklaring ved at det forutsettes verdipluralisme. Resonnementet forutsetter at ungdom med innvandrerbakgrunn er mer positivt innstilt til skolen enn norsk ungdom. Innvandrerungdoms aspirasjon til utdanning skal likevel ikke oppfattes som tradisjonell handling. Verdiforskjeller i seg selv er ikke nok til å forklare hvilke planer ungdommene har for framtidig utdanning. De vurderer i tillegg kostnader og nytte ved å ta høyere utdanning i forhold til eget prestasjonsnivå og sosioøkonomisk utgangspunkt.

Men det er ikke nødvendigvis slik at prestasjoner og sosioøkonomisk utgangspunkt alltid slår sterkest ut på aspirasjonsnivået. Når ungdom med innvandrerbakgrunn planlegger høyere utdanning i omtrent lik grad som norsk ungdom, kan dette dermed forstås som en verdirasjonell handling (jf. Helland 1997). Positive holdninger knyttet til skole og utdanning vil veie opp for et dårligere utgangspunkt med hensyn til prestasjoner og sosioøkonomisk bakgrunn. Dette kan være grunnen til at vi finner omtrent samme aspirasjonsnivå blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Vi skal undersøke et slikt resonnement nærmere nedenfor.

3.3.4 Effekten av innvandrerbakgrunn kontrollert for andre forklaringsvariabler

Vi skal undersøke effekten av innvandrerbakgrunn på det å oppgi planer om høy og lav utdanning når vi kontrollerer for sannsynlige *suppressorer*. Med suppressorer mener vi variabler som undertrykker eller skjuler en reell sammenheng mellom innvandrerbakgrunn og aspirasjonsnivået. Dårlige karakterer og sosialt utgangspunkt kan være eksempler på slike suppressorer i vårt tilfelle. Til dette formålet anvendes en multivariat logistisk regresjonsmodell⁶. De kategoriske variablene ungdomsgruppe, skoleprestasjoner, sosioøkonomisk gruppe, bøker i hjemmet og sosiogeografisk nærmiljø er kodet om til dummy variabler der *norsk bakgrunn*, *svake skoleprestasjoner*, *arbeiderbakgrunn*, *100 eller færre bøker i hjemmet*, *ytre øst* og *jenter* er referanse. Til slutt inkluderes de to kontinuerlige variablene skoleholdninger og ungdommenes tiltro til utbytte av utdanning på arbeidsmarkedet. Variablene legges trinnvis til den bivariante modellen. Formålet med å inkludere variablene trinnvis, er å undersøke hvordan effekten av innvandrerbakgrunn på aspirasjonsnivået endres i forhold til hver ny variabel som føyes til i regresjonsmodellen.

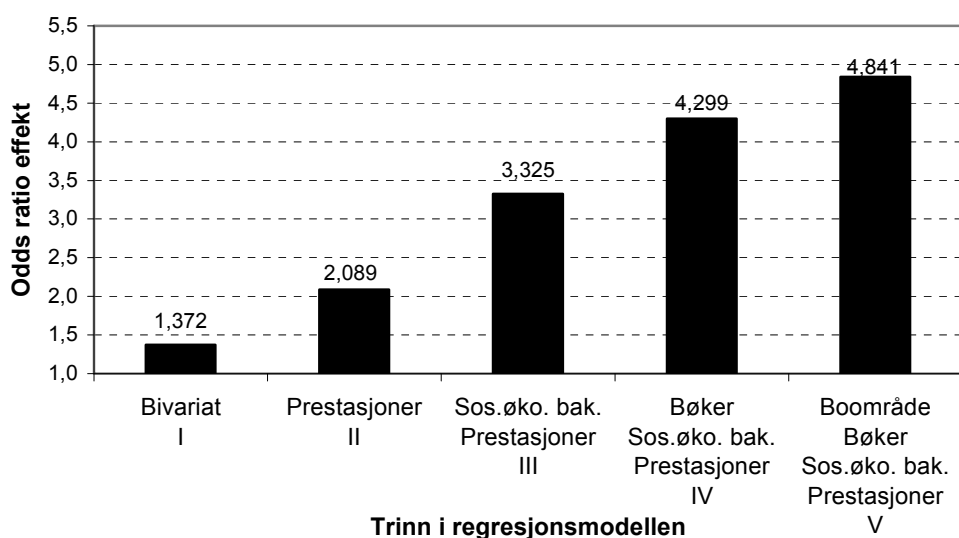
⁶ En mer inngående beskrivelse av metoden er oppgitt i vedlegg 3.

For å kunne brukes i den logistiske regresjonsmodellen må den avhengige variabelen, utdanningsplaner også kodes om til dikotomier. Først lages en dikotom variabel der høye aspirasjoner får verdien 1 og aspirasjon på andre nivåer får verdien 0. En relativt stor andel, 53 prosent, av alle som oppgir utdanningsplaner ønsker å fortsette i utdanning etter videregående. Når andelen som planlegger utdanning ut over videregående er såpass høy, blir det lite meningsfylt å behandle hele denne gruppa som høyt aspirerende. Høye aspirasjoner skal derfor kun gjelde planer om å studere mer enn 4 år etter videregående. I realiteten kan det være slik at Norsk ungdom oftere planlegger utdanning på middels nivå mens ungdom med innvandrerbakgrunn i større grad planlegger utdanning både på det høyeste og på det laveste nivået. For å få et mest mulig korrekt bilde av sammenhengen mellom innvandrerbakgrunn og utdanningsplaner, ser vi derfor både på tendensen til å planlegge høy utdanning og tendensen til å planlegge lav utdanning i de to ungdomsgruppene. For også å undersøke aspirasjoner på et lavt nivå, lages en tilsvarende dikotom variabel der ungdom som oppgir lave aspirasjoner får verdien 1 (utdanning på videregående nivå eller lavere), mens aspirasjon på andre nivåer får verdien 0.

Når effekten av innvandrerbakgrunn vurderes i denne studien, skal effektmålet Odds ratio brukes. Dette målet er en beregning av hvor mye mer sannsynlig (eller usannsynlig) det er at en gitt verdi på den avhengige variabelen er tilstede når verdien på den uavhengige variabelen går fra 0 til 1. Oddsene tilsvarende forholdet mellom sannsynligheten for at en gitt verdi skal inntreffe og sannsynligheten for at den ikke skal inntreffe ($Odds = P/1-P$). Odds ratio er videre en beregning av forholdet mellom oddsene for at en gitt verdi på den avhengige variabelen er tilstede når verdien på de uavhengige variablene endres ($Odds\ ratio = (P_i/1-P_i) / (P_j/1-P_j)$). Dette betyr i vårt tilfelle at $OR > 1$ gir økt sannsynlighet for høye eller lave aspirasjoner når vi går fra norsk ungdom til ungdom med innvandrerbakgrunn, mens $OR < 1$ betyr redusert sannsynlighet for høye eller lave aspirasjoner. $OR = 1$ gir ingen økt sannsynlighet (Hosmer og Lemeshow 1989).

Figur 3.3.2 gir et bilde av hvor mye effekten av innvandrerbakgrunn på det å oppgi utdanningsplaner på høyt nivå endres når hver ny kontrollvariabel innføres i regresjonsmodellen. Trinn I representerer her Odds ratio effekten av innvandrerbakgrunn i en bivariat modell, i de neste trinnene i regresjonsmodellen legges skoleprestasjoner, sosioøkonomisk bakgrunn, bokrikdom i hjemmet og sosiogeografisk nærmiljø til.

Figur 3.3.2 – Odds Ratio effekten* av innvandrerbakgrunn på det å aspirere mot høy utdanning når det trinnvis kontrolleres for prestasjoner, sosioøkonomisk bakgrunn, bøker i hjemmet og boområde.

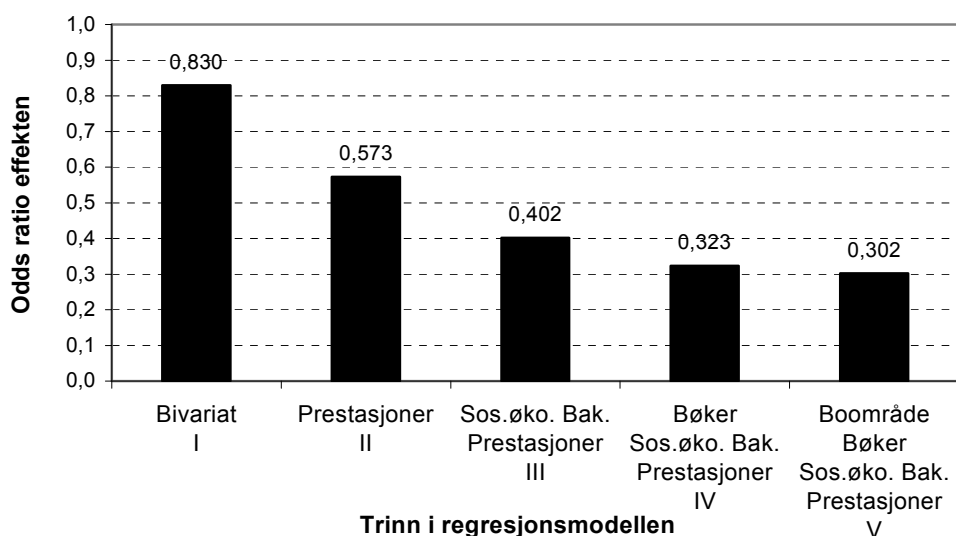

*Logitkoeffisientene er oppgitt i vedlegg 4.

Sannsynligheten for å planlegge utdanning på over 4 år etter videregående øker når vi går fra den norske gruppen til ungdom med innvandrerbakgrunn ($OR > 1$). Før de andre forklaringsvariablene inkluderes i modellen er forholdet mellom oddsen for høye aspirasjoner blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn imidlertid ikke betydelig større enn 1. Med andre ord framstår effekten av innvandrerbakgrunn i den bivariante modellen som relativt liten. For hver ny variabel som inkluderes opp til trinn V øker den estimerte effekten av innvandrerbakgrunn på det å oppgi høye utdanningsplaner. Sannsynligheten for høye aspirasjoner øker altså betraktelig blant innvandrerungdommene i forhold til de norske ungdommene, når det kontrolleres for prestasjonsnivå, sosioøkonomisk bakgrunn, antall bøker i hjemmet og boområde. Særlig ser en kontroll for prestasjonsnivå, sosioøkonomisk bakgrunn og antall bøker i hjemmet ut til å øke effekten av innvandrerbakgrunn på sannsynligheten for å oppgi utdanningsplaner på høyeste nivå. En kji-kvadrattest viste at en innføring av alle nye forklaringsvariabler ga signifikante endringer i regresjonsmodellen.

Det å ha innvandrerbakgrunn ser videre ut til å redusere sannsynligheten for å planlegge utdanning på grunnskolenivå eller lavere. Heller ikke her er Odds ratio effekten av innvandrerbakgrunn betydelig forskjellig fra 1 før flere forklaringsvariabler introduseres i regresjonsmodellen.

Figur 3.3.3 Odds ratio effekten* av innvandrerbakgrunn på det å aspirere mot lav utdanning når det trinnvis kontrolleres for prestasjoner, sosioøkonomisk bakgrunn, bøker i hjemmet og boområde.

*Logitkoeffisientene er oppgitt i vedlegg 5

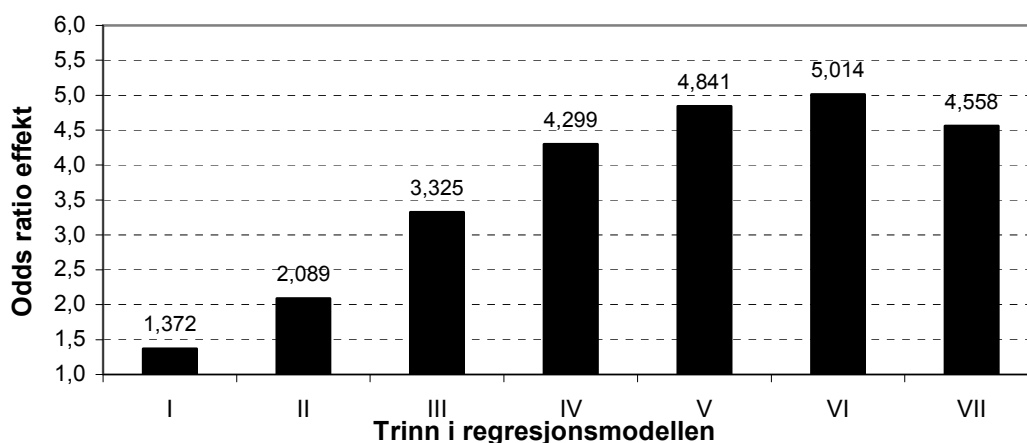
Ettersom det kontrolleres for prestasjonsnivå, sosioøkonomisk bakgrunn, bøker i hjemmet og boområde går Odds ratio tallet mot 0. Dette forteller at forskjellen mellom oddsen for å oppgi lave aspirasjoner i de to ungdomsgruppene øker. Den «negative» effekten av innvandrerbakgrunn framfor det å ha norsk bakgrunn øker altså for hver ny variabel som legges til den bivariate modellen. Sagt med andre ord betyr dette at sannsynligheten for å planlegge utdanning på laveste nivå reduseres ytterligere blant ungdom med innvandrerbakgrunn, i forhold til ungdom med norsk bakgrunn, når det kontrolleres for skoleprestasjoner, sosial gruppetilhørighet og nærmiljø. Også her viste en kji-kvadrattest at en innføring av hver ny variabel ga signifikante endringer i regresjonsmodellen.

Holdningsforskjeller og effekten av innvandrerbakgrunn

Vi er videre interessert i å undersøke hvilket utslag ulikhet i holdninger til skole og utdanning har på aspirasjonsforskjeller mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Hva skjer når forventningene til utbytte av utdanning og holdningene til skole og utdanning er like i de to ungdomsgruppene? Det er naturlig å tenke seg at ungdom som forventer et stort utbytte av utdanning også i stor grad vil planlegge høy utdanning. Når innvandrerungdommen jevnt over er mer skeptiske til utbytte av videre utdanning kan vi derfor forvente at effekten av det å ha innvandrerbakgrunn på

aspirasjonsnivået vil øke ytterligere når målet på ungdommenes tiltro til utdanning inkluderes i regresjonsmodellen. Videre var det slik at ungdom med innvandrerbakgrunn i gjennomsnitt oppga mer positive holdninger til skolen. Hvis det er slik at ungdoms skoleholdninger virker positivt inn på aspirasjonsnivået, bør effekten av innvandrerbakgrunn motsatt reduseres når denne variabelen inkluderes i regresjonsmodellen.

Figur 3.3.4 Odds ratio effekten av innvandrerbakgrunn på det å planlegge høy utdanning når det trinnvis kontrolleres for prestasjoner, sosioøkonomisk bakgrunn, bøker, boområde, tiltro til utdanning og holdninger til skolen.

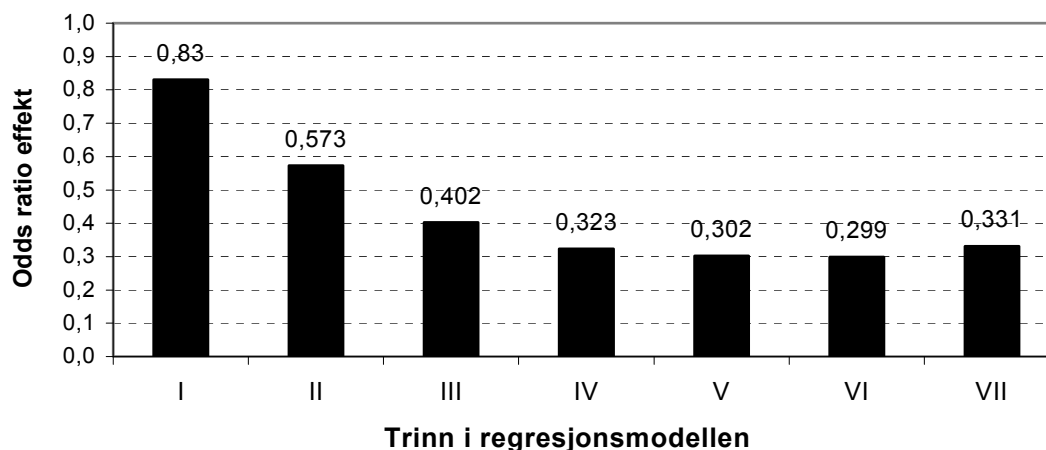
**Logitkoeffisientene er oppgitt i vedlegg 4.*

Figur 3.3.4 viser endringen i effekten av innvandrerbakgrunn på det å oppgi høye aspirasjoner, når de to holdningsmålene inkluderes i regresjonsmodellen. I trinn VI er målet på ungdommenes tiltro til utdanning tatt med, mens skoleholdninger introduseres i trinn VII. Effekten av innvandrerbakgrunn øker noe når det kontrolleres for tiltro til utdanning. Det ser altså ut til at aspirasjonsnivået blant ungdom med innvandrerbakgrunn reduseres noe fordi flere i denne gruppa er skeptiske til utbytte av utdanning, og at effekten av innvandrerbakgrunn altså også konfunderes negativt ved en slik skjevhet mellom ungdomsgruppene. Videre reduseres effekten av innvandrerbakgrunn, som forventet, når målet for ungdommenes skoleholdninger inkluderes i regresjonsmodellen.

Figur 3.3.5 på neste side viser videre endring i Odds ratio effekten av innvandrerbakgrunn på det å oppgi lave aspirasjoner når de to holdningsmålene inkluderes i regresjonsmodellen. Som det framgår av figuren har innvandrerungdommenes lavere skåre på tiltro til utdanning liten betydning for sannsynligheten for å planlegge utdanning på laveste nivå. En kontroll for

skoleholdninger reduserer imidlertid den negative effekten av innvandrerbakgrunn på det å oppgi lav utdanningsaspirasjon noe.

Figur 3.3.5 Odds ratio effekten av innvandrerbakgrunn på lav utdanningsaspirasjon når det trinnvis kontrolleres for prestasjoner, sosioøkonomisk bakgrunn, bøker, boområde, tiltro til utdanning og skoleholdninger.

**Logitkoeffisientene er oppgitt i vedlegg 5.*

Både når det gjelder sannsynligheten for å oppgi høy og lav utdanningsaspirasjon, ser ungdommenes ulike holdninger i liten grad ut til å kunne forklare aspirasjonsforskjeller mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. En kontroll for skoleholdning reduserer riktignok til en viss grad både en positiv effekt av innvandrerbakgrunn på høye aspirasjoner, og en negativ effekt på lavere aspirasjoner. Skoleholdninger kan likevel ikke, slik de er målt her, forklare den effekten vi finner av innvandrerbakgrunn på aspirasjonsnivået.

Foreløpig tolkning av resultatene

Resultatene så langt tyder på at det relativt lave prestasjonsnivået i innvandrergruppa, samt at en større andel har tilhørighet i lavere sosialgrupper, «skjuler» effekten av et «innvandrerdriv». En nærliggende forklaring på at vi finner et tilnærmet likt aspirasjonsnivå blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i den bivariate modellen, er dermed at en større andel blant ungdom med innvandrerbakgrunn har den typen kjennetegn som fører til lave aspirasjoner, og at dette veier opp for «innvandrerdrivet». Sagt med andre ord konfunderes den direkte effekten av innvandrerbakgrunn på aspirasjonsnivået negativt av variablene prestasjoner, sosioøkonomisk bakgrunn, antall bøker i hjemmet og boområde. Når ungdom med og uten

innvandrerbakgrunn presterer omtrent lik og har tilsvarende sosialgruppe-tilhørighet er sannsynligheten for å planlegge høy utdanning betraktelig høyere blant innvandrerungdommene. Motsatt er sannsynligheten for å planlegge lav utdanning betraktelig lavere i innvandrergruppa.

En kontroll for ungdommenes tiltro til utdanning så ikke ut til å øke effekten av innvandrerbakgrunn på aspirasjonsnivået i betydelig grad. Videre var ungdom med innvandrerbakgrunn mer positivt innstilt til skolen. Spørsmålet som ble stilt var derfor om en slik variasjon i skoleholdninger kunne forklare det høyere aspirasjonsnivået blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Dette var imidlertid tilfellet bare i liten grad. Også blant ungdom som oppga tilsvarende skoleholdninger var aspirasjonsnivået i innvandrergruppa betraktelig høyere. Holdninger til skole og utdanning slik de er målt her kan altså i liten grad forklare aspirasjonsforskjeller mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Antagelsen om et generelt innvandrerdriv i utdanningssammenheng skal likevel ikke forkastes. Sannsynligvis er det andre forhold knyttet til det å ha innvandrerbakgrunn enn de som fanges opp ved hjelp av denne typen holdningsmål, som forklarer det høyere aspirasjonsnivået blant innvandrerungdommene.

3.3.5 Innvandrerdriv eller urealistiske ungdommer og metodologiske svakheter?

En alternativ tolkning av funnene ovenfor kan være den at innvandrerungdom i mindre grad enn ungdom med norsk bakgrunn påvirkes av kunnskap om egne prestasjoner og de målene vi har brukt for sosioøkonomisk bakgrunn. Vi finner en relativt høy effekt av innvandrerbakgrunn når vi kontrollerer for prestasjoner, sosioøkonomisk bakgrunn og boområde. Vi vet imidlertid ikke om denne effekten gjelder i like stor grad for all ungdom med innvandrerbakgrunn. Det kan meget mulig være slik at de som har gode karakterer eller på andre måter innehar kjennetegn vi forbinder med et høyt aspirasjonsnivå ikke har betydelig høyere aspirasjoner enn de norske ungdommene.

Et flertall av innvandrerene oppgir middels eller svakere prestasjoner. Kanskje er det slik at innvandrererelever som presterer svakt også er de som har minst kunnskap om hva som kreves for å ta høyere utdanning i Norge. Hvis dette er tilfellet kan det videre være at forventningene til hva de kan utrette i utdanningssystemet er urealistisk høye blant disse ungdommene. I et slikt tilfelle kan aspirasjonsnivået bli relativt høyt tross lave prestasjoner, uten at det nødvendigvis er snakk om et positivt innvandrerdriv. Det relativt

høye aspirasjonsnivået blant innvandrerungdom som presterer svakt vil da skyldes at de i mindre grad lar seg hemme av kunnskap om sine svake prestasjoner fordi de har en urealistisk holdning til sine muligheter. Ungdom med norsk bakgrunn som gjør det dårlig på skolen kan derimot ha større kunnskap om norsk utdanningssystem, noe som setter dem i stand til å gjøre rasjonelle vurderinger med hensyn til fremtidig utdanning. Hvis dette er tilfelle vil innvandrerungdom som presterer sterkt og svakt oppgi omtrent samme aspirasjonsnivå, mens aspirasjonsnivået i den norske gruppa i større grad varierer i forhold til prestasjoner.

Vi har tidligere spurt om norske foreldres yrkesposisjon reflekterer andre ressurser og holdninger i familiemiljøet enn det innvandrerforeldrenes yrke gjør. Sannsynligvis får mange innvandrerforeldre ikke uttelling for sin utdanning og kompetanse på det norske arbeidsmarkedet. I den grad en slik dequalifisering blant innvandrerforeldrene forekommer, risikerer vi å forvente lavere aspirasjoner blant ungdom med innvandrerbakgrunn enn det egentlig er grunnlag for. Slike forhold av metodologisk art kan være med å forsterke bildet av et innvandrerdriv. Det er imidlertid rimelig å anta at norske foreldre med høyere administrative stillinger eller yrker i en av mellomlagsgruppene i stor grad ligner på innvandrerforeldre med tilsvarende yrkestilknytning hva gjelder utdanningsnivå. Vi forventer altså at det særlig er innvandrerfedre med lavere funksjonær- eller arbeideryrker samt fedre som går arbeidsløse vi står i fare for å undervurdere ved å bruke yrke som indikator på sosioøkonomisk bakgrunn. Hvis det er slik, bør effekten av innvandrerbakgrunn på ungdommenes aspirasjonsnivå være høyest blant ungdom med bakgrunn fra lavere sosiale lag. Hvis vi derimot finner samme effekt uavhengig av sosial bakgrunn styrker dette antagelsen om et innvandrerdriv som et resultat av en verdirasjonell handling. Også ungdom med innvandrerbakgrunn gjør rasjonelle vurderinger i forhold til sitt sosiale utgangspunkt.

Vi kan gjøre samme resonnement omkring antall bøker i hjemme som for foreldrenes yrke. Hvis det er slik at et mål på antall bøker gjør at vi undervurderer innvandrerfamiliene, er det i utgangspunktet mer sannsynlig at innvandrerfamilier med mange bøker ligner på norske familier med mange bøker enn at innvandrerfamilier med få bøker ligner på norske familier med få bøker i hjemmet.

Samspillseffekter?

Teknisk sett blir spørsmålet om vi finner statistisk interaksjon mellom det ha innvandrerbakgrunn og en eller flere av de andre uavhengige variablene i regresjonsmodellen når det gjelder effekt på aspirasjonsnivået. Et slikt

samspill mellom innvandrerbakgrunn og de andre forklaringsvariabler kan arte seg på to måter. Det kan på den ene siden være slik at prestasjoner og sosialgruppetilhørighet ikke virker inn på aspirasjonsnivået blant innvandrerungdommen i det hele tatt. På den annen side kan det også være slik at prestasjoner og sosialgruppetilhørighet fremdeles har innvirkning på aspirasjonsnivået, selv om effekten av disse forklaringsvariablene er mindre enn for de norske ungdommene. Slik kan en kombinasjon av ulike samspillende og direkte effekter bidra til å skape det aspirasjonsnivået vi finner blant ungdom med innvandrerbakgrunn, og dermed gi inntrykk av et større innvandrerdriv enn det som egentlig er tilfelle.

Vi har testet samspill mellom innvandrerbakgrunn og karakterer, innvandrerbakgrunn og sosioøkonomisk gruppe, innvandrerbakgrunn og bokriktid i hjemmet, innvandrerbakgrunn og sosiogeografisk boområde og mellom innvandrerbakgrunn og holdninger til skole og utdanning. Dette er gjort både når det gjelder sannsynligheten for høy utdanningsaspirasjon og når det gjelder sannsynligheten for lav utdanningsaspirasjon. Til slutt har vi også inkludert kjønn i regresjonsmodellene og testet samspill mellom innvandrerbakgrunn og kjønn. Resultatet fra de to logistiske regresjonsmodellene med signifikante samspillsledd er oppgitt i vedlegg 6.

På grunnlag av samspillsanalysene kan det antas at de fleste kjennetegn som påvirker et høyt eller lavt aspirasjonsnivå blant ungdom med norsk bakgrunn, virker på samme måte for ungdom med innvandrerbakgrunn. Det ser ikke ut til at effekten av innvandrerbakgrunn er særlig stor blant ungdom med dårlige karakterer, med få bøker i hjemmet eller blant de med bakgrunn fra lavere sosiale lag. Heller ikke forholdet mellom aspirasjon blant gutter og jenter i innvandrergruppa ser ut til å være signifikant ulikt forholdet mellom kjønnene i den norske gruppa.

Bare et av samspillsleddene ga signifikante utslag. Vi fant statistisk signifikant interaksjon mellom innvandrerbakgrunn og boområde når det gjelder sannsynligheten for å planlegge utdanning på høyeste nivå. Utbyttet av å bo i indre og ytre vest er lavere for innvandrerungdommen enn for ungdom med norsk bakgrunn. Sagt på en annen måte reduseres effekten av innvandrerbakgrunn på det å oppgi høye utdanningsplaner noe når ungdom med innvandrerbakgrunn bor i vestlige bydeler. Den generelle innvandrerdrivet ser altså ut til å være noe overestimert. Dette må det justeres for når effekten av sosiogeografisk boområde regnes ut. På den annen side er det slik at nesten 90 prosent av all ungdom med innvandrerbakgrunn bor i Oslos østlige bydeler.

Predikert sannsynlighet for høye og lave aspirasjoner i de to ungdomsgruppene

Det kan gis et tydeligere inntrykk av hvordan de ulike forklaringsvariablene påvirker aspirasjonen i de to ungdomsgruppene ved å regne ut den predikerte sannsynligheten for å oppgi et gitt aspirasjonsnivå. Det vites allerede at Odds ratio sier noe om forholdet mellom to gruppers odds for å oppgi et gitt aspirasjonsnivå. For å kunne predikere sannsynligheten for at ungdom med ulik bakgrunn oppgir et gitt aspirasjonsnivå, må logitkoeffisientene (b) regnes om til et mål for sannsynlighet. For konstantleddet anvendes følgende formel:

$$P(y_i = 1|L_0) = \frac{e^{a'}}{1 + e^{a'}}$$

Her er e grunntallet og a' logiten til konstantleddet. Ved hjelp av logiten til konstantleddet kan sannsynligheten for å oppnå et gitt aspirasjonsnivå for referansegruppa i regresjonsmodellen regnes ut. Hvis sannsynligheten ønskes estimert for andre grupper, må vi legge til logitkoeffisientene (b) til en uavhengig variabel tilsvarende den verdien det er ønskelig å undersøke sannsynligheten for ($L_1 = a' + n*b'$). Gitt formelen ovenfor vil nevneren alltid være større enn telleren. Dette betyr at sannsynligheten for en gitt verdi på den avhengige variabelen aldri er større enn 1. Sannsynligheten må også være større enn 0 fordi e opphøyd i et tall aldri blir negativt. Det viktige i denne sammenheng blir å vite at sannsynlighetsestimater varierer mellom 0 og 1. Et estimat som går mot 0,5 gir dermed en femti prosents sjans for høye eller lave aspirasjoner.

Ved utregningen av de predikerte sannsynlighetene brukes ikke referansegruppa fra regresjonsmodellen som utgangspunkt. Dette skyldes at sannsynligheten for et høyt aspirasjonsnivå vil framstå som kunstig lav og sannsynligheten for lave aspirasjoner blir kunstig høy når gruppa som i utgangspunktet forventes å ha de laveste aspirasjonene, brukes som referanse. Når sannsynligheten for høye og lave aspirasjoner i de to ungdomsgruppene regnes ut, får de andre forklaringsvariablene isteden den typiske verdien blant alle ungdommene i utvalget, her representert ved modalverdien for de kategoriske variablene og gjennomsnittet for de kontinuerlige variablene. For eksempel vil sannsynligheten for høye aspirasjoner blant de ungdommene som har høyest skoleprestasjoner være sannsynligheten for et slikt aspirasjonsnivå, når de samme ungdommene har bakgrunn fra det teknisk-økonomiske mellomlaget, har mer enn 500 bøker i hjemmet, er bosatt i ytre øst, er gutt og skårer 2,6 på indeksen over foreldrenes skoleholdninger og egen tiltro til utdanning tilsvarende 3,2. Når det gjelder karakterer, er prestasjoner på middels nivå ikke overraskende den typiske verdien.

Tabell 3.3.8 Predikert sannsynlighet for høy og lav utdanningsaspirasjon. Ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Logit-koeffisienter (b) og sannsynlighet (P)

Avhengig variabel Aspirasjonsnivå	UTDANNINGSPLANER							
	Høye aspirasjoner				Lave aspirasjoner			
	Ikke-vestlig		Norsk		Ikke-vestlig		Norsk	
Ungdomsgruppe	b ¹	P ¹	b ¹	P ¹	b ¹	P ¹	b ¹	P ¹
Skoleprestasjoner								
Svak	-0,165	0,46	-1,761	0,15	-0,191	0,45	0,912	0,71
Middels svak	0,338	0,58	-1,258	0,22	-0,620	0,35	0,483	0,62
<i>Middels</i>	1,104	0,75	-0,492	0,38	-1,314	0,21	-0,211	0,45
Middels sterk	1,583	0,83	-0,014	0,50	-1,803	0,14	-0,700	0,33
Sterk	2,153	0,90	0,557	0,64	-2,343	0,09	-1,240	0,22
Sos.-øko. bakgrunn								
Utenfor arbeidsmarkedet	0,365	0,59	-1,231	0,23	-0,705	0,33	0,398	0,60
Arbeider	0,392	0,60	-1,204	0,23	-0,855	0,30	0,248	0,56
Lavere funksjonær	0,571	0,64	-1,025	0,26	-0,818	0,31	0,285	0,57
<i>Tek./øko. mellomlag</i>	1,104	0,75	-0,492	0,38	-1,314	0,21	-0,211	0,45
Hum./sos. Mellomlag	1,182	0,77	-0,414	0,40	-1,515	0,18	-0,412	0,40
Høyere adm. stillinger	1,301	0,79	-0,295	0,43	-1,588	0,17	-0,485	0,38
Bøker								
100 eller færre	0,298	0,57	-1,298	0,21	-0,568	0,36	0,535	0,63
100 til 500 bøker	0,714	0,67	-0,882	0,29	-0,946	0,28	0,157	0,54
<i>Mer enn 500 bøker</i>	1,104	0,75	-0,492	0,38	-1,314	0,21	-0,211	0,45
Nærmiljø								
<i>Ytre øst</i>	1,104	0,75	-0,492	0,38	-1,314	0,21	-0,211	0,45
Indre øst	0,852	0,70	-0,745	0,32	-1,285	0,22	-0,182	0,45
Indre vest	0,822	0,69	-0,01	0,50	-1,646	0,16	-0,543	0,37
Ytre vest	1,062	0,74	0,106	0,53	-1,708	0,15	-0,605	0,35
Kjønn								
Jente	0,902	0,71	-0,695	0,33	-1,392	0,20	-0,289	0,43
Gutt	1,104	0,75	-0,492	0,38	-1,314	0,21	-0,211	0,45

$b^1 = b \text{ logiten} + \text{logiten til konstantleddet}$ når ungdommen har middels prestasjoner, bakgrunn fra teknisk-økonomisk mellomlag, har mer enn 500 bøker i hjemmet er bosatt i indre øst, er gutt, skoleholdninger tilsvarende 2,6 på indeksen og tiltro til utdanning tilsvarende 3,2.

$P^1 = \text{Sannsynlighet}$ når ungdommen har middels prestasjoner, bakgrunn fra teknisk-økonomisk mellomlag, har mer enn 500 bøker i hjemmet, er bosatt i indre øst, er gutt, skoleholdninger tilsvarende 2,6 på indeksen og tiltro til utdanning tilsvarende 3,2.

Enkelte verdier på de kategoriske variablene gir ikke signifikante logit-estimater. Dette gjelder for gruppa som fikk det forkortede skjemaet, ungdom med funksjonær bakgrunn, ungdom med foreldre som står utenfor arbeidsmarkedet og ungdom bosatt i indre øst. I tillegg er det slik at kjønn ikke har signifikant betydning for tendensen til å planlegge utdanning på laveste nivå. Ungdommenes tiltro til utdanning har kun signifikant effekt på minst et 5 prosentnivå i begge ungdomsgrupper når det gjelder sannsynligheten for å planlegge lang utdanning. Et sannsynlighetsestimater basert på de ikke-signifi-

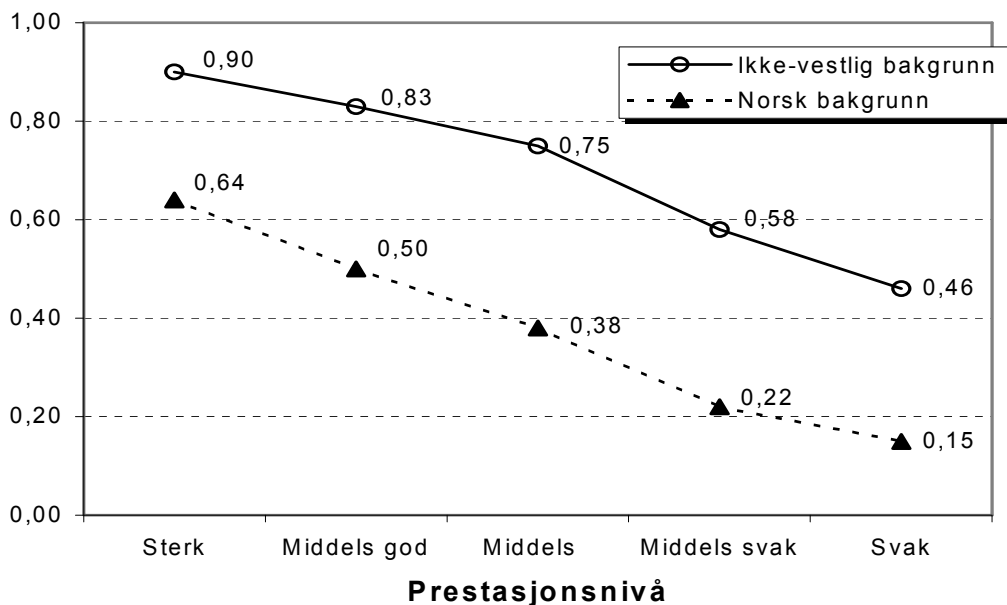
kante logitkoeffisientene er i dette tilfellet ikke nødvendigvis usikkert. Poenget blir kun at det ikke er signifikant *endring* i sannsynligheten når vi går fra referansegruppa til ungdom med et av disse kjennetegnene. Sannsynligheten for et gitt aspirasjonsnivå regnes derfor også ut for de gruppene der endringen i logitkoeffisientene ikke er signifikante.

Som det framgår av tabell 3.3.8 varierer sannsynligheten for høye og lave aspirasjoner både for ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i forhold til hvilke kjennetegn ungdommene oppgir på de andre forklaringsvariablene. Sannsynligheten for høye aspirasjoner øker proporsjonalt med prestasjonsnivået. Videre er sannsynligheten for å oppgi et høyt aspirasjonsnivå størst blant ungdom som har foreldre med høyere administrative stillinger, eller som har foreldre sysselsatt i det humanistisk-sosiale mellomlaget, samtidig som bokrike hjem gir større sannsynlighet for høye aspirasjoner. Ellers viser tabellen kun små kjønnsforskjeller både når det gjelder sannsynligheten for å planlegge lang og kort utdanning.

Sannsynligheten for høye aspirasjoner blant ungdom med innvandrerbakgrunn er større enn sannsynligheten for et tilsvarende aspirasjonsnivå blant de norske, uansett hvordan disse sorterer i forhold til andre kjennetegn. Jevnt over er det over 30 prosentpoengs større sannsynlighet for at vi finner utdanningsplaner på høyeste nivå blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Bare blant ungdom med svake prestasjoner er det mindre enn 50 prosents sannsynlighet for at ungdom med innvandrerbakgrunn planlegger utdanning på høyeste nivå. Til sammenligning er det kun blant ungdom i de øverste prestasjonsgruppene og blant ungdom som bor på vestkanten vi finner 50 prosent eller høyere sannsynlighet for høye aspirasjoner blant ungdom med norsk bakgrunn.

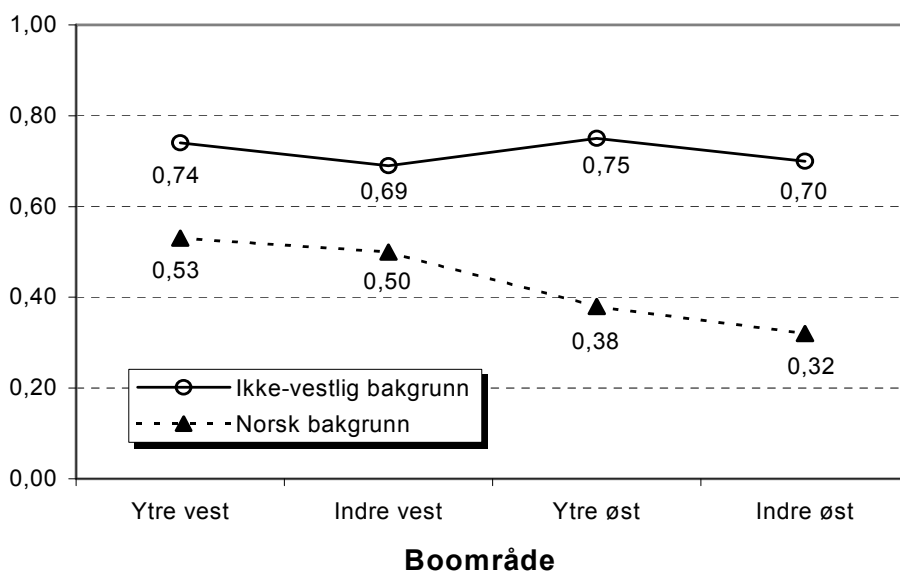
Som vist var det liten grad av interaksjon mellom det å ha innvandrerbakgrunn og de andre forklaringsvariablene i effekten på ungdoms utdanningsplaner. Dette betyr at variabler som forklarer aspirasjonsvariasjon i den norske gruppa også virker som indikatorer for aspirasjonsvariasjon for innvandrerungdommen. Figur 3.3.6 illustrerer hvordan ungdom med innvandrerbakgrunn justerer sine planer for høy utdanning i forhold til kunnskap om egne prestasjoner etter samme mønster som sine norske jevnaldrende.

Figur 3.3.6 Sannsynligheten for høy utdanningsaspirasjon etter prestasjonsnivå og ungdomsgruppe.

Sannsynligheten for høye og lave aspirasjoner i forhold til sosioøkonomisk bakgrunn, antall bøker i hjemmet og kjønn, forholder seg på en lignende måte i de to ungdomsgruppene. Vi fant verken samspill mellom innvandrerbakgrunn og sosioøkonomisk bakgrunn, innvandrerbakgrunn og bokrikdom eller innvandrerbakgrunn og kjønn. Det samme gjaldt for de to holdningsmålene.

Figur 3.3.7 Sannsynligheten for høy utdanningsaspirasjon etter boområde og ungdomsgruppe.

Effekten av boområde på tendensen til å planlegge lang utdanning er imidlertid noe ulik i de to ungdomsgruppene. Figur 3.3.7 illustrerer hvordan

sannsynligheten for å planlegge høy utdanning i den norske gruppa synker når vi går fra ytre vest til indre øst, mens sannsynligheten for høy aspirasjon er tilnærmet lik i ytre vest og ytre øst blant ungdom med innvandrerbakgrunn.

Jevnt over er det slik at sannsynligheten for høye aspirasjoner er stor i innvandrergruppa, mens sannsynligheten for å oppgi lave aspirasjoner er tilsvarende liten. Hvordan sannsynligheten for lave aspirasjoner framstår ved ulike kjennetegn, vil til dels være avhengig av hvilke grupper som brukes som referanse på de andre uavhengige variablene. At sannsynligheten for lave aspirasjoner framstår som såpass lav, har sammenheng med at de norske ungdommene er i flertall i utvalget, og at det derfor først og fremst er de typiske verdiene i den norske gruppa det tas utgangspunkt i når sannsynlighetstallene regnes ut. Slik kan det hevdes at aspirasjonsnivået i innvandrergruppa framstår som kunstig høyt. Poenget blir uansett at når ungdom med innvandrerbakgrunn har kjennetegn tilsvarende de typiske i den norske gruppa, er det stor sannsynlighet for at de oppgir et høyt aspirasjonsnivå og svært liten sannsynlighet for at de oppgir et lavt aspirasjonsnivå med hensyn til utdanning.

3.3.6 Oppsummering

Andelen som planlegger utdanning på høyeste nivå er omtrent lik blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Ser vi nærmere på hva som kjennetegner ungdom i de to gruppene ser det likevel ut til at det å ha innvandrerbakgrunn skaper et positivt driv i utdannessammenheng. Innvandrerungdom presterer jevnt over dårligere på skolen og de har oftere bakgrunn fra lavere sosiale lag. Ut fra det vi vet om sammenhengen mellom prestasjoner, sosial gruppetilhørighet og utdanningsaspirasjon skulle vi altså forvente lave aspirasjoner i innvandrergruppa. Når ungdom med ellers like kjennetegn sammenlignes, finner vi imidlertid en betraktelig høyere sannsynlighet for å planlegge lang utdanning og redusert sannsynlighet for planer om kort utdanning blant ungdom med innvandrerbakgrunn sammenlignet med de norske ungdommene. Dette støtter teorien om et «innvandrerdriv» i utdannessammenheng. En mulig tolkning kan være at emigrasjonsprosessen fører til seleksjon av en gruppe spesielt ambisiøse mennesker. I tillegg kan erfaringer fra foreldrenes hjemland føre til at mulighetene for sosial mobilitet oppfattes som særlig fordelaktige i Norge. Foreldre som selv ikke har hatt samme mulighet til å ta utdanning, vil overføre sine ambisjoner til barna. Ungdommene føler sannsynligvis et spesielt ansvar for å lykkes i Norge.

En større tilbøyelighet til å planlegge lang utdanning tross lave prestasjoner og et dårligere sosioøkonomisk utgangspunkt, kunne også skyldes at variabler som påvirker aspirasjonsnivået blant norsk ungdom ikke predikerer aspirasjonsforskjeller blant innvandrerungdom på samme måte. Analysene tyder motsatt på at ungdom med innvandrerbakgrunn justerer sitt aspirasjonsnivå i forhold til karakterer, sosioøkonomisk bakgrunn og antall bøker i hjemmet etter samme mønster som ungdom med norsk bakgrunn. Sannsynligheten for å planlegge lang utdanning er betraktelig større blant innvandrerungdommene uansett prestasjonsnivå. En måte å beskrive denne situasjonen på kan være at innvandrerungdom har mer urealistiske forventninger til sine muligheter i utdanningssystemet, uansett prestasjonsnivå. Men det kan like gjerne være slik at ungdom med norsk bakgrunn har uforholdsmessig lave ambisjoner. Som alltid når det gjelder framtidige hendelser, er det vanskelig å spå om utfallet. Analysene tyder uansett på at innvandrerungdom som gruppe, ikke har et mindre reflektert forhold til sammenhengen mellom prestasjoner og utdanningsmuligheter. Også ungdom med innvandrerbakgrunn tar hensyn til prestasjoner i en rasjonell vurdering av framtidige utdanningsvalg.

Aspirasjonsnivået blant innvandrerungdommene henger sammen med sosioøkonomisk bakgrunn på samme vis som for de norske ungdommene. I teorien kan det være slik at utdanningsressurser underestimeres både hos innvandrerforeldre som har høyere og lavere utdanning, og at vi derfor finner et høyere aspirasjonsnivå blant innvandrerungdom uansett sosialgruppetilhørighet. Sannsynligvis har en del innvandrerforeldre jobber de er overkvalifisert for eller de går arbeidsløse, tross utdanning og erfaring fra hjemlandet. På den annen side tyder kunnskap om utdanningsnivået i innvandrerbefolkningen på at dette er lavere enn blant norske foreldre i samme aldersgruppe. Når vi vet at andelen som planlegger høyere utdanning blant ungdom med innvandrerbakgrunn er noe høyere også før vi tar hensyn til ungdommenes sosialgruppetilhørighet, tyder dette på at innvandrerforeldres dequalifisering på arbeidsmarkedet ikke kan være hele forklaringen på det ekstra drivet vi finner blant ungdom med innvandrerbakgrunn i utdanningsessammenheng.

Uavhengig av hvilke «egentlige» utdanningsressurser som finnes i innvandrerfamiliene er det et faktum at innvandrerforeldre oftere går ledige eller har jobber med lav status. Likevel satser ungdom med innvandrerbakgrunn på utdanning for å avansere sosialt. I tråd med Ogbus beskrivelse av frivillige minoriteter ser de dermed ut til å oppfatte foreldregenerasjonens problemer som midlertidige. Samtidig er det slik at også innvandrerungdom

justerer aspirasjonsnivået i forhold til foreldrenes bakgrunn. Dette støtter antagelsen om at utdanningsaspirasjon blant ungdom med innvandrerbakgrunn kan forklares som verdirasjonell handling. Utdanning ser ut til å verdsettes høyere blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Dette betyr imidlertid ikke at innvandrerungdom velger utdanning for en hver pris. Ungdom med innvandrerbakgrunn justerer sitt aspirasjonsnivå i forhold til prestasjoner, sosioøkonomisk bakgrunn, antall bøker i hjemmet og boområde etter noenlunde samme mønster som de norske ungdommene.

3.4 Aspirasjonsforskjeller innad i innvandrergruppa

Det er ikke gitt at familiens migrasjonssituasjon virker inn på aspirasjonsnivå i lik grad for alle grupper av ungdommer med innvandrerbakgrunn. I og med at undersøkelsen dekker nesten hele populasjonen av ungdom i tre årsklasser, er en stor andel med innvandrerbakgrunn inkludert. Dette gjør det mulig å dele inn ungdom med innvandrerbakgrunn etter foreldrenes hjemland.

Tabell 3.4.1 Utdanningsplaner etter landbakgrunn. Prosentandel og kji-kvadrattest (X^2)

Landbakgrunn	Utdanningsnivå				N	%Ubesvart*
	Høyt	Middels	Lavt	Ubestemt		
Marokko	19,0	15,0	35,0	31,0	100	20
Tyrkia	22,2	13,3	37,8	26,7	90	10
Tidligere Jugoslavia	23,9	15,7	37,3	23,1	134	10
Norge	26,5	11,6	33,6	28,4	8061	4
Pakistan	34,8	8,8	32,1	24,2	532	10
Vietnam	35,6	11,1	22,2	31,1	90	8
Iran	39,0	6,5	35,1	19,5	77	3
India	43,2	8,6	32,1	16,0	81	13
<i>andre</i>	<i>34,0</i>	<i>7,0</i>	<i>29,8</i>	<i>29,2</i>	<i>483</i>	<i>11</i>
Totalt	27,5	11,2	33,3	28,0	9648	5

$x^2 = 72,861$, $Df=24$, $p<.000$

*Prosentandelen som ikke har svart fordi de fikk det forkortede skjemaet er ikke tatt med i utregningen.

Av praktiske hensyn kan bare de landgruppene som er representert med et tilstrekkelig antall ungdommer analyseres for seg. Den største gruppa av ungdom med utenlandsk bakgrunn i Oslo stammer fra Pakistan. To andre relativt store asiatiske grupper er ungdom med bakgrunn fra Vietnam og India. Ellers er gruppene av ungdom med bakgrunn fra Iran, Marokko og

Tyrkia tilstrekkelig store. Til slutt tas ungdom med bakgrunn fra tidligere jugoslaviske land med i en felles gruppe.

Som vist i tabell 3.4.1 varierer andelen som ønsker seg til høy, middels og lav utdanning, i tillegg til andelen som ikke har bestemt seg for utdanningslengde, i forhold til nasjonalitetsbakgrunn. Den største andelen høyt aspirerende finnes blant ungdom med bakgrunn fra Pakistan, Vietnam, Iran og India. For alle disse landgruppene er andelen som planlegger utdanning på høyeste nivå større enn andelen blant de norske. Ungdom fra tidligere jugoslaviske land, Tyrkia og Marokko planlegger i større grad utdanning på middels eller lavt nivå. Blant disse ungdommene er andelen høyt aspirerende mindre enn for de norske. Når det gjelder andelen ubestemte, ser tendensen ut til å være at denne er minst i de landgruppene der det ellers er flest som planlegger lang utdanning. Dette gjelder ikke for ungdom med bakgrunn fra Vietnam. Blant disse har en relativt stor andel (31 prosent) krysset av for at de ikke har bestemt seg for utdanning. Prosentandelen som planlegger høy, middels og lav utdanning vil naturlig nok variere i forhold til andelen ubestemte i hver gruppe. Ungdom som krysset av for at de ikke hadde bestemt seg for utdanning, utelates derfor i de videre analysene.

3.4.1 Kulturelle modeller eller ulik ressursfordeling?

Når noen landgrupper gjennomgående oppgir et lavere aspirasjonsnivå enn de norske, mens andre ligger høyere, tyder dette på at aspirasjon blant ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn ikke kan behandles under ett. Det ser ut til å være faktorer knyttet til landbakgrunn som skaper aspirasjonsforskjeller innad i innvandrergruppa. Migrasjon gir ikke uten videre et ekstra driv i utdannessammenheng. Sannsynligvis må det flere ulike forklaringer til for å forstå mekanismene bak det aspirasjonsnivået vi finner i innvandrergruppa. De kulturelle modellene foreldrene bringer med seg fra hjemlandet kan være *en* slik forklaring. En variant av forklaringer som baserer seg på ulike kulturelle modeller, kan omhandle landgruppens opplevelse av egen posisjon og muligheter i det norske samfunnet. Hvis noen landgrupper ligner mer på det Ogbu kaller *frivillige minoriteter* enn andre, kan dette være noe av forklaringen på at vi finner aspirasjonsforskjeller også innad i innvandrergruppa.

Det kan imidlertid tenkes andre forklaringer på at ungdom med bakgrunn fra forskjellige nasjonalitetsgrupper oppgir et ulikt aspirasjonsnivå. Landgruppene er ulikt sammensatt både med hensyn til foreldrenes utdanning og yrke. Når vi vet at sosioøkonomisk bakgrunn henger sammen

med ungdommenes tendens til å planlegge høy utdanning, kan en ulikhet i denne typen familieressurser være en alternativ forklaring på aspirasjonsforskjeller innad i innvandrergruppa. Det er videre mulig at aspirasjonsnivået blant ungdom med innvandrerbakgrunn varierer i forhold til ungdommenes botid i Norge. Annengenerasjons innvandrere presterer jevnt over bedre i skolen enn førstegenerasjon. Vi har også sett en sammenheng mellom skoleprestasjoner og aspirasjoner. Hvis gjennomsnittlig botid i Norge varierer i de ulike landgruppene, er det derfor nærliggende å anta at dette kan bidra til aspirasjonsforskjeller. Til slutt kan ungdommenes framtidsplaner i Norge virke inn på ungdommenes utdanningsvalg. Hvis en ungdom med ikke-vestlig bakgrunn planlegger å vende tilbake til foreldrenes hjemland, kan det tenkes at kortsiktige økonomiske gevinster i Norge blir viktigere enn en langsiktig investering i høyere utdanning. For å undersøke framtidsplaner ble ungdom med innvandrerbakgrunn spurt hva de syntes om å reise tilbake til foreldrenes hjemland for godt. De som gjerne kunne tenke seg å reise tilbake er slått sammen med de som kanskje kunne tenke seg det, og sammenlignes med de resterende.

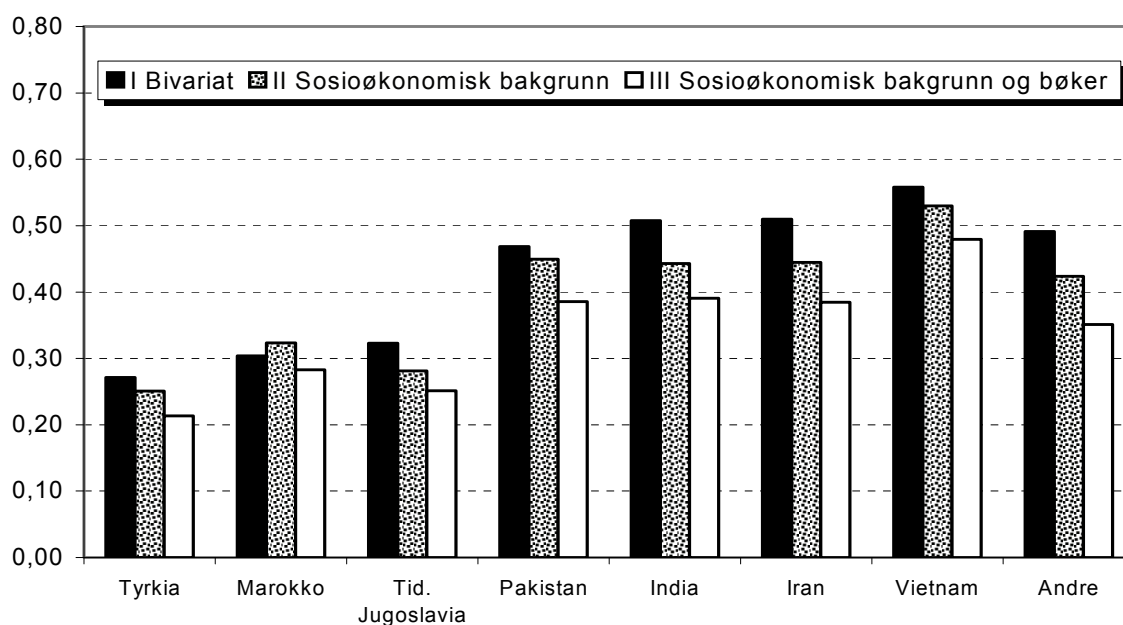
Vi har verken informasjon om foreldrenes utdanning eller deres sosioøkonomiske posisjon i hjemlandet. Bruk av informasjon om foreldrenes yrke i Norge og antall bøker i hjemmet gir likevel et visst innblikk i de ressursene som finnes i innvandrerfamiliene. Hvis vi fremdeles finner landgruppeforskjeller når det kontrolleres for disse faktorene i tillegg til ungdommenes botid og framtidsplaner i Norge, styrkes hypotesen om at ulikhet i kulturelle modeller knyttet til skole og utdanning kan forklare de aspirasjonsforskjellene vi finner mellom landgruppene.

Fordi vi er ute etter forskjeller mellom ungdom med innvandrerbakgrunn, utelates norsk ungdom i de følgende analysene. For sosioøkonomisk bakgrunn, slås de tre øverste sosialgruppene, *høyere administrative stillinger*, *teknisk-økonomisk mellomlag* og *humanistisk-sosialt mellomlag* sammen til én gruppe for *høy sosial status*, videre samles foreldre med lavere funksjonær- og arbeideryrker i én gruppe for *lav sosial status*. I tillegg behandles gruppa av ungdom som har foreldre som står utenfor arbeidsmarkedet for seg. Den tyrkiske gruppa brukes som referanse i regresjonsmodellen fordi sannsynligheten for høye aspirasjoner ser ut til å være minst i denne gruppa. For de andre forklaringsvariablene er referansekategori lik modus. I praksis blir dette ungdom som har bakgrunn fra lavere sosiale lag og har færre enn 100 bøker i hjemmet. En logistisk regresjonsanalyse av sannsynligheten for å oppgi lav aspirasjon viste omtrent samme tendens i forhold til landgruppeforskjeller som analysen av

sannsynligheten for høy utdanningsaspirasjon, men ga færre signifikante forskjeller. I det følgende analyseres derfor kun sannsynligheten for å oppgi høye aspirasjoner.

Sosio geografisk boområde, alder ved ankomst til Norge og fram-tidsplaner i Norge viste verken signifikant effekt på aspirasjonsnivået i en bivariat eller i en multivariat modell, og er derfor utelatt fra regresjonsmodellen.

Figur 3.4.1 Sannsynligheten for høy utdanningsaspirasjon i de ulike land-gruppene trinnvis kontrollert for sosioøkonomisk bakgrunn og antall bøker i hjemmet.

Logitkoeffisientene er oppgitt i vedlegg 7.

Figur 3.4.1 viser hvordan sannsynligheten for å planlegge utdanning på høyeste nivå varierer i de ulike landgruppene for de forskjellige trinnene i regresjonsmodellen. Trinn I viser her de bivarierte sammenhengene mellom landbakgrunn og aspirasjonsnivå. I trinn II kontrolleres for foreldrenes yrkestilknytning, mens antall bøker i hjemmet legges til i trinn III.

I den bivarierte modellen er avviket fra aspirasjonsnivået i den tyrkiske gruppa signifikant på minst et 5 prosentnivå når det gjelder ungdom med pakistansk, indisk, iransk og vietnamesisk bakgrunn, samt blant ungdom i gruppa for andre ikke-vestlige land. For alle disse landgruppene er aspirasjonsnivået fremdeles signifikant høyere på minst et 0.05 nivå når det kontrolleres for foreldrenes yrke og antall bøker i hjemmet. Prosentandelen

med høye aspirasjoner varierer noe i forhold til det bivariate resultatet fra tabell 3.4.1. Dette har sammenheng med at bare de ungdommene som også har svart på de andre spørsmålene som inngår i regresjonsmodellen, er med. Små prosentforskjeller er sensitive for denne typen variasjon, fordi antallet ungdommer i hver landgruppe er relativt lite. Det er derfor først og fremst de store linjene som blir interessante i denne sammenheng.

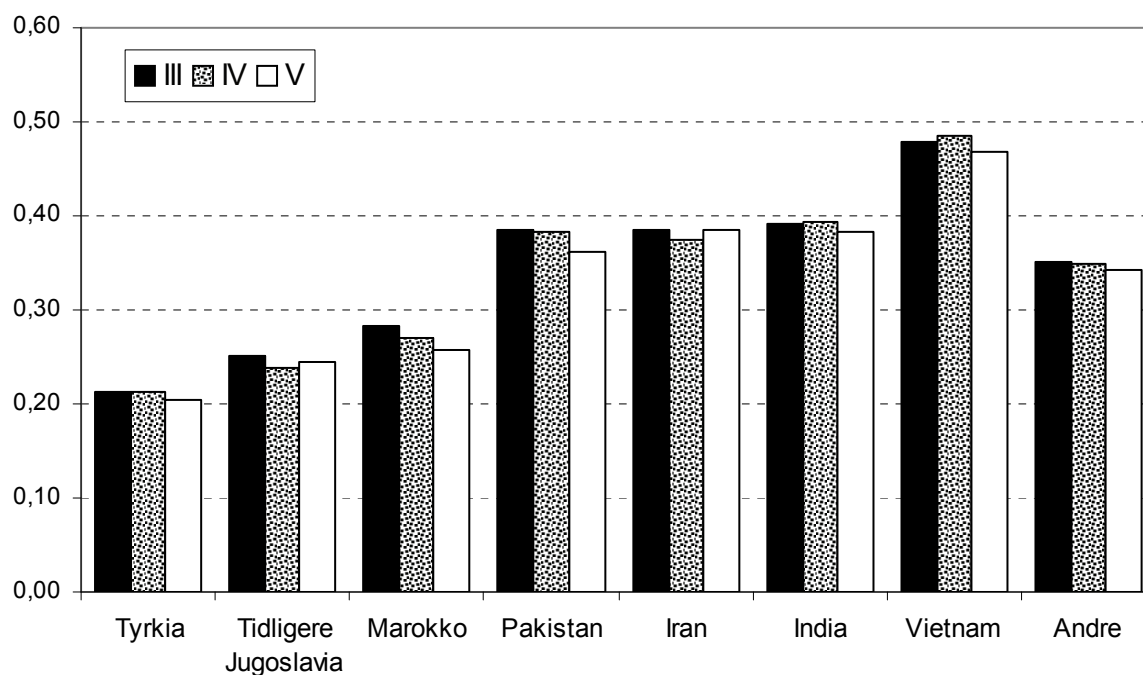
For de fleste landgruppene reduseres sannsynligheten for å planlegge utdanning på høyeste nivå når vi kontrollerer for fars yrke og antall bøker i hjemmet. Dette gjelder i særlig grad for ungdom med bakgrunn fra India, Iran og ungdom i gruppa for andre ikke-vestlige land. Det er sannsynlig at en del av det høyere aspirasjonsnivået i disse landgruppene, i forhold til den tyrkiske gruppa, kan forklares med foreldrenes yrke eller utdanning. Bare blant ungdom med bakgrunn fra Marokko er det slik at sannsynligheten for høy utdanningsaspirasjon øker når det kontrolleres for foreldrenes yrkestilknytning. Det er likevel slik at sannsynligheten for høye aspirasjoner heller ikke nå skiller seg signifikant fra aspirasjonsnivået blant de tyrkiske ungdommene.

Videre reduseres aspirasjonsnivået ytterligere i alle landgruppene når det kontrolleres for antall bøker i hjemmet. Sagt med andre ord synker andelen som planlegger utdanning på høyeste nivå ikke uventet, når de som oppgir færre enn 100 bøker i hjemmet brukes som referanse. En kontroll for antall bøker i hjemmet virker i minst grad inn på aspirasjonsnivået for ungdom med bakgrunn fra Tyrkia og fra tidligere jugoslaviske land. Dette kan tyde på at disse ungdommene i gjennomsnitt har noe færre bøker i hjemmet enn ungdom fra de andre ungdomsgruppene. En kontroll for denne variabelen påvirker derfor aspirasjonsnivået i liten grad.

I sum ser det ut til å være slik at det er i de landgruppene som hadde det høyeste aspirasjonsnivået i den bivariate modellen, at aspirasjonsnivået justeres mest når det kontrolleres for foreldrenes yrke og antall bøker i hjemmet. Særlig gjelder dette for indisk og iransk ungdom og blant ungdom i gruppa for andre ikke-vestlige land. Selv om landgruppeforskjellene dermed reduseres, er det likevel slik at mønsteret stort sett er det samme. Sannsynligheten for å planlegge utdanning på høyeste nivå er fortsatt lavest blant ungdom med bakgrunn fra Tyrkia, tidligere jugoslaviske land og Marokko. Ungdom med bakgrunn fra India, Iran og Pakistan oppgir et relativt høyt aspirasjonsnivå, mens det er de vietnamesiske ungdommene som i størst grad sikter mot lengre utdanning.

Hvordan sannsynligheten for høye aspirasjoner i de sju landgruppene endres når det kontrolleres for ungdommenes tiltro til utdanning og skoleholdninger, er framstilt grafisk i figur 3.4.2.

Figur 3.4.2 Sannsynligheten for høy utdanningsaspirasjon i de ulike landgruppene trinnvis kontrollert for sosioøkonomisk bakgrunn og antall bøker i hjemmet (trinn III), ungdommenes tiltro til utdanning (trinn IV) og ungdommenes skoleholdninger (trinn V).

Logitkoeffisienter og sannsynlighetsestimat er oppgitt i vedlegg 7.

Vi ser at sannsynligheten for å planlegge høy utdanning varierer lite fra modell III, til modell IV og modell V. Dette tyder på at de målene som er brukt for ungdommenes holdninger til skole og utdanning i liten grad forklarer aspirasjonsforskjeller mellom ungdom med ulik nasjonalitetsbakgrunn, når vi også holder foreldrenes yrke og antall bøker i hjemmet konstant.

Samlet sett er det slik at den vietnamesiske gruppa fortsatt skiller seg ut med bort imot 50 prosents sannsynlighet for å planlegge utdanning på høyeste nivå, også når vi kontrollerer for de to holdningsmålene. Ungdom med bakgrunn fra Iran, Pakistan og India ligger fremdeles i et mellomstjikt sammen med ungdom i gruppa for andre ikke-vestlige land, mens ungdom fra tidligere jugoslaviske land, de marokkanske og de tyrkiske ungdommene oppgir det laveste aspirasjonsnivået. For ungdom med bakgrunn fra Pakistan, Iran, India og Vietnam er sannsynligheten for å planlegge en lang utdanning fremdeles signifikant (0.05 nivå) høyere enn for den tyrkiske gruppa.

3.4.2 Oppsummering

Analysene av ulike nasjonalitetsgruppers tendens til å planlegge høyere utdanning tyder på at selve det at innvandrerfamiliene har flyttet til et nytt land ikke er en fullstendig forklaring på det høye aspirasjonsnivået i innvandrergruppa. Samlet sett oppgir ungdom med ikke-vestlig bakgrunn et noe høyere aspirasjonsnivå enn ungdom med norsk bakgrunn. Dette er imidlertid ikke tilfelle for hver enkelt nasjonalitetsgruppe. Ungdom med bakgrunn fra Tyrkia, Marokko og tidligere jugoslaviske land oppgir et lavere aspirasjonsnivå enn den norske gruppa, mens pakistansk, indisk, iransk og vietnamesisk ungdom har høyere aspirasjoner enn de norske. Ungdom i gruppa for andre ikke-vestlige land hadde også et relativt høyt aspirasjonsnivå sammenlignet med norsk ungdom.

Ungdommenes botid i Norge har ingen signifikant effekt på sannsynligheten for å planlegge høyere utdanning. Selv om tidligere forskning tyder på at både prestasjonsnivå og rekruttering til utdanning har sammenheng med botid, fant vi altså ingen slik effekt på ungdommenes aspirasjonsnivå. En forklaring på dette kan være utvalgsskjevheter. Kun ungdom som fikk det ordinære spørreskjemaet har svart på spørsmålet om utdanningsplaner. Innvandrerungdom som var svake i norsk, fikk en kortere variant av spørreskjemaet der utdanningsspørsmålet var utelatt. Det er videre sannsynlig at ungdom som har bodd i Norge i kort tid, er de svakeste i norsk. Slik kan det være at sammenhengen mellom botid og utdanningsplaner svekkes, fordi en del av de nyankomne innvandrerne ikke har svart på spørsmålet om utdanningsplaner, og dermed er utelatt fra analysene. Planer om å flytte til foreldrenes hjemland ga heller ingen signifikant effekt på sannsynligheten for å planlegge lang utdanning. Som nevnt tidligere kan dette forklares med at utdanning kan oppfattes som en nyttig investering uavhengig av hvilket land ungdommene planlegger å bosette seg i.

En kontroll for sosioøkonomisk bakgrunn og antall bøker i hjemmet førte til en viss reduksjon i landgruppeskjellene. En del av forskjellene innad i innvandrergruppa ser dermed ut til å henge sammen med at landgruppene er ulikt sammensatt med hensyn til andre ressurser som påvirker aspirasjonsnivået. Spesifikt gjelder dette familiens sosioøkonomiske status og antall bøker i hjemmet. Vi fant imidlertid fremdeles landgruppeskjeller etter en kontroll for disse forklaringsvariablene.

En kontroll for gjennomsnittlige holdninger til skole og utdanning i de sju landgruppene førte kun til små justeringer i aspirasjonsnivået. Det var ingen klar tendens til at sannsynligheten for å planlegge utdanning på høy-

este nivå sank spesielt for «høyaspirasjonslandene» når det ble kontrollert for skoleholdninger. Ungdommenes holdninger til skolen kan altså i liten grad forklare det høye aspirasjonsnivået blant ungdom med bakgrunn fra Vietnam, Iran og Pakistan. Svakere tiltro til utbytte av utdanning på arbeidsmarkedet så heller ikke ut til å forklare et lavt aspirasjonsnivå blant ungdom med bakgrunn fra Tyrkia, Marokko og tidligere jugoslaviske land. Konklusjonen må derfor bli at de målene som her er brukt for holdninger til skole og utdanning, ikke kan forklare aspirasjonsforskjeller mellom landgruppene.

Målet for sosioøkonomisk bakgrunn og antall bøker i hjemmet gir sannsynligvis ikke tilstrekkelig informasjon om de ressursene som finnes i innvandrerfamiliene. Vi kan heller ikke si noe sikkert om eller hvordan, kulturelt betingede holdninger til skole og utdanning virker inn på de forskjellene vi finner mellom nasjonalitetsgrupper. Det kan ikke utelukkes at ungdom i den vietnamesiske, iranske og pakistanske innvandrergruppa jevnt over opprettholder andre kulturelle modeller i forhold til skole og utdanning enn ungdom med tyrkisk bakgrunn. Hvis utdanning verdsettes spesielt høyt, som den blant annet forventes å gjøre i en konfutsiansk kulturkrets, kan dette være noe av årsaken til at mange unge med vietnamesisk bakgrunn planlegger høyere utdanning. En slik konklusjon krever en grundigere analyse av historisk bakgrunn, kulturtrekk og andre kjennetegn innen hver enkelt landgruppe, noe det ikke er potensiale for å gjennomføre innenfor rammen av dette prosjektet. Det kan likevel sies å være et interessant funn at aspirasjonsnivået varierer såpass mye innad i innvandrergruppa også når vi tar hensyn til foreldrenes yrke og antall bøker i hjemmet.

4 Avslutning

Det overordnede temaet for denne rapporten har vært sosial ulikhet. Innledningsvis ble det spurt hvor høyt ungdom med innvandrerbakgrunn sikter i en vertikal fordeling av samfunnsgoder. Planlegger de høyere utdanning i like stor grad som ungdom med norsk bakgrunn? Studien tyder på at Oslo-ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn oftere har planer om lang utdanning enn ungdom med norsk bakgrunn, når andre kjennetegn er like. Det må likevel bemerkes at de sannsynligvis ikke har høyere ambisjoner samlet sett. Det er bare 6 prosent flere blant disse ungdommen enn de med norsk bakgrunn, som planlegger mer enn fire års utdanning etter videregående. Dessuten er det grunn til å tro at det i utvalget er en viss overvekt av de som klarer seg best blant innvandrerelevne. Ungdom som presterer svakt har sjeldnere planer om lang utdanning enn ungdom som får gode karakterer.

Vi kan derfor forvente at aspirasjonsnivået i innvandrergruppa ville være noe lavere hvis også ungdom som fikk det forkortede skjemaet, og ungdom som unnlot å svare, var tatt med. Samlet sett gir resultatene derfor ingen grunn til å forvente at flere ungdommer med innvandrerbakgrunn enn ungdommer med norsk bakgrunn faktisk vil ta høyere utdanning.

4.1 Mer driv og trygge yrkesvalg

Selv om vi ikke kan forvente at flere med innvandrerbakgrunn vil starte i høyere utdanning, er det likevel grunn til optimisme på vegne av innvandrerungdom i Norge. Dette skyldes at vi blant innvandrerungdom i utgangspunktet finner en overvekt av de som har tilhørighet i lavere sosialgrupper. Innvandrerungdom med bakgrunn fra lavere sosiale lag har høyere aspirasjoner enn norsk ungdom med en tilsvarende sosialgruppetilhørighet. Hvis det er slik at disse ungdommene også gjennomfører sine planer, kan vi forvente en viss sosial utjevning på lang sikt. Samtidig er det slik at innvandrerungdom planlegger høy utdanning litt oftere enn ungdom med norsk bakgrunn selv om prestasjonsnivået er det samme som for de norske ungdommene. De ser altså ut til å verdsette utdanning høyere, uavhengig av prestasjonsnivå og sosioøkonomisk bakgrunn. Situasjonen kan beskrives slik at ungdom med innvandrerbakgrunn justerer sine aspirasjoner etter samme mønster som norske ungdommer, men at et spesielt «innvandrerdriv» hele tiden plusses på i forhold til de norske.

Også ungdom med norsk bakgrunn har høye ambisjoner. Det ser imidlertid ut til at *høyere utdanning er en litt mindre sentral komponent* i de norske ungdommenes framtidsplaner. Mange norske ungdommer ønsker seg til yrker som må sies å gi uttrykk for høye aspirasjoner uten at de nødvendigvis må planlegge utdanning på høyeste nivå av den grunn. Ungdom med innvandrerbakgrunn velger oftere yrker med klare krav til utdanning. Mens ungdom med norsk bakgrunn ønsker seg til typiske eksponeringsyrker, sikter ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn i større grad mot *trygge* tekniske eller naturvitenskapelige yrker. En mulig forklaring på dette mønsteret kan være at innvandrerungdom i større grad vektlegger materiell trygghet i valg av yrke, mens norsk ungdom er mer preget av *postmaterielle verdier* i sine yrkesønsker. Det må imidlertid påpekes at bruk av Ingleharts begreper om materialistiske og postmaterialistiske verdier kun er en forsøksvis forklaring på de tendenser til horisontale forskjeller vi finner i ungdoms yrkesvalg. Hvis en slik type forklaring skal holde stikk, bør det også være slik at ungdom med norsk bakgrunn som kommer fra mindre

bemidlede hjem, i større grad ønsker seg til trygge yrker. En slik sammenheng er imidlertid ikke undersøkt nærmere i denne studien.

4.2 Innvandrerungdom – en heterogen gruppe

Bruk av et begrep som *innvandrerdriv* kan gi inntrykk av at det er selve migrasjonsprosessen som fører til høy utdanningsaspirasjon blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Separate analyser for ulike landgrupper viste imidlertid at det bare var ungdom med bakgrunn fra Vietnam, Iran, Pakistan og India som oppga et høyere aspirasjonsnivå enn de norske ungdommene. Marokkansk og tyrkisk ungdom samt ungdom med bakgrunn fra tidligere jugoslaviske land, lå derimot noe lavere enn ungdom med norsk bakgrunn når de gjaldt sannsynligheten for å planlegge høy utdanning. Det er vanskelig å gi en enkel forklaring på hvorfor for eksempel ungdom med pakistansk bakgrunn oftere har planer om lang utdanning enn tyrkiske ungdommer. Begge grupper har hovedsakelig historie som arbeidsimmigranter. En kontroll for foreldrenes yrke og antall bøker i hjemmet reduserte heller ikke forskjellene dem imellom vesentlig. Det ser derfor ut til å være behov for en nærmere analyse av hver enkelt landgruppe for å kunne forklare aspirasjonsforskjeller innad i innvandrergruppa.

Det viktige i denne sammenheng blir at ungdom med innvandrerbakgrunn framstår som en heterogen gruppe når det gjelder utdanningsaspirasjon. Hvis vi ønsker å gi et fullstendig bilde av de mekanismene som ligger bak aspirasjon til høyere utdanning i denne gruppa, blir det derfor for enkelt å behandle all ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn under ett. Aspirasjonsforskjeller mellom landgrupper kan dessuten få konsekvenser for de konklusjonene vi trekker for hele gruppa av ungdom med innvandrerbakgrunn. Det er sannsynlig at aspirasjonsresultatet for innvandrerungdom sett under ett vil variere avhengig av hvilke landgrupper som utgjør den største andelen. I Oslo har den største gruppa blant innvandrerungdommen bakgrunn fra Pakistan. Analysene der alle med ikke-vestlig bakgrunn er behandlet under ett, vil derfor være sterkt preget av aspirasjonsnivået blant pakistansk ungdom. Vi kan ikke utelukke at aspirasjonsnivå i innvandrergruppa ville framstått annerledes hvis en av de andre nasjonalitetsgruppene var størst i utvalget. Som eksempel kan vi anta at det samlede aspirasjonsnivået i innvandrergruppa ville være betraktelig lavere hvis den tyrkiske gruppa utgjorde flertallet.

4.3 Det skal ikke stå på viljen

Totalt sett gir studien et optimistisk bilde av innvandrerungdoms aspirasjon til utdanning og yrke. Særlig er det tydelig at ungdom med innvandrerbakgrunn samlet oppfatter utdanning som en strategi for framtida. De planlegger i stor grad høyere utdanning også når sosioøkonomisk bakgrunn og prestasjonsnivå skulle tilsi et lavere aspirasjonsnivå. I tillegg er det slik at mange ønsker seg til trygge yrker som, slik arbeidsmarkedet ser ut i dag, gir utsikter for en stabil tilknytning til arbeidsmarkedet, samt høy inntjening.

Mange innvandrerforeldre har i dag lavere utdanning, går i større grad arbeidsledige og har dårligere betalte jobber enn nordmenn flest. Utdanningsplaner og yrkesønsker blant ungdom med innvandrerbakgrunn tyder imidlertid ikke på at situasjonen i foreldregruppa nødvendigvis vil føres videre. Studien sier likevel ikke noe om faktisk rekruttering til utdanning og yrke. Ettersom ungdomskullene som er undersøkt her blir eldre, vil det være interessant å se om planer og ønsker for utdanning realiseres. Vil det være slik at ungdom med innvandrerbakgrunn rekrutteres til høyere utdanning i større grad enn norsk ungdom når andre kjennetegn er like? Denne studien tyder i alle fall på at det ikke er viljen det skal stå på når det gjelder innvandrerungdoms muligheter på det norske arbeidsmarkedet.

Summary

The main subject in this report is social inequality. More specific the report concerns educational plans and occupational aspirations among youth with non-western immigrant background in Oslo. We seek to answer two main questions. First we study occupational aspirations among youth with and without immigrant background. Do immigrant youths express different values in their occupational aspirations than youths with Norwegian background? Then we ask what educational level youth with immigrant background are aiming at. Do immigrant youths plan higher education at the same rate as their classmates? At last we investigate educational aspirations among immigrant youths according to their national origin. In our data youth with origin from Pakistan, former Yugoslavian countries, Morocco, Vietnam, Turkey, Iran and India is represented with such a number that they can be analysed in separate groups.

The analysis is based on data from «Ungdomsundersøkelsen i Oslo» (The youth study in Oslo). This is a questionnaire study carried out in spring 1996. The questionnaire was administered to all pupils attending the two last years of secondary upper school in Oslo. In addition the questionnaire was given to pupils attending first year of upper secondary school. The sample consists of 11 425 young people, 2315 of these have non-western immigrant background.

Central findings:

A comparison of occupational aspirations among youth with and without immigrant background shows many similarities. Yet there seem to be some differences among them. Norwegian youths often aspire to occupations, which allow them to express personal interests or a special talent. Immigrant youths on the other hand more often wish for traditional occupations which give prospect of a high and stable income.

Youths with and without immigrant background plan higher education at about the same rate. This is surprising, because immigrant pupils on the average obtain lower grades and more often have origin in low social strata. Normally such hallmarks would lead us to expect low educational aspirations. If we further on compare pupils with and without immigrant background with the same level of academic achievements, we are more likely to find high educational aspirations among youths with immigrant

background. The same goes for pupils with origin at the same social strata. Such findings seem to indicate a special drive to plan higher education among immigrant youths that Norwegians with the same background lack.

Nevertheless, this special drive to plan higher education does not apply to all immigrant youths. In general pupils with origin from Vietnam, India and Iran express higher aspirations than pupils with background from Turkey, Morocco and former Yugoslavian countries. Such findings tell us that mechanisms that explain high aspirations among some immigrants do not take effect for all youths with immigrant background.

Summing up the report gives an optimistic view of youth with immigrant background in Oslo. Immigrants seem to look upon higher education as a means to succeed in the Norwegian society. Additionally many of them aspire to occupations that give prospects of a stable and relatively high income. What is left to see is whether these young people are able to realise their plans.

Litteraturliste

- Bakken, A. (1998) *Ungdomstid i Storbyen*. NOVA-Rapport 7/98. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakken, A. (1995) *Opprykksforskjeller mellom kvinner og menn i et internt arbeidsmarked. En forløpsanalyse av departementene 1978-1990*. ISF-Rapport 95:17. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Baudrillard, J (1988) *Selected Writings*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. (1992) *Risk society: towards a new modernity*. London: Sage.
- Bergwitz, Ø. (1994) *Utdanning eller arbeid?* UNGforsk-Rapport 2/94. Oslo: Norges forskningsråds program for ungdomsforskning.
- Bernstein, B. (1970) A Critique of the Concept of Compensatory Education. I Rubinstein, D. & Stonemann, C. (red.) *Education for Democracy*. Hamondsworth: Penguin.
- Bjørnson, O. (1995) *Som far så sønn? En analyse av klassereproduktive tendenser i ungdoms framtidsorientering og valg av utdanning*. Ungforsk Rapport 6. Oslo: Program for ungdomsforskning.
- Boudon, R. (1974): *Education, Opportunity and Social Inequality*. New York: John Wiley.
- Bourdieu, P. (1995) *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, P. & Passeron, J. C. (1990) *Reproduction in Education, Society and Culture*. (New edition) London: Sage.
- Brekke, J. (1999) *Barn og unge med innvanderbakgrunn: en nordisk kunnskaps-oversikt*. København: Nordisk ministerråd.
- Coleman, J. S. (1990) *Equality and Achievement in Education*. London: Westview Press.
- Edwardsen, R. (1991) *Valg av utdanning og yrke*. Rapport 12/91. Oslo: NAVFs utredningsinstitutt.
- Edwardsen, R. (1993) *Ungdoms utdannings- og yrkesplaner. Noen sentrale resultater fra en undersøkelse om 16- og 18-åringers utdannings- og yrkesplaner i 1991*. Rapport 13/93. Oslo: Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning.
- Edwardsen, R. (1995) Endringer i utdannings- og yrkesplanene blant unge. I J. Bakken & Nygaard, T. (red.): *Utdannings- og arbeidsmarked 1995*. Oslo: Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning.

- Eeg-Henriksen, F. (1983) *Fra skolegang til poengsamling. Utdannings- og yrkesplaner blant avgangselever ved allmennfaglig studieretning i videregående skole 1980*. Oslo: NAVFs utredningsinstitutt.
- Ellingsæter, L. (1995) *Ulikhet i det postindustrielle samfunnet: Klasse, kjønn og generasjon*. Oslo: *Scandinavian University Press*.
- Engen T. O., Kulbrandsstad & Sand (1996) *Til keiseren hva keiserens er? Om minoritetslevenes læringsstrategier og skoleprestasjoner. Sluttrapport fra prosjektet Minoritetslevenes skoleprestasjoner*. Hamar: Oplandske bokforlag.
- Eriksen, T.H. & Arntsen Sørheim, T. (1994): *Kulturforskjeller i praksis*. Askim: Ad Notam forlag.
- Esping-Andersen, G. (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G. (1993) *Changing Classes*. London: Sage.
- Falch-Pedersen, M. (1998) *Tro, håp og ulikhet*. Hovedoppgave (sosiologi). Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Fremmedordbok (1993) Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Furlong A. & Cartmel, F. (1997) *Young People and Social Change*. Buckingham: Open University Press.
- Gibson, M. A. & Ogbu J. U. (1991) *Minority Status and Schooling. A Comparative Study of Immigrant and Involuntary Minorities*. New York & London: Garland Publishing.
- Giddens, A. (1991) *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.
- Giddens, A. (1993). *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Goldthorpe, J. H. (1987) *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- Gouldners, (1979) *The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class*. New York: The Seabury Press.
- Grøgaard, J.B. (1993) Gutteres utdanningsvalg: Hvorfor har utdanningsvalg så stor betydning? Et forsvar for verdiforklaringen. *Samfunnsspeilet* nr. 1(s. 14-20).
- Gupta, Y. (1977) The educational and vocational aspirations of Asian immigrants and English school-leavers: A comparative study. *British Journal of Sociology*, (28).
- Hagen, K.; Djuve, A. B. & Vogt, P. (1994) *Oslo: Den delte byen?* FAFO-Rapport 161. Oslo: Forskningsstiftelsen FAFO.

- Hansen, M. N. (1985) *Sosiale utdanningsforskjeller- Hvordan er de blitt forklart? Hvordan bør de forklares?* Arbeidsnotat nr. 229. Institutt for sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hansen, M. N. (1986) Sosiale utdanningsforskjeller. Hvordan er det blitt forklart? Hvordan bør de forklares? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 27 (s. 3-28).
- Hansen, M. N. (1995) *Class and Inequality in Norway. The Impact of Social Class Origin on Education, Occupational Success, Marriage and Divorce in the Post War Generation*. Dissertation (dr. philos). Institutt for samfunnsforskning. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hansen, M. N. (1999) Utdanningspolitikk og ulikhet : rekruttering til høyere utdanning 1985-1996. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 2 (s. 172-203).
- Hegna & Helland (1998) *Ung i Bergen. Om skoletilpasning og problemadferd i den videregående skole*. NOVA-Rapport 11/98. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Helland, H. (1997) *Etnesitet og skoletilpasning. En undersøkelse av norske, pakistanske og konfusianske Osloungdommers skoleprestasjoner*. Magistergrads-avhandling (sosiologi). Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hernes, G. (1974): *Om ulikhetens reproduksjon*. NAVF.
- Hernes, G. & Knudsen, K. (1976). Utdanning og ulikhet. *NOU 1976:46*.
- Hernes, G. & Knudsen, K. (1990) *Svart på hvitt. Norske reaksjoner på flyktninger, asylsøkere og innvandrere*. FAFO-Rapport nr. 109. Oslo: Forskningsstiftelsen FAFO.
- Hoëm, A. (1984): *Kunnskapsoverføring som sosialt fenomen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hoffman, E. (1993) Kartverk for arbeidsmarkedet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, (37).
- Høgmo, A. (1995) *To tradisjoner og en utdanning: evaluering av forsøk med felles grunnutdanning for førskole- og allmennlærerutdanning ved Høgskulen i Sogn og Fjordane: rapport fra et pilotprosjekt*. Sogndal: Høgskulen i Sogn og Fjordane.
- Inglehart, R. (1990). *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.
- Jørgensen, T. (1993) Utdanning I. *Sosialt innsyn 1993*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Korsnes, O.; Andersen, H. & Brante, T. (red) (1997) *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Krange, O. & Bakken, A. (1998) Innvandrerungdoms skoleprestasjoner. Tradisjonelle klasselinjer eller nye skillelinjer? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 39(3)

- Kuusela, K. (1993) *Integration i innvandrartåta bostadsområden?* Reasearch Report 111. Department of Sociology. Gøteborg: University of Gøteborg.
- Lash, S. (1992). *Modernity and identity*. Oxford: Blackwell.
- Lauglo, J. (1996): *Motbakke, men mer driv? Innvandrerungdom i Norsk skole*. UNG-forsk-Rapport 6/98. Oslo: Norges forskningsråds program for ungdomsforskning.
- Lauglo, J. (1994) *Norsk forskning om utdanning. Perspektiver og veivalg*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Lindbekk, T. (1962) Den sosiale rekrutteringen til de akademiske profesjoner i vår tid. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 2.
- Lindbekk, T. (1974) *Skolesosiologi*. Trondheim: Tapir
- Lithman, Y. G (1992) Cultural creativity and the second generation. I Palmgren, C, Lövgren, K. & Bolin, G. (red.) *Ethnicity in Youth Culture*. Stocckholm: Youth Culture at Stockholm University.
- Lødding, B. (1994) *Fremmedspråklige elever i videregående opplæring*. Evaluering av reform 94. Underveisrapporter 1 og 2. Oslo: Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning.
- Lødding, B. (1997): *For ellers får jeg ikke jobb etterpå*. Evaluering av Reform 94. Underveisrapport 2/97. Oslo: Utredningsinstituttet for høyere utdanning
- Lødding, B. (1998) *Med eller uten rett*. Evaluering av reform 94: Underveisrapport 1997 fra prosjektet etniske minoriteter. Rapport 4/98. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Løset & Gundersen (1996) *Innvandrerbefolkningen i bydelene per 01.01.96*. Notat 6/1996. Oslo: Oslo kommune (Oslostatistikken).
- MacLeod, J. (1995) *Aint't No Makin 'It*. Boulder: Westview Press.
- Martin, B. (1998) Knowledge, Identity and the Middle Class: From Collective to Individualised Class Formation? *The sociological Review*, 45 (s. 639-663.)
- Maslow, A. H. (1968) *Toward a Psychology of Being*. New York: D. Van Nostrand.
- Monsen, I. (1993) Utdanningssektoren i vekst og forandring 1950-1991. *Sosialt utsyn 1993*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Mordal, T. L. (1989) *Som man spør, får man svar*. Tano: Spydeberg.
- NSD (1997) *Undersøkelse om arbeidsforhold og arbeidserfaringer 1997*.
- Penn, R. & Scattergood, H. (1992) Ethnicity and Career Aspirations in Contemporary Britain. *New Community*, 19(1).

- Pihl, J. (1998) *Minoriteter og den videregående skolen*. Avhandling (dr. polit). Oslo: Universitetet i Oslo, Pedagogisk forskningsinstitutt.
- Rasmussen, Bente (1998) Bedre jobber og mer å gjøre? Desentralisering og kvalifikasjoner i tjenesteyting. *Sosiologi i dag*, 3/98.
- Roaldsø, K. (1997) *Ungdoms levekår i 1990-årene*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- Raaum, O. & J. I. Hamre (1996) *Innvandrerungdom i og ut av videregående opplæring*. SNF-Rapport 100/96. Oslo: Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning.
- Schneider, L. & Lysgaard, S. (1953): The Deferred Gratification Pattern. A Preliminary Study. *American Sociological Review*, 18(2).
- Similä, M. (1994) Andra generationens innvandrere i den svenske skolan. I Robert Erikson & Jonsson, J. O. (red.) *Sorteringen i skolan*. Stockholm: Carlssons.
- Skjersli, S. (1996) *Ungdom- Fritid- Utdanning. En studie av ungdoms fritidsvaner og utdanningsaspirasjoner*. Hovedfagsoppgave i sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Skjersli, S. & Aamodt, P.O. (1997) Effekter av Reform 94 på sosiale skjevheter i valg mellom allmenfag og yrkesfag. Utdrag fra Lødding et al. (red.): *Idealer og paradokser – Aspekter ved gjennomføringen av Reform 94*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Skogen, K. (1999) *Cultures and Natures*. NOVA-Rapport 16/99. Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Solorzano, D. G. (1991) Mobility aspirations among racial minorities, controlling for SES. *Sociology and social research*, 75(4).
- SSB (2000) *Aktuell Utdanningsstatistikk*, 7/2000.
<http://www.ssb.no/emner/04/utdanning>
- Statistisk Årbok for Oslo (1996). Oslokommune: Byrådsavdeling for finans og plan.
- Strandbu, Å. (1997) *Gutter og jenter i Asker og Bærum. Ungdomsundersøkelsen 1996*. NOVA-Rapport 5/97. Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Vassenden, K. (red) (1997) *Innvandrere i Norge. Hvem er de, hva gjør de og hvordan lever de?* Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Wright, E. O. (1997) *Class Counts*. Cambridge: Polity Press.
- Øia, T. (1993) *Mellom moskè og McDonald's. Ung om innvandrere i Oslo*. UNG-forsk-Rapport 1/93. Oslo: Norges forskningsråds program for ungdomsforskning.
- Øia, T. (1998) *Generasjonskløften som ble borte*. Oslo: Cappelen.

Vedlegg 1: Yrkesklassifisering

Yrkeskategori	ISCO-88	ks-kode*	Felt-kode**	Status-kode***
Oberst til general, o.l.	111	-	1	2
Løytnant t.o.m. oberstløytnant, o.l.	112	2	1	3
Sersjant, fenrik og grenader	113	4	1	3
Andre militære yrker	114	2	1	3
Adm. ledere og politikere	1000	1	2	1
<i>Politikere og høyere tjenestemenn</i>	1100	1	2	1
Folkevalgte	1110	1	2	1
Høyere embets- og tjenestem. i offent.adm	1120	1	2	1
Høyere tillitsvalgte og administrativt ansatte	1140	1	2	1
<i>Høyere ledere i større bedrifter/virksomheter</i>	1200	1	3	1
Administrerende direktører	1210	1	3	1
Direktører i hotell- og restaurantdrift	1225	1	3	1
Direktører i transport, lager og samferdsel	1226	1	3	1
Økonomi- og finansdirektører	1231	1	3	1
Salgsdirektører	1233	1	3	1
Markedsførings- og informasjonsdirektører	1234	1	3	1
Forsknings- og utviklingsdirektører	1237	1	3	1
<i>Lede mindre virk. og mellomleder i større</i>	1300	1	3	2
Ledere i industri	1312	1	1	2
Leder bygg og anlegg	1313	1	1	2
Leder hotell og restaurantdrift	1315	1	3	2
Leder tjenesteytende virksomheter	1317	1	3	2
Akademiske yrker	2000	2	4	1
<i>Reallister og sivilingeniører</i>	2100	2	1	1
Fysikere, kjemikere, o.l.	2110	2	1	1
Fysikere og astronomer	2111	2	1	1
Meteorologer	2112	2	1	1
Geologer og fysikere	2114	2	1	1
Matematikere og statistikere	2120	2	1	1
Matematikere	2121	2	1	1
EDB; systemutviklere, programmerere osv.	2130	2	1	1
Arkitekter; sivilingeniører	2140	2	1	1
Bygningsingeniør (sivil)	2142	2	1	1
Elektro- og mekanikk ingeniør	2143	2	1	1
<i>Biologiske og medisinske yrker</i>	2200	3	1	1
Biologiske yrker	2210	3	1	1
Biologer, botanikere, zoologer, o.l.	2211	3	1	1
Sivilagronomer	2213	3	1	1
Medisinske yrker	2220	3	2	1
Leger og psykiatere	2221	3	2	1
Tannleger	2222	3	2	1
Veterinærer	2223	3	2	1
Farmasøyter	2224	2	1	1
Høyere sykepleiere og jordmødre (tilleggsutd.)	2230	3	2	1
<i>Lærere og pedagogisk personale</i>	2300	3	2	1
Universitets- og høyskolelærere	2310	3	4	1
Lektorer og adjunker i v.g.skole	2320	3	2	1
Spesialpedagoger m/mer enn 3årig høyskole	2340	3	2	1
Andre lærere	2350	3	2	1
<i>Andre akademiske yrker</i>	2400	-	4	1
Forretningsfag og informasjon	2410	2	3	1
Revisor	2411	2	3	1
Informasjonsyrker	2413	3	3	1
Advokater og andre juridiske yrker	2420	3	2	1
Samfunnsfaglige- og humanistiske yrker	2440	3	4	1

Økonomer	2441	2	3	1
Sosiologer, antropologer, o.l	2442	3	4	1
Historikere, arkeologer, statsvitere og geografer	2443	3	4	1
Filologer, oversettere og tolker	2444	3	4	1
Psykologer	2445	3	2	1
Forfattere, skapende og utøvende kunstnere	2450	3	4	1
Forfattere, journalister og andre skribenter	2451	3	4	1
Skulptører, kunstmalere, o.l.	2452	3	4	1
Komponister, musikere og sangere	2453	3	4	1
Koreografer og dansere	2454	3	4	1
Skuespiller og regissører	2455	3	4	1
Geistlige yrker	2460	3	4	1
<i>Saksbehandler off.adm.(akademikere)</i>	2500	2	2	1
Samf./øko/jur. planlegg. og saksbehandl.	2510	2	2	1
Teknikere med lavere akademiker.	3000	2	1	2
<i>Ingeniører(treårig) og teknikere</i>	3100	2	1	2
Programmerere og datamaskinoperatører	3120	2	1	2
Kontrollører, operatører av optisk og el. utstyr	3130	2	1	2
Fotografer/lyd og bildeinnspillingoperatører	3131	2	4	2
Kontrollør/operatør kringkast.- og telkom.utstyr	3132	2	1	2
Maskinister og skipsteknikere	3141	2	1	2
Skipsoffiser og styrmenn	3142	2	1	2
Flyger	3143	2	1	2
Flygeledere	3144	2	1	2
<i>Lavere akademiker. biologi og medisin</i>	3200	2	1	2
Lab.tekniker biologiske fag	3210	2	1	2
Agronom, skog- og utmarksteknik.	3212	2	1	2
Sykepleiere	3231	3	2	2
Jordmødre	3232	3	2	2
Vernepleiere	3233	3	2	2
Utøvere av naturmedisin o.l	3240	3	2	2
<i>Pedagogiske yrker; lavere akademiker.</i>	3300	3	2	2
Allmennlærere	3310	3	2	2
Førskolelærere	3320	3	2	2
Spesiallærere	3330	3	2	2
Faglærere v.d.g skole	3340	3	2	2
Andre yrker undervis. og pedagogisk arbeid	3350	3	2	2
<i>Funk. adm., forretning og sos. arb.</i>	3400	2	3	2
Funk. innen finansvesen og salg	3410	2	3	2
Reiseliv; turledere og funksjonærer	3414	2	3	2
Agenter	3420	2	3	2
Funk. innen skips- og handelsmekling	3421	2	3	2
Drive egen butikk	3423	2	3	3
Funk. innen administrasjon o.l.	3430	2	3	2
Revisorer (ikke statsautoriserte)	3432	2	3	2
Bibliotekarer	3437	3	2	2
Tolltjenestemenn	3441	2	2	2
Politiinspektører, førstebetjent. o.l.	3450	2	2	2
Sosialarbeidere	3460	3	2	2
Underholdnings- og idrettsyrker	3470	3	4	2
Dekoratører og kommersielle designere	3471	2	4	2
Profesjonelle idrettsutøvere, trenere, o.l.	3475	3	4	2
Religiøse lekmannsykker	3480	3	4	2
Kontorarbeidere og lavere funksjonærer	4000	4	3	3
Sekretærer og tastaturoperatører	4110	4	3	3
Bokholdere og regnskapsfunksjonærer	4121	4	3	3
Andre kontorarbeidere og lavere funksjonærer	4190	4	3	3
Skrankefunksjonærer; resepsjon, sentralbord	4200	4	3	3
Omsorg-, vakt- og salgsyrker	5000	4	3	3
Reiseledere, guider, fly- og andre reiseverter	5110	4	3	3

Felleshusholdnings- og restauranter	5120	6	3	3
Kokker o.l.	5122	6	3	3
Servitører og bartendere	5123	6	3	3
Andre pleie og omsorgsykker	5130	4	2	3
Barnehageassistenter og dagmammaer	5131	4	2	3
Hjelpepleiere og pleiemedhjelpere	5132	4	2	3
Hjemmehjelpere og lignende yrker	5133	4	2	3
Tannlegesekretærer	5134	4	3	3
Legesekretærer	5135	4	3	3
Andre persontjenesteyrker	5140	4	3	3
Frisører, skjønnhetspleie o.l.	5141	4	3	3
Beskyttelsesyrker	5160	4	2	3
Brannmenn/kvinner	5161	4	2	3
Politimenn/kvinner	5162	4	2	2
Fengselsbetjenter	5163	4	2	2
Andre vakt- og beskyttelsesyrker	5169	4	3	3
<i>Salgsyrker</i>	5200	4	3	3
Mannekonger og andre modeller	5210	4	3	2
Butikkekspediterer o.l.	5220	4	3	3
Yrker m/ fagopplæring, landbruk og fiske	6000	5	1	3
Bønder, gartnere og andre planteprodusenter	6110	5	1	3
Gartnere og planteskoleansatte	6113	5	1	3
Husdyrprodusenter	6120	5	1	3
Skogsarbeider o.l.	6140	6	1	3
Fiskere og fangstfolk	6150	5	1	3
Fagarbeidere-yrker m/ fagopplæring	7000	6	1	3
Gruve- og bygningsarbeider	7100	6	1	3
Bygnings- og anleggsarbeidere	7120	6	1	3
Bygnings og innredningsarbeidere	7130	6	1	3
Rørleggere og andre VVS-montører	7136	6	1	3
Bygningselektrikere og elektromontører	7137	6	1	3
Malere og tapetserer	7140	6	1	3
Metall- og maskinarbeidere (håndverkpreg)	7200	6	1	3
Undervannsarbeidere	7216	6	1	3
Mekanikere	7230	6	1	3
Kjøretøymekanikere	7231	6	1	3
Flymekanikere	7232	6	1	3
Elektromekanikere, -installatører, -reparatører o.l.	7240	6	1	3
Kunsthåndverk og andre presisjonsarbeid	7300	6	4	3
Grafiske yrker: foto, repro	7340	6	4	3
Tekniske tegnere	7347	6	1	3
Slakter	7411	6	3	3
Baker, konditor o.l.	7412	6	3	3
Møbelsnekker o.l.	7422	6	4	3
Tekstilarbeid; vever, strikker, skredder og syer	7430	6	4	3
Prosessarb., maskinfører o.l.	8000	6	1	3
Fører vogntog/drosje/buss/lokomotiv/sporvogn.	8300	6	3	3
Div. ufaglærte yrker.	9000	6	3	3
Ufaglærte yrker innen landbruk og fiske	9200	5	1	3
Arbeidsløse og sosialklienter	9500	-	-	-
Kriminelle yrker, prostitusjon og pornostjerne	9600	-	-	-
Aktivitetsledere	9700	-	2	3
<i>Ikke svart, ukategoriserbart.</i>				

* Kode i Kjetil Skogens sosialgruppeinndeling.

**Felt kode: 1=Teknisk felt, 2=Sosialt felt, 3=Økonomisk felt, 4=Humanistisk felt.

***Status kode: 1=Høy, 2=Middels, 3=Lav.

Vedlegg 2: Inndeling av yrkesønske etter vertikal status og felt.

Vertikal status	Teknisk felt	Økonomisk felt	Sosialt felt	Humanistisk felt
Høy	<p>Realister og sivilingeniører Fysikere, kjemikere, astronomer o.l. Sivilagronomer Meteorologer Geologer og fysikere Matematikere og statistikere Farnasøyer EDB; systemutviklere, program. Arkitekter; sivilingeniører Bygningsingeniør (sivil) Elektro- og mekanikk ingeniør Biologiske yrker Botanikere, zoologer</p>	<p>Høyere ledere i større bedrifter Administrerende direktører Dir. hotell- og restaurantdrift Dir. i transport/lager/samferdsel Økonomi- og finansdirektører Salgsdirektører Markedsføring-/informasjonsdir. Forskning-/utviklingsdir. Økonomer Forretningstog og informasjon Revisor Informasjonsyrker</p>	<p>Adm. ledere og politikere Politikere og høyere tjenestem. Folkevalgte Høyere embets- og tjenestem. Høyere tillitvalgt. adm. ansatte Medisinske yrker Leger og psykiatere Tannleger Veterinærer Høyere sykepleiere. Lærere og pedagogisk pers. Advokater og andre juridiske Lektorer og adjunker i v.g.skole Spesialpedagoger >3år h.skole. Samf./øko/jur. planlegg.saksbeh. <i>Psykologer</i></p>	<p>Geistlige yrker Andre akademiske yrker Universitets- og høyskolelærere Samf.faglige- og humanistiske Sosiologer, antropologer, o.l. <i>Hist./arkeolog/statsviter/geograf</i> Filologer, oversettere og tolker Kunstnere Forfattere, journalister o.l Skulptører, kunstmalerer, o.l. Komponister/musikere/sangere Koreografer og dansere Skuespillere og regissører</p>
Middels	<p>Øverst til general, o.l. Ledere i industri Leder bygg og anlegg Teknikere med lavere akademiker. Ingeniører(treårig) og teknikere Program. og datamaskinoperat Kontol./operatører. Optisk/el. utstyr Agronom, skog- og utmarksteknik. Kontol./operatør.kringkast/tekom.uts. Maskinister og skipsteknikere Skipsoffiser og styrmenn Flyger Flygeledere Lavere akadem. biolog og medisn Lab.tekniker biologiske fag</p>	<p>Lede mindre virk./mellemled. større Leder hotell og restaurantdrift Leder tjenesteytende virksomheter Funk. adm., forretnng og sos. arb. Funk. innen finansvesen og salg Reiseliv; turledere og funksjonærer Agenter Funk. innen skips-/handelsmøtling Funk. innen administrasjon o.l. Revisorer (ikke statsautoriserte) Mannekonger og andre modeller</p>	<p>Sykepleiere Jordmødre Vernepleiere Utøvere av naturmedisin o.l Pedagogiske yrk. lavere akadem.. <i>Allmennlærere</i> Førskolelærere Spesiallærere Faglærere v.d.g skole Andre undervis. og pedagogisk arbeid Bibliotekarer Tolltjenestemenn Politiinspektører, førstebeijent. o.l. Sosialarbeidere <i>Politimenn/kvinner</i> Fengselsbetjenter</p>	<p>Underholdnings- og idrettsyrker Dekoratorer og kommers. designere Prof. idrettsutøvere, trenere, o.l Religiøse legmannsyrker <i>Fotografer/lyd og bildeinnspilling.</i></p>
Lav	<p>Bønder/gartnerer/planteprodusenter Husdyrprodusenter Skogsarbeider o.l. Landbruk/ fiske/fangst. Fagarbeidere-yrker m/ fagoppplæring Gruve- og bygningsarbeider Rørleggere og andre VVS-montører Bygningselektrik./elektromontører Malere og tapetserere Metall- og maskinarbeidere Undervannsarbeidere Mekaniker Elektromek./installatør-reparatør o.l Lavere militære yrker Prosessarb., maskinfører o.l Tekniske tegnere</p>	<p>Kontorarb./lavere funksjonærer Sekretærer og tastaturoperatører Bokholdere/regnskapsfunk. Resepsjon, sentralbord Reiseledere/guide/flyvert o.l Kokk Servitører og bartendere Drive egen butikk Tannlegeseekretærer Legeseekretærer Frisører, skjønnhetspleie o.l. Vakt- og beskyttelsesyrker privat. Salgsyrker Baker, konditor o.l Fører vogntog/drosje/buss/lokmotiv o.l. Div. ufaglærte yrker.</p>	<p>Andre pleie og omsorgsyrker <i>Barnhageass./dagmamma.</i> Hjelpepleiere og pleiemedhjelpere Hjemmehjelper og lignende yrker Beskyttelsesyrker offentlig sektor. Brannmenn/kvinner Aktivitetsledere</p>	<p>Kunsthåndverk/presisjonsarbeid <i>Grafiske yrker: foto, repro</i> Møbelsnekker o.l. Vever, strikker, skredder og syer</p>

Uthevet skrift = yrke som over 100 av ungdommer i utvalget har ønsket seg til

Kursiv skrift = yrke som over 40 av ungdommene i utvalget har ønsket seg til

Vedlegg 3: Metodeforklaring – Logistisk regresjon

Den lineære regresjonsmodellen er den vanligste og er gitt ved formelen

$$Y' = a + b \cdot X.$$

For å kunne anvende denne må visse forutsetninger oppfylles. For det første må sammenhengen mellom de uavhengige og de avhengige variablene være lineær. Variasjon i de avhengige variablene vil da være uavhengig av hvor vi befinner oss på den uavhengige når denne endres med et nivå. I tillegg bør restvariasjonene i regresjonslikningen både være homoskedastiske, dvs. at variasjonene rundt regresjonslinjen er like stor for alle verdier av de uavhengige variablene. Restvariasjonene bør videre være normalfordelt. Dette har først og fremst innvirkning på statistisk hypotesetesting av regresjonsparameterne. Til slutt bør restvariasjonen være ukorrelet.

I lineære regresjonsanalyser er den avhengige variabelen som regel kontinuerlig i tillegg til at den vanligvis er på intervall- eller forholdstallsnivå. I vårt tilfelle består den avhengige variabelen, utdanningsplaner, kun av gjensidig utelukkende og rangordnede kategorier. Rekkefølgen mellom verdiene har betydning (bortsett fra «vet ikke» kategorien), men avstanden dem imellom har ingen mening. Vi har dessuten bare et lite antall verdier, noe som gjør bruk av den lineære regresjonsmodellen problematisk. I slike tilfeller vil enkelte av forutsetningene for den lineære regresjonsmodellen ikke være oppfylt. Dette gjelder både forutsetningen om homoskedastisitet og linearitet. Heteroskedastisitet påvirker kun standardfeilen til parameterne, og blir derfor først problematisk når antallet observasjoner er svært lite. Når linearitetsforutsetningen ikke er oppfylt, vil imidlertid den rette linjen ikke lenger være en adekvat beskrivelse av regresjonskurven. I slike tilfeller er det vanlig å bruke en logistisk funksjon isteden for den lineære. Den avhengige variabelen kan her kodes om til dikotome variabler, og regresjonskurven vil da vanligvis få en S form gitt ved følgende formel:

$$Y' = 1 / (1 + e^{(a+b \cdot x)})$$

Denne logistiske sammenhengen kan igjen overføres til en lineær hvis den avhengige variabelen omkodes på følgende måte:

$$L' = \log(Y' / (1 - Y'))$$

Den omkodede andelen (L') kalles en logit. Det lar seg vise at logiten er en lineær funksjon av den uavhengige variabelen:

$$L' = a' + b'X$$

Parameteren b' forteller her hvor mange enheter logiten øker når den uavhengige variabelen stiger med en enhet, mens a' er logiten til konstantleddet.

Logiten kan imidlertid være problematisk å tolke. For å si noe om effekt kan det derfor være hensiktsmessig å regne om logiten til odds. Oddsene tilsvarende forholdet mellom sannsynligheten for at en gitt verdi på den avhengige variabelen skal inntreffe og sannsynligheten for at den ikke skal inntreffe. Fordi den omkodede andelen, logiten, er logaritmen⁷ til oddsene, og b er et mål på hvor mye logaritmen til oddsene øker, kan vi regne oss fram til oddsene ved eksponentialfunksjonen (antilogaritmen) til b . Størrelsen $100 \cdot (e^{b'} - 1)$ forteller oss da hvor mange prosent oddsene øker når vi går fra en enhet til en annen på den avhengige variabelen.

Når effekt vurderes i denne studien, brukes effektmålet Odds ratio. Dette målet er en beregning av hvor mye mer sannsynlig (eller usannsynlig) det er at en gitt verdi på den avhengige variabelen er tilstede når verdien på den uavhengige variabelen går fra 0 til 1. Det vites allerede at oddsene er forholdet mellom sannsynligheten for at en gitt verdi skal inntreffe og sannsynligheten for at den ikke skal inntreffe ($Odds = P/1-P$). Odds ratio er da forholdet mellom oddsene for at denne verdien skal inntreffe for de ulike verdiene på den uavhengige variabelen ($Odds\ ratio = (P_i/1-P_i) / (P_j/1-P_j)$). Dette betyr i vårt tilfelle at $OR > 1$ gir økt sannsynlighet for at en gitt verdi skal inntreffe, mens $OR < 1$ betyr redusert sannsynlighet for at den samme verdien på den avhengige variabelen skal inntreffe. $OR = 1$ gir ingen økt sannsynlighet (Hosmer og Lemeshow 1989).

Odds ratio sier bare noe om forholdet mellom to gruppers odds for å oppgi et gitt aspirasjonsnivå. For å kunne predikere sannsynligheten for at ungdom med ulik bakgrunn oppgir et gitt aspirasjonsnivå, må logitene regnes om til et mål for sannsynlighet. For konstantleddet kan da anvendes følgende formel:

$$P(y_i = 1 | L_0) = \frac{e^{a'}}{1 + e^{a'}}$$

Her er e grunntallet og a' logiten til konstantleddet. Ved hjelp av logiten til konstantleddet kan sannsynligheten for å oppnå et gitt aspirasjonsnivå for referansegruppa i regresjonsmodellen regnes ut. Hvis sannsynligheten ønskes

⁷ Logaritmen til et tall (oddsen) er eksponenten i den potens som et annet tall (grunntallet) må opphøyes i for å gi det førstnevnte tallet (oddsen); (hvis $Y = e^x$ er $\log Y = x$). Eksponenten angir hvor mange ganger et tall skal multipliseres med seg selv.

estimert for andre grupper, må vi legge til logitkoeffisientene til en uavhengig variabel tilsvarende den verdien det er ønskelig å undersøke sannsynligheten for ($L_i = a' + n*b'$). Gitt formelen ovenfor vil nevneren alltid være større enn telleren. Dette betyr at sannsynligheten for en gitt verdi på den avhengige variabelen aldri er større enn 1. Sannsynligheten må også være større enn 0 fordi e opphøyd i et tall aldri blir negativt. Fordi den naturlige logaritmen til e er lik 1, vil det også være slik at et logitestimat for konstantleddet tilnærmet lik 0 gjør at sannsynligheten går mot 0,5, altså en 50 prosent sannsynlighet.

Regresjonsanalysen gir mulighet til å teste om sannsynligheten for et gitt aspirasjonsnivå i hver enkelt landgruppe skiller seg signifikant fra sannsynligheten for det samme aspirasjonsnivået for referansegruppa. Hvis sannsynligheten er større enn 5 prosentpoeng for at et avvik fra referansegruppa skyldes tilfeldigheter, kan vi ikke uten videre godta at det er en reell forskjell selv om logitestimatene varierer.

Vedlegg 4: Logistisk regresjon med Odds Ratio effekter. Sannsynligheten for å planlegge høy utdanning (mer enn 4 år etter vdg. skole). Ungdom med og uten innvandrerbakgrunn

Logittkoeffisienter (b), Standardfeil (SE), signifikanstest (p) og Odds Ratio (OR)

Trinn i regresjonsmodellen	I			II			III			IV						
	b	S.E.	p	OR	b	S.E.	p	OR	b	S.E.	p	OR				
Konstant (Norsk)	-0,530	0,029	0,000	0,589	-2,225	0,107	0,000	0,108	-2,880	0,126	0,000	0,056	-3,296	0,143	0,000	0,037
Innvandrerbakgrunn	0,316	0,070	0,000	1,372	0,737	0,080	0,000	2,089	1,201	0,091	0,000	3,325	1,458	0,098	0,000	4,299
Skoleprestasjoner (ref. svak)																
middels svak					0,649	0,125	0,000	1,913	0,555	0,127	0,000	1,742	0,524	0,128	0,000	1,689
Middels					1,555	0,118	0,000	4,733	1,427	0,121	0,000	4,168	1,346	0,122	0,000	3,843
Middels sterk					2,198	0,117	0,000	9,009	1,974	0,120	0,000	7,198	1,863	0,121	0,000	6,444
sterk					2,805	0,123	0,000	16,522	2,560	0,125	0,000	12,930	2,415	0,127	0,000	11,191
Sos.øko. Gruppe (ref. arbeider)																
Høyere adm. Stillinger									1,305	0,116	0,000	3,688	1,132	0,118	0,000	3,101
Tek./Øko. Mellomlag					0,996	0,087	0,000	2,707	0,996	0,087	0,000	2,707	0,850	0,089	0,000	2,340
Hum./Sos Mellomlag					1,163	0,095	0,000	3,200	1,163	0,095	0,000	3,200	0,945	0,098	0,000	2,572
Lavere funksjonærer					0,207	0,116	0,075	1,230	0,207	0,116	0,075	1,230	0,185	0,117	0,115	1,203
Uten arbeid					0,040	0,182	0,826	1,041	0,040	0,182	0,826	1,041	0,039	0,183	0,831	1,040
Bøker (ref. færre enn 100)																
100-500 bøker									0,436	0,096	0,000	1,546	0,436	0,096	0,000	1,546
mer enn 500 bøker									0,881	0,096	0,000	2,412	0,881	0,096	0,000	2,412
Log likelhood	8232				7180				6930				6831			
N	6201															
Utelatt	4789															

fortsettelse neste side.

Vedlegg 4 (fortsetter):

Logittkoeffisienter (b), Standardfeil (SE), signifikanstest (p) og Odds Ratio (OR)

Trinn i regresjonsmodellen	V			VI			VII					
	b	S.E.	p	OR	b	S.E.	p	OR	b	S.E.	p	OR
Konstant (Norsk)	-3,398	0,146	0,000	0,033	-4,673	0,225	0,000	0,009	-4,961	0,238	0,000	0,007
Innvandrerbakgrunn	1,577	0,099	0,000	4,841	1,612	0,100	0,000	5,014	1,517	0,103	0,000	4,558
Skoleprestasjoner (ref. svak)												
middels svak	0,511	0,129	0,000	1,667	0,478	0,129	0,000	1,613	0,486	0,129	0,000	1,625
Middels	1,340	0,123	0,000	3,818	1,257	0,124	0,000	3,515	1,249	0,124	0,000	3,488
Middels sterk	1,839	0,121	0,000	6,290	1,729	0,123	0,000	5,638	1,716	0,123	0,000	5,561
sterk	2,397	0,128	0,000	10,995	2,292	0,129	0,000	9,891	2,282	0,129	0,000	9,794
Sos.øko. Gruppe (ref. arbeider)												
Høyere adm. Stillinger	0,964	0,120	0,000	2,622	0,915	0,121	0,000	2,497	0,930	0,121	0,000	2,536
Tek./Øko. Mellomlag	0,723	0,091	0,000	2,061	0,701	0,091	0,000	2,016	0,712	0,092	0,000	2,037
Hum./Sos Mellomlag	0,794	0,101	0,000	2,212	0,777	0,101	0,000	2,176	0,794	0,101	0,000	2,213
Lavere funksjonærer	0,182	0,118	0,122	1,200	0,179	0,118	0,130	1,196	0,182	0,118	0,124	1,200
Uten arbeid	0,038	0,184	0,835	1,039	0,034	0,184	0,853	1,035	0,017	0,184	0,925	1,018
Bøker												
(ref. færre enn 100)												
100-500 bøker	0,407	0,097	0,000	1,503	0,402	0,097	0,000	1,494	0,410	0,097	0,000	1,507
mer enn 500 bøker	0,801	0,097	0,000	2,227	0,784	0,098	0,000	2,190	0,805	0,098	0,000	2,236
Nærmiljø (ref. ytre øst)												
Indre vest	0,421	0,113	0,000	1,524	0,396	0,114	0,000	1,486	0,409	0,114	0,000	1,506
Ytre vest	0,547	0,069	0,000	1,729	0,539	0,070	0,000	1,715	0,558	0,070	0,000	1,748
Indre øst	-0,078	0,125	0,532	0,925	-0,079	0,126	0,530	0,924	-0,074	0,126	0,558	0,929
Tiltro til utdanning												
Skoleholdninger												
Log likelhood	6762				6701				6685			

Vedlegg 5: Logistisk regresjon med Odds Ratio effekter. Sannsynligheten for å planlegge lav utdanning (utdanningen vdg. nivå eller lavere). Ungdom med og uten innvandrerbakgrunn

Logittkoeffisienter (b), Standardfeil (SE), signifikanstest (p) og Odds Ratio (OR)

Trinn i regresjonsmodellen	I			II			III			IV						
	b	S.E.	p	OR	b	S.E.	p	OR	b	S.E.	p	OR				
Konstant (Norsk)	-0,127	0,028	0,000	0,881	1,300	0,081	0,000	3,671	1,718	0,096	0,000	5,575	2,065	0,111	0,000	7,888
Innvandrerbakgrunn	-0,186	0,070	0,008	0,830	-0,557	0,078	0,000	0,573	-0,912	0,087	0,000	0,402	-1,130	0,092	0,000	0,323
Skoleprestasjoner (ref. svak)					-0,572	0,097	0,000	0,564	-0,485	0,099	0,000	0,616	-0,452	0,100	0,000	0,636
middels svak					-1,385	0,096	0,000	0,250	-1,267	0,098	0,000	0,282	-1,187	0,099	0,000	0,305
Middels					-2,027	0,097	0,000	0,132	-1,820	0,099	0,000	0,162	-1,714	0,100	0,000	0,180
Middels sterk					-2,619	0,109	0,000	0,073	-2,383	0,111	0,000	0,092	-2,244	0,113	0,000	0,106
sterk																
Sos.øko. Gruppe (ref. arbeider)																
Høyere adm. Stillinger					-1,033	0,112	0,000	0,356	-0,860	0,114	0,000	0,356	-0,860	0,114	0,000	0,423
Tek./Øko. Mellomlag					-0,689	0,078	0,000	0,502	-0,548	0,080	0,000	0,502	-0,548	0,080	0,000	0,578
Hum./Sos Mellomlag					-0,963	0,090	0,000	0,382	-0,755	0,093	0,000	0,382	-0,755	0,093	0,000	0,470
Lavere funksjonærer					-0,003	0,102	0,975	0,997	0,026	0,103	0,799	0,997	0,026	0,103	0,799	1,027
Uten arbeid					0,123	0,168	0,461	1,131	0,123	0,168	0,461	1,131	0,123	0,168	0,437	1,140
Bøker (ref. færre enn 100)																
100-500 bøker																
mer enn 500 bøker																
Log likelighet	8552				7516				7319							7227
N	6201															
Utelatt	4789															

fortsettelse neste side.

Vedlegg 5 (fortsetter):

Logittkoeffisienter (b), Standardfeil (SE), signifikanstest (p) og Odds Ratio (OR)

Trinn i regresjonsmodellen	V				VI				VII			
	b	S.E.	p	OR	b	S.E.	p	OR	b	S.E.	p	OR
Konstant (Norsk)	2,124	0,113	0,000	8,361	2,677	0,188	0,000	14,546	2,951	0,199	0,000	19,123
Innvandrerbakgrunn	-1,197	0,093	0,000	0,302	-1,207	0,093	0,000	0,299	-1,105	0,096	0,000	0,331
Skoleprestasjoner (ref. svak)												
middels svak	-0,441	0,101	0,000	0,644	-0,422	0,101	0,000	0,655	-0,428	0,101	0,000	0,652
Middels	-1,181	0,099	0,000	0,307	-1,136	0,100	0,000	0,321	-1,128	0,100	0,000	0,324
Middels sterk	-1,693	0,101	0,000	0,184	-1,636	0,102	0,000	0,195	-1,622	0,102	0,000	0,198
sterk	-2,227	0,113	0,000	0,108	-2,170	0,114	0,000	0,114	-2,158	0,114	0,000	0,115
Sos.øko. Gruppe (ref. arbeider)												
Høyere adm. Stillinger	-0,739	0,116	0,000	0,478	-0,715	0,116	0,000	0,489	-0,732	0,117	0,000	0,481
Tek./Øko. Mellomlag	-0,460	0,082	0,000	0,631	-0,448	0,082	0,000	0,639	-0,458	0,082	0,000	0,633
Hum./Sos Mellomlag	-0,648	0,095	0,000	0,523	-0,640	0,095	0,000	0,527	-0,658	0,095	0,000	0,518
Lavere funksjonærer	0,030	0,103	0,768	1,031	0,033	0,103	0,747	1,034	0,030	0,103	0,772	1,030
Uten arbeid	0,133	0,169	0,430	1,143	0,136	0,169	0,421	1,146	0,152	0,169	0,369	1,164
Bøker												
(ref. færre enn 100)												
100-500 bøker	-0,372	0,085	0,000	0,689	-0,369	0,085	0,000	0,692	-0,377	0,085	0,000	0,686
mer enn 500 bøker	-0,734	0,087	0,000	0,480	-0,725	0,087	0,000	0,484	-0,745	0,087	0,000	0,475
Nærmiljø (ref. ytre øst)												
Indre vest	-0,330	0,113	0,003	0,719	-0,318	0,113	0,005	0,728	-0,329	0,113	0,004	0,719
Ytre vest	-0,380	0,068	0,000	0,684	-0,376	0,068	0,000	0,686	-0,393	0,068	0,000	0,675
Indre øst	0,035	0,115	0,760	1,036	0,036	0,115	0,753	1,037	0,036	0,115	0,757	1,036
Tiltro til utdanning												
Skoleholdninger												
Log likelihood	7191				7177				7158			0 829

Vedlegg 6: Logistisk regresjon med signifikante samspillsledd. Høy og lav utdanningsaspirasjon. Ungdom med og uten innvandrerbakgrunn.

Logittkoeffisienter (b), Standardfeil (S.E), signifikanstest (p) og Odds Ratio (OR)

Avhengig variabel Aspirasjonsnivå	UTDANNINGSPLANER							
	Høyt=1/Andre=0				Lavt=1/Andre=0			
	b	S.E.	p	OR	b	S.E.	p	OR
Konstant	-5,112	0,242	0,000	0,006	2,913	0,202	0,000	18,415
Ungdomsgruppe (ref. norsk)	1,596	0,117	0,000	4,934	-1,103	0,096	0,000	0,332
Skoleprestasjon (ref.svak)								
Middels svak	0,503	0,130	0,000	1,654	-0,429	0,101	0,000	0,651
Middels	1,269	0,124	0,000	3,557	-1,123	0,100	0,000	0,325
Middels sterk	1,748	0,124	0,000	5,742	-1,611	0,102	0,000	0,200
Sterk	2,318	0,130	0,000	10,156	-2,151	0,114	0,000	0,116
Sos.-øko. Gruppe (ref.arbeider)								
Høyere administrative stillinger	0,909	0,121	0,000	2,481	-0,733	0,117	0,000	0,480
Tek./øko. mellomlag	0,712	0,092	0,000	2,037	-0,459	0,082	0,000	0,632
Hum./sos. Mellomlag	0,790	0,102	0,000	2,202	-0,660	0,095	0,000	0,517
Lavere funksjonær	0,179	0,119	0,133	1,196	0,037	0,103	0,722	1,037
Utenfor arbeidsmarkedet	-0,027	0,186	0,883	0,973	0,149	0,169	0,378	1,161
Bøker (ref. 100 eller færre)								
100 til 500 bøker	0,416	0,098	0,000	1,515	-0,377	0,085	0,000	0,686
Mer enn 500 bøker	0,805	0,098	0,000	2,237	-0,746	0,087	0,000	0,474
Nærmiljø (ref. ytre øst)								
Indre vest	0,483	0,120	0,000	1,621	-0,332	0,113	0,003	0,718
Ytre vest	0,599	0,073	0,000	1,820	-0,394	0,068	0,000	0,674
Indre øst	-0,252	0,172	0,142	0,777	0,029	0,115	0,800	1,030
Kjønn (ref. jente)	0,202	0,060	0,001	1,224	0,078	0,058	0,175	1,081
Tiltro til utdanning	0,354	0,057	0,000	1,425	-0,124	0,053	0,019	0,883
Skoleholdninger	0,192	0,045	0,000	1,212	-0,184	0,043	0,000	0,832
Samspillsledd:								
Indre vest*ikke vestlig bakgrunn	-0,764	0,391	0,051	0,466				
Ytre vest*ikke vestlig bakgrunn	-0,640	0,268	0,017	0,527				
Indre øst*ikke vestlig bakgrunn	0,330	0,257	0,199	1,391				
Log likelihodd	6650							
N	6194							
Utelatt	4796							

Referanse. Norsk, svak skoleprestasjon, arbeiderbakgrunn, 100 eller færre bøker i hjemmet, ytre øst, jente.

